

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

RAMUNĖ BALKAUSKAITĖ
VERSLO TEISĖS PROGRAMA (62401S105)

BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Lekt. Olga Petroševičienė

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. BENDROVĖS VADOVAS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS	7
1.1. Bendrovės vadovo samprata	7
1.1.1. Bendrovės vadovo sąvokos apimtis	8
1.1.2. Valdymo funkcija kaip skiriamasis vadovo bruožas	9
1.2. Bendrovės vadovo teisinis statusas	13
1.2.1. Bendrovės valdybos nario teisinis statuso ypatumai	17
1.3. Bendrovės vadovo civilinės atsakomybės bendrieji bruožai	19
1.3.1. Bendrovės vadovo atsakomybės požymiai	19
1.3.2. Sąlygos bendrovės vadovo civilinei atsakomybei kilti	22
2. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ BENDROVEI PADARYTĄ ŽALĄ	28
2.1. Atsakomybė pažeidus įstatymus	28
2.1.1. Pareiga teikti teisingus duomenis ir veikti nepažeidžiant bendrovės teismo	28
2.1.2. Fiduciarinių pareigų pažeidimas	30
2.1.3. Įstatymų nustatytos vadovo kompetencijos viršijimas	38
2.2. Atsakomybė pažeidus bendrovės vidaus dokumentų reikalavimus	39
2.2. Reikalavimo teisės įgyvendinimas	42
2.3. Vadovo civilinės atsakomybės netaikymas	46
3. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS	50
3.1. Vadovo atsakomybė kaip bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemonė	50
3.2. Vadovo pareigos kreditoriams turinys ir atsiradimo momentas	54
3.3. Kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimas	58
IŠVADOS	62
PASIŪLYMAI	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika

Bendrovės¹ vadovo² civilinės atsakomybės klausimas neatsiejamai susijęs su kita, daug platesnio pobūdžio, juridinio asmens atsakomybės ribotumo problema. Ribotos atsakomybės suteikimas juridiniams asmenims yra būtinas verslo plėtrai ir efektyviam ekonomikos vystymuisi. Tačiau siekiant užtikrinti teisėtą ribotos atsakomybės režimo naudojimą taip pat būtina užtikrinti adekvačią trečiųjų asmenų teisių apsaugą. Vienas iš būdų – asmeninės atsakomybės vadovams nustatymas. Bendrovės vadovams įstatymai suteikia plačius įgaliojimus, o jų veikla ir priimami sprendimai susiję su didele rizika. Viena vertus, šie sprendimai gali lemti sėkmingą bendrovės veiklą ir atnešti naudos ne tik bendrovei, jos akcininkams, bet ir visai šalies ekonomikai. Kita vertus, netinkamas vadovavimas gali turėti priešingų pasekmių – sužlugdyti bendrovę, padaryti nuostolių akcininkams, kreditoriams ir neigiamai paveikti ekonomikos augimą. Teisinis reglamentavimas turi užtikrinti, kad žalą patyrusiems asmenims būtų sudarytos realios sąlygos įgyvendinti savo reikalavimo teisę³, o už žalą atsakingi asmenys (bendrovės vadovai) neišvengtų atsakomybės, prisidengę ribota juridinio asmens atsakomybe.

Kita vertus, teisinis reglamentavimas, nustatantis vadovo atsakomybę, turi būti aiškus ir apibrėžtas⁴ t.y. užtikrinantis bendrovės vadovų teisinės padėties tikrumą. Bendrovės vadovai, kaip ir bet kurie kiti civilinių teisinių santykių dalyviai, turi teisę tiksliai žinoti, kokio elgesio iš jų tikimasi, kokios jiems nustatytos pareigos, kokių subjektų atžvilgiu šios pareigos egzistuoja ir kokių padarinių kils nesilaikant šių pareigų. Teisinės padėties apibrėžtumas gali daryti tiesioginę įtaką vadovų priimamiems sprendimams – tinkamai sureguliuota bendrovės vadovų atsakomybė savaime veiks prevenciškai, tačiau pernelyg išplėsta atsakomybė ar neaiškus jos reglamentavimas demotyvuos vadovus imtis bent kiek rizikingesnių, nors ir bendrovei

¹ Darbe vartojama sąvoka „bendrovė“ (taip pat „įmonė“), kalbant apie Lietuvos bendroves, turėtų būti suprantama taip, kaip ji apibrėžiama Akcinių bendrovių įstatyme, t.y. žodis „bendrovė“ darbe reiškia privačias ribotos atsakomybės įmones (AB ir UAB). Žr.: Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

Atsižvelgiant į tai, kad bendrovės, kaip privataus ribotos atsakomybės juridinio asmens, forma yra labiausiai unifikuota juridinio asmens forma, būdinga visoms Vakarų valstybėms, todėl nekuriant naujo atskiro termino, tas pats „bendrovės“ terminas bus naudojamas ir kalbant apie užsienio šalių jurisdikcijas.

² Atsižvelgiant į darbo apimtį, „vadovu“ šiame darbe bus laikomas tik vienasmenis bendrovės valdymo organo narys. Atsižvelgiant į tai, kad kolegialaus valdymo organo narių (valdybos narių) teisinis statusas ir atsakomybė tam tikrais atvejais turi savo ypatumų palyginus su vienasmeniu valdymo organu, todėl darbe nurodyti teiginiai gali būti taikomi valdybos narių atžvilgiu *mutatis mutandis*.

³ „<...> Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti taip, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.“ LR Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529.

⁴ „<...> Teisinio tikrumo, aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus.“ LR Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361.

akivaizdžiai naudingų sprendimų. Viso to pasekmė – bendrovė neveiks taip naudingai, kaip galėtų, todėl toks masinis reiškinys reikštų verslo suvaržymą ir žalą visai ekonomikai. Tuomet reiktų iš naujo įvertinti konkretaus teisinio reguliavimo tikslus ir prioritetus bei tai, ar tikslas vis dar pateisina priemones⁵.

Darbo temos aktualumą patvirtina ir statistika: pastaraisiais metais Lietuvoje įregistruotų uždarytų akcinių bendrovių skaičius nuolatos didėjo⁶. Nuoseklus skaičiaus didėjimo nesustabdė net ekonominis sunkmetis.⁷ Kita vertus, Lietuvoje konkurencija tarp ribotos ir neribotos atsakomybės veiklos vis mažėja, nes įsivyrąja ribotos atsakomybės juridiniai asmenys. Statistikos departamento duomenimis, 2010 metų pradžioje akcinių ir uždarytų akcinių bendrovių kartu Lietuvoje užregistruota apie 46 tūkstančius, o individualiųjų įmonių – vos 17 tūkstančių (vienai AB ir UAB tenka vos 0,4 individualios įmonės)⁸. Pastarąją tendenciją galima lėmė ne tik individualių įmonių didelis apmokestinimas, bet ir suvokimas, jog ribotos atsakomybės juridinio asmens forma suteikia tam tikrų piktnaudžiavimo galimybių (pvz., tyčia ar dėl „verslo nesėkmės“ bankrutuoti, taip panaikinant visus įsipareigojimus kreditoriams).

Siekiant užtikrinti, kad bendrovės būtų valdomos teisėtai bei naudinga linkme tiek bendrovei, tiek visai ekonomikai, būtina peržiūrėti bendrovės vadovų civilinės atsakomybės reglamentavimą, identifikuoti galimus trūkumus ir grėsmes bei pašalinti juos.

Darbo naujumas ir praktinė reikšmė

Bendrovės vadovo civilinės atsakomybės klausimas moksliniu lygmeniu Lietuvos bendrovių teisėje plačiau nenagrinėtas (išskyrus A. Abramavičiaus, V. Mikelėno „Įmonių vadovų teisinė atsakomybė“, kurios vėliausia redakcija (1999 m.) nebeatitinka šių dienų reglamentavimo, užsienio ir Lietuvos teismų praktikos). Fragmentiškai atskirus bendrovės vadovo atsakomybės klausimus nagrinėjo R. Greičius, dr. A. Tikniūtė, L. Didžiulis, tačiau pastebėta, jog Lietuvos teisinėje literatūroje stinga sisteminio požiūrio į atskirai autorių išsakytus pasiūlymus ir pastabas. Analizės naujumą rodo tai, kad atsisakyta bendrovės vadovų atsakomybės vertinimo vien tik iš kreditorių ir bendrovės pozicijų, bet į vadovo atsakomybės teisinį reguliavimą taip pat pažvelgta ir iš bendrovės vadovo pozicijos (kaip atitinkamas

⁵ T.y., ar vadovų atsakomybės reguliavimas yra toks, kad jo sukeltos neigiamos pasekmės laikytinos adekvačiomis būtinybei atitinkamu mastu užtikrinti trečiųjų asmenų, bendrovės ir akcininkų interesus.

⁶ Įregistruotų uždarytų akcinių bendrovių 2009 m. pradžioje – 71385 (iš jų – 43561 veikiančios); 2010 m. pradžioje – 77021 (iš jų 45541 – veikiančios); 2011 m. pradžioje – 82256 (iš jų – 48919 veikiančios). Žr.: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectOut/PxSort.asp?file=5389&PLanguage=0&MainTable=M4010116&MainTablePrestext=Įregistruotų%20ūkio%20subjektų%20skaičius%20metų%20pradžioje&potsize=564>; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁷ Turint omenyje, kad 2009 m. bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių skaičius buvo išaugęs beveik dvigubai, auganti uždarytų akcinių bendrovių steigimo tendencija atrodo dar įtikinamiau. Žr.: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=7968&PHPSESSID=c20c67>; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁸ Palyginimui, anksčiau individualių įmonių steigimas buvo populiariesnis: pvz., 2002 metų pradžioje buvo užregistruota apie 21 tūkstantį AB ir UAB ir net 34 tūkstančiai individualių įmonių (vienai akcinei bendrovei teko 1,6 individualios įmonės). Žr.: išnaša Nr. 6: ten pat.

reglamentavimas įtakoja vadovo teisinę padėtį, vadovo elgseną, socialinę ir ekonominę aplinką). Darbas naudingas tiek moksliniu, tiek praktiniu požiūriu, kadangi darbe pateikti pasiūlymai ir išvados gali būti naudingi tiek įstatymų leidėjui, tiek teismams, taip pat juridinių asmenų vadovams, dalyviams ir kreditoriams bei verslo teisės specialistams ir studentams.

Tyrimo objektas – teisiniai santykiai, reguliuojami bendrovės vadovo civilinę atsakomybę prieš bendrovę ir kreditorius reglamentuojančių teisės normų.

Darbo tikslas – atskleisti bendrovės vadovo civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo Lietuvoje trūkumus ir spragas bei, remiantis užsienio valstybių praktika ir tendencijomis, pateikti pasiūlymus identifikuotų trūkumų šalinimui.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti bendrovės vadovo sąvokos turinį, atskleisti bendrovės vadovo sąvokos apimtį ir reglamentavimo trūkumus. Įvertinti požymius, lemiančius asmenų priskirtinumą prie vadovų kaip civilinės atsakomybės subjektų. Išanalizuoti bendrovės vadovo teisinį statusą ir atskleisti bendrovės vadovo civilinės atsakomybės požymius ir sąlygas.

2. Išanalizuoti bendrovės vadovo atsakomybės bendrovei ypatumus. Tuo tikslu įvertinsime atsakomybės pagrindus, vadovo pareigų bendrovei turinį ir reglamentavimą, bendrovės reikalavimo teisės įgyvendinimo ir atsakomybės netaikymo/apribojimo galimybes.

3. Išanalizuoti bendrovės vadovo atsakomybės kreditoriams ypatumus. Tuo tikslu įvertinsime vadovo atsakomybės reikšmę kreditorių teisių apsaugai ir paties vadovo teisei padėčiai, vadovo pareigų kreditoriams turinį ir atsiradimo momentą bei kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimo mechanizmą.

Hipotezė: bendrovės vadovo civilinės atsakomybės reglamentavime esama trūkumų, kuriuos galima pašalinti tobulinant reglamentavimą bei formuojant kryptingą teismų praktiką.

Metodai: istorinis metodas naudotas apžvelgiant bendrovės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų kaitą bei teismų praktikos raidos tendencijas. Sisteminiu metodu atskleidžiama bendrovės vadovo atsakomybės nustatymo ir reglamentavimo įtaka bendrovės, trečiųjų asmenų teisėms ir vadovo teisei padėčiai, taip pat įtaka socialinei ir ekonominei aplinkai. Šaltinio turinio analizės metodu analizuota mokslinė literatūra bei teisės aktai. Lyginamąja analize sugretintas reglamentavimas ir praktinis atsakomybės taikymas užsienio valstybėse ir Lietuvoje, siekiant atskleisti vadovo atsakomybės reglamentavimo Lietuvoje trūkumus ir galimus problemų sprendimo variantus, remiantis kitų šalių patirtimi. Naudojantis

analitiniu metodu pateikta šiandieninio teisinio reguliavimo ir teismų sprendimų (plačiąja prasme) kritika ir galimi situacijos sprendimo būdai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados bei pasiūlymai. Struktūrą lėmė darbo uždaviniai: *pirmoje darbo dalyje* aptariama bendrovės vadovo sąvokos apimtis, vadovo teisinis statusas bei pristatomi bendrieji bendrovės vadovo atsakomybės bruožai. *Antra dalis* skirta bendrovės vadovo atsakomybės prieš bendrovę klausimams, o *trečioje dalyje* analizuojami bendrovės vadovo atsakomybės bendrovės kreditoriams aspektai.

Šaltiniai. Darbe remtasi Lietuvos teisės aktais ir teismų praktika, Lietuvos ir užsienio moksliniais straipsniais (Lietuvos – dr. A. Tikniūtės ir J. Kiršienės, L. Didžiulio, P. Čerkos, E. Krivkos ir kt., užsienio – H. Anderson, Andrew R. Keay, Gary M. Lock, Herbert Zech ir kt.), taip pat moksliniais darbais (A. Tikniūtės daktaro disertacija) bei specialiąja literatūra (Lietuvos autorių – A. Abramavičiaus ir V. Mikelėno, R. Greičiaus ir kt., užsienio – M. Dinkhoff, R. W. Hammilton, Alan R. Palmiter, W. Zöllner ir kt.).

1. BENDROVĖS VADOVAS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS

1.1. Bendrovės vadovo samprata

Juridinio asmens kaip išvestinio teisinių santykių subjekto specifiškumas lemia, kad šio asmens teisinio subjektiškumo įgyvendinimas įmanomas tik per valdymo organus, kurie juridinio asmens vardu turi teisę priimti sprendimus. Taigi juridinio asmens valdymo organas, koks jis bebūtų – vienasmenis ar kolegialus, yra pagrindinis juridinio asmens organas, per kurį juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina⁹. Akcinių bendrovių¹⁰ 19 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad bendrovėje privalo būti vienasmenis valdymo organas – bendrovės vadovas. Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) vienoje iš savo nutarčių taip pat yra pažymėjęs, kad bendrovėje privalo nuolat veikti du organai: visuotinis akcininkų susirinkimas ir vienasmenis valdymo organas. Nesant nurodytų organų, juridinis asmuo negalėtų įgyti civilinių teisių, prisiimti civilinių pareigų ir jų įgyvendinti, t. y. įgyvendinti juridinio asmens teismo. Dar daugiau, teismas nurodė, kad toks susivienijimas net negalėtų būti laikomas juridiniu asmeniu, nes neturėtų vienų iš svarbiausių juridinio asmens požymių: organizacinio vieningumo ir galėjimo įgyti teises ir pareigas savo vardu.¹¹ Taigi bendrovės vadovo kaip juridinio asmens valdymo organo egzistavimas yra viena iš esminių sąlygų tam, kad galėtų egzistuoti pats juridinis asmuo.

Įstatymai ir steigimo dokumentai bendrovės vadovui suteikia plačius įgaliojimus vadovauti bendrovės veiklai, disponuoti jos turtu ir atstovauti bendrovę santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Plačių įgaliojimų suteikimas ir galimybė priimti rizikingus sprendimus tiesiogiai susiję su potencialia žala bendrovei ir tretiesiems asmenims, už kurią atsakingas bendrovės vadovas. Siekiant nustatyti, kas žalos padarymo atveju gali būti traukiamas atsakomybėn, būtina apibrėžti asmenų, laikytinų bendrovės vadovais, ratą. Šiuo tikslu bus nagrinėjama, kokį turinį bendrovės vadovo sąvokai priskiria įstatymų leidėjas Lietuvoje, kartu išryškinant tendencijas, pranašumus ir trūkumus šiame reglamentavime. Toliau vadovo priskirtinumas prie civilinės atsakomybės subjektų bus nagrinėjamas funkcinio požiūriu, vadovo teisinį subjektiškumą siejant su valdymo funkcija. Tokiu būdu bus galima geriau suvokti, ar šiandieninis bendrovės vadovo apibrėžimas teisės aktuose yra paremtas vien formaliais kriterijais, ar vis dėl to toks apibrėžimas atspindi asmenis, kurie bendrovėje realiai atlieka valdymo funkciją.

⁹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 183.

¹⁰ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

¹¹ LAT 2007 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Birių krovinių terminalas v. I. U.“, bylos Nr. 3K-3-238/2007.

1.1.1. Bendrovės vadovo sąvokos apimtis

Lietuvos teisės aktuose aptinkama skirtingų privataus juridinio asmens vadovo sąvokos aiškinimų. Pavyzdžiui, Investicinių bendrovių įstatyme¹², su pakeitimais galiojusiame iki 2003 m. liepos 24 d., bendrovės vadovo sąvoka iš pradžių apėmė įmonės stebėtojų tarybą ir valdybos narius, administracijos vadovą ir jo pavaduotojus, vyriausiąjį finansininką (buhalterį) bei kitus asmenis, įgaliotus jos vardu sudaryti sandorius. Vėlesnėje įstatymo redakcijoje¹³ buvo atsisakyta įmonės vadovais laikyti kitus asmenis, įgaliotus įmonės vardu sudaryti sandorius, likusioje dalyje paliekant sąvoką nepakeistą. Ši gan plati bendrovės vadovo sąvoka iš esmės buvo pakeista priėmus Kolektyvinio investavimo subjektų įstatymą¹⁴, pagal kurį iki 2010 m. birželio 18 d. bendrovės vadovais buvo laikomi įmonės administracijos vadovas, jo pavaduotojas ir valdybos nariai. Tačiau, sąvokos apimtis buvo gerokai susiaurinta, kadangi tarp vadovų jau nebeminimi nei stebėtojų tarybos nariai, nei vyriausieji finansininkai. Tačiau nuo 2010 m. birželio 19 d. įsigaliojus šio įstatymo pakeitimams¹⁵, stebėtojų tarybos nariams grąžintas bendrovės vadovo statusas, nebelaikant vadovu bendrovės vadovo pavaduotojo.

Pagal 2001 m. gruodžio 17 d. redakcijos Vertybinių popierių rinkos įstatymą¹⁶ ir jį pakeitusį Vertybinių popierių rinkos įstatymą¹⁷ „vadovas – įmonės stebėtojų tarybos, valdybos narys, vadovas“. Kur kas plačiau į bendrovės vadovą pažvelgta Buhalterinės apskaitos įstatyme¹⁸, kuriame nurodyta, jog ūkio subjekto vadovu laikomas juridinio asmens vadovas arba jo administracijos vadovas, arba išteklių ar mokesčių fondą administruojančio (jį tvarkančio) subjekto vadovas, arba ūkio subjekto, kuris neturi vadovo, savininkas. Finansų įstaigų įstatyme¹⁹ vadovais pripažįstami stebėtojų tarybos nariai, valdybos nariai, revizorius, administracijos vadovai, finansų įstaigos darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir finansų įstaigos vardu sudaryti sandorius, turinčius rizikos požymių, taip pat vidaus audito tarnybos vadovas. Bankų įstatyme²⁰ nurodoma, kad vadovai yra juridinio asmens organų, išskyrus dalyvių susirinkimą, nariai. Tuo tarpu Akcinių bendrovių įstatyme²¹ vadovui priskirta ko gero mažiausiai subjektų – tik vienasmenis valdymo

¹² Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 63-1581.

¹³ Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 98-2811.

¹⁴ Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3424.

¹⁵ Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymo 1, 2, 6, 7, 9, 10, 15, 16, 25, 28, 34, 65, 71, 74, 75, 79, 84, 85, 93, 94, 95, 96, 109, 110 straipsnių ir VIII skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3550.

¹⁶ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 16-412, redakcija 2001-12-17 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 112-4074.

¹⁷ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626.

¹⁸ Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515.

¹⁹ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891.

²⁰ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1832.

²¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

organas, į atskirą valdymo organą išskiriant bendrovės valdybą.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, Lietuvos įstatymuose vyrauja itin platus spektras subjektų, kurie tam tikro įstatymo atžvilgiu laikomi bendrovės vadovais. Tokie reglamentavimo skirtumai liudija, kad įstatymų leidėjas neturi aiškios ir vieningos pozicijos, kokie subjektai konkrečiai turėtų būti laikomi bendrovės vadovais. Abejotina, ar tokių asmenų, kaip darbuotojų, vyriausiųjų finansininkų ar revizorių, dirbtinas priskyrimas vadovo sąvokai yra objektyviai pagrįstas, nes šių asmenų funkcijos savaime nėra tos, kurios įprastai būdingos bendrovės vadovui tiesiogine šio žodžio prasme. Mūsų nuomone, toks įstatymo leidėjo pozicijos nepastovumas ir nenuoseklumas aukščiau nurodytu klausimu neužtikrina teisinio tikrumo, kuris laikytinas vienu iš svarbiausių teisinės valstybės principų. Pažymėtina, kad teisinis reguliavimas privalo būti aiškus ir darnus. Tik tuomet teisės adresatai galės tinkamai suvokti, ko iš jų norima, ir nuspėti, kokių teisinių padarinių jiems gali atsirasti²².

1.1.2. Valdymo funkcija kaip skiriamasis vadovo bruožas

Aukščiau aptartas reglamentavimo vadovo atžvilgiu nenuoseklumas galimai susijęs su kita problema, kuri yra labiau praktinio pobūdžio – tai vadovų *de jure* ir *de facto* atskyrimo problema. Akivaizdu, kad dėl bendrovės vadovo, kaip vienasmenio valdymo organo ir dėl valdybos, kaip kolegialaus valdymo organo, priskyrimo vadovo sąvokai prieštaravimų nekyla – šie asmenys bet kuriuo atveju laikytini vadovais *de jure*. Keblumų įstatymų leidėjui atsiranda tuomet, kai bandoma į vadovo sąvoką išprausti ir tuos subjektus, kurie nors ir teisėtai nepriskiriami bendrovės vadovams, tačiau šiems asmenims patikėtos funkcijos bent dalinai susijusios su rizika, kuri būdinga kasdienėje vadovo *de jure* veikloje. Tačiau abejotina, ar įmanoma ir ar tikslinga kiekvienu atveju tiksliai numatyti ir apibrėžti visus subjektus, kuriems turėtų būti taikomos vadovo atsakomybę reglamentuojančios nuostatos. Manome, kad vadovo sąvokos reglamentavimas turėtų būti koreguojamas – kaip ir kodėl tai būtų tikslinga – aptarsime šiame poskyryje.

Teisės doktrinoje *de jure* vadovais vadinami asmenys, kuriems įgaliojimai veikti atsiranda, kai juos teisėtai paskiria juridinio asmens organai. Tuo tarpu *de facto* vadovais laikomi asmenys, kurie, nors ir nebuvo teisėtai paskirti vadovauti juridiniam asmeniui, vis tiek veikia kaip tokie, t.y. atlieka vadovo funkcijas, tarsi būtų teisėtai paskirti²³. Taigi, abi šias vadovų rūšis vienija valdymo funkcija. Kalbant apie darbuotojų, vyriausiųjų finansininkų ar revizorių įstatyminių priskyrimą vadovams, tai gali būti ryškiausi *de facto* vadovų pavyzdžiai, jei tik šie

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361.

²³ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 113.

asmenys turi realią galimybę tam tikroje srityje priimti rizikingus sprendimus savo nuožiūra.

Daugiau teisinių diskusijų kyla dėl to, ar kiti, t.y. ne valdymo, bendrovės organai gali realiai vykdyti valdymo funkciją ar bent daryti jai netiesioginę įtaką, ir tokiu būdu būti priskirti prie vadovų *de facto*. LR Civilinio kodekso 2.81 str. 1. d. teigia, kad „juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus“. 2.82 str. implikuoja, kad juridinio asmens organai yra dviejų rūšių, t.y. valdymo organai ir dalyvių susirinkimas, o jų kompetencijos netapačios. Juridinio asmens valdymo organų funkcija – vykdyti kasdienę įmonės veiklos kontrolę, o dalyviams paliekama teisė kontroliuoti esminius įmonės pokyčius (kontrolė įgyvendinama tiek renkant bendrovės vadovą, tiek disponuojant akcijomis). Nors bendrovių teisės teorijoje vieningai pripažįstama, kad juridinio asmens organai turi skirtingas funkcijas, dėl ko valdymo organų ir bendrovės dalyvių kompetencijos neturėtų persipinti, tačiau, kaip teisingai pastebi dr. A. Tikniūtė savo disertacijoje, „priklausomai nuo bendrovės kapitalo struktūros, juridinio asmens organai dažnai siekia perimti vienas kito funkcijas“²⁴. Ypač valdymo organų kompetencijos autonomijai pavojus iškyla, kai bendrovėje egzistuoja kontroliuojantis akcininkas, kadangi toks „akcininkas gali nesunkiai priversti įmonės vadovus imtis rizikingų, tačiau pelną didinančių veiksmų“²⁵. Vadinasi, ir tokiu atveju reiktų ieškoti atsakingo subjekto ne tik pagal formalų vadovo statusą, bet būtent pagal subjektą, turintį faktinę įtaką, vienaip ar kitaip nulėmusią valdymo veiksmus.

Manytina, kad CK buvo remtasi būtent valdymo funkcija, atskiriant bendrovės valdymo organus nuo kitų organų (stebėtojų tarybos, visuotinio akcininkų susirinkimo). To paties negalima pasakyti apie bendrovės sąvokos įtvirtinimą kituose įstatymuose, kuriuose apibrėžtas itin platus subjektų, laikytinų vadovais, ratas (tikėtina, kad įstatymų leidėjas šiuo atveju kriterijumi pasirinko atstovavimo funkciją, arba valdymo funkciją, tačiau sutekdamas pastarajai nepagrįstai platų turinį).

Atkreiptinas dėmesys, kad pats valdymo funkcijos turinys Lietuvos teisės aktuose neatskleistas²⁶, nors teisinis reguliavimas valdymo funkcijai suteikia didelę reikšmę²⁷.

Atsižvelgiant į tai, kad bendrovės valdymo sąvokai būdingas ne tik teisinis, bet socialinis, ekonominis turinys, todėl valdymo funkcijos turinį galima bandyti aiškinti pasitelkiant ekonomikos mokslo žinias. Daugumos ekonomistų *valdymas* apibūdinamas keturiomis

²⁴ Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 50.

²⁵ Ten pat, P. 40.

²⁶ CK komentaro antroje knygoje nurodyta, kad valdymas – juridinio asmens valdymo organo vidinė funkcija. Tačiau toks paaiškinimas neinformatyvus ir nesuteikiantis valdymo funkcijai jokio turinio, tik nurodantis vieną iš jos požymių, kad tai vidinė funkcija. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 183.

²⁷ Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 2 dalį, visuotinis akcininkų susirinkimas, be įstatyme numatytų klausimų, gali spręsti ir kitus, nepriskirtus kitiems bendrovės organams klausimus, jeigu tai pagal esmę nėra valdymo organų funkcijos.

funkcijomis: planavimu, organizavimu, vadovavimu ir kontrole²⁸, kurios įgyvendinamos skirtinguose vadovavimo lygmenyse, t.y. strateginiame, vadovavimo ir operatyviniame²⁹.

Problema galimai kyla dėl to, kad lietuvių kalboje sąvoka *valdymas* vartojama nedarant skirtumo tarp nurodytų valdymo lygmenų. Kiek aiškesnė situacija anglakalbėse šalyse, kur valdymo sąvoka turi keletą sinonimų, vartojamų skirtingais aspektais, pavyzdžiui, – „management”, „direction”, „governance”, „administration”. Kai kalbama apie bendrovės strategiją kuriančiųjų ir įgyvendinančiųjų plėtros projektus vadovų lygmenį, vartojamas terminas „corporate governance”. Kai kalbama apie asmenis, vykdančius bendrovėje kasdienę veiklą ir verslo priežiūrą, tuomet vartojamas terminas „management”. Vis dėlto, teisine prasme valdymo funkciją reikėtų suprasti siauriau – kaip verslo vykdymo (operatyvinę) funkciją, kurios turinys yra fakto klausimas.

Nuo to, koks turinys bus suteiktas *valdymui*, tiesiogiai priklauso subjektų, pakliūsiųjų į vadovo sąvoką. Tiek sprendžiant iš CK, tiek Akcinių bendrovių įstatymo vadovą reglamentuojančių nuostatų, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas neaiškina bendrovės vadovo sąvokos plečiamai, priešingai, bendrovės valdymo organai aiškiai išskirti nuo kitų, valdymo funkcijos neatliekančių organų. Bendrovės vadovo kaip vienasmenio valdymo organo įvardijimas nepalieka vietos papildomoms interpretacijoms apie galimus kitus faktinius vadovus, kurie turėtų atsakyti kaip teisiniai bendrovės vadovai. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad:

1) faktiškai valdymo funkciją gali vykdyti ne tik bendrovės vadovas *de jure*, bet ir asmuo, kuriam priklauso kontrolė³⁰ bendrovėje;

2) tam tikra apimtimi valdymo funkciją turi teisę atlikti darbuotojai, nesantys bendrovės vadovais, bet turintys teisę priimti rizikingus sprendimus jiems priskirtoje srityje (pvz., vyriausiasis finansininkas);

3) reglamentavimu turi būti užtikrinta ne tik vadovų *de jure*, bet ir vadovų *de facto* civilinė atsakomybė, tačiau vadovo sąvokos išplėtimas ir nenuoseklus jos aiškinimas skirtinguose įstatymuose sudaro prielaidą teisiniam netikrumui atsirasti;

Todėl siekiant išvengti šio teisinio netikrumo, o kartu neeliminuojuant valdymo funkciją atliekančių subjektų, kurie nėra paskirti bendrovės vadovais, atsakomybės, reglamentavime galėtų būti naudojama tokia formuluotė: „asmens, kurie pagal įstatymus ar sutartis turi teisę vykdyti ar faktiškai vykdo su bendrovės valdymu susijusias funkcijas, atsako už valdymo funkcijų vykdymo metu savo veiksmais sukeltą žalą bendrovei pagal bendrovės vadovo civilinę

²⁸ Stones J. A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R. Vadyba. Kaunas: Informatika ir poligrafija, 1999. P. 10.

²⁹ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004. T. 55 (47), P. 35.

³⁰ Kontrolė kaip sinonimas *valdymui* vartojamas Vertybinių popierių įstatyme. Šio įstatymo 2 str. 18 d. apibūdina kontroliuojančio akcininko požymius. Žr.: Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007. Nr. 17-626.

atsakomybę reglamentuojančias teisės normas”³¹.

Autorės nuomone, tokios formuluotės vartojimas įstatymuose (kalbama ne apie CK ar Akcinių bendrovių įstatymą, bet apie kitus vadovo specifines pareigas ir atsakomybę reglamentuojančius įstatymus, minėtus šio skyriaus pradžioje – Kolektyvinio investavimo subjektų, Buhalterinės apskaitos, Vertybinių popierių, Finansų įmonių ir kt. įstatymus) būtų tikslingas, kadangi paliktų teismams galimybę spręsti dėl asmens, faktiškai vykdančio valdymo funkcijas, civilinės atsakomybės, atsižvelgiant į kiekvieną konkrečią situaciją individualiai. Ar asmuo veikė kaip faktinis vadovas, turėtų būti palikta nustatyti teismams. Tokios diskrecijos teismui suteikimas neįneš daugiau neaiškumo, nei jo yra dabartiniame reglamentavime. Priešingai, tai duotų pagrindą natūraliai vystyti faktinio vadovo atsakomybės doktrinai Lietuvoje, kuri iki šiol dėl subjektų, atsakančių kaip vadovai, reglamentavimo nenuoseklumo ir aiškios koncepcijos nebuvimo sunkiai apčiuopiama. Be to, toks teisinis vadovo sąvokos reglamentavimas atitiktų naujausias teisinio reguliavimo tendencijas, nes praeitame dešimtmetyje faktinius vadovus pripažino atsakomybės subjektais daugelis Vakarų valstybių (Airija, Nyderlandai, Šveicarija, Vokietija, Prancūzija ir kt.)³².

Reikia paminėti, kad tokiam vadovo sąvokos deformalizavimui iš esmės pritaria ir dr. A. Tikniūtė savo disertacijoje nurodydama, kad „teisinis reguliavimas galėtų pagerinti kreditorių apsaugą, pripažindamas faktinius vadovus atsakingais už bendrovės prievoles <...>. Kiekvienu atveju tai būtų fakto klausimas, ar konkretus asmuo yra vadovas. Atsakomybės subjektas būtų nustatomas ne pagal formalų pareigų pavadinimą, o pagal faktinę veiklą.” Be to, toks reglamentavimo deformalizavimas ne tik apimtų visus asmenis, kuriuos kaskart vis iš naujo bando nesėkmingai numatyti įstatymų leidėjas, bet, kaip teisingai pastebi autorė, „praplėstų atsakingų subjektų ratą, apimdamas visus faktinius vadovus, nepriklausomai nuo jų statuso kaip akcininko, direktoriaus, kreditoriaus ar net teisiškai nesusijusio asmens, tokiu būdu teisinis reguliavimas atitiktų šiuolaikinius verslo santykius”³³.

Pažymėtina, kad faktinių vadovų, kaip valdymo funkciją atliekančių subjektų, atsakomybės klausimas aktualus ne tik mūsų, bet ir užsienio šalyse. Pavyzdžiui, Vokietijoje, turinčioje senas bendrovių teisės tradicijas ir nusistovėjusį teisinį reglamentavimą, iki šiol nesama vieningos nuomonės, kas turėtų būti laikoma faktiniais vadovais. Nors teismų praktikoje faktinis valdymas siejamas su įtakos bendrovės valdymui intensyvumu³⁴, nemažai teoretikų

³¹ Tokią formuluotę kaip alternatyvą plečiamam bendrovės vadovo sąvokos aiškinimui implikavo: Dinkhoff M. Der faktische Geschäftsführer in der GmbH. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2003. S. 101.

³² Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 125-127.

³³ Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 127.

³⁴ Dinkhoff M. Der faktische Geschäftsführer in der GmbH. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2003. S. 79-81.

tokiam požiūriui oponuoja. Pavyzdžiui, pagal Zöllner, W., faktiniam valdymui konstatuoti gali nepakakti, kad kas nors daro valdymo organui nuolatinę įtaką. Jo nuomone, faktinis vadovavimas pasitvirtina tik tuomet, jei valdymo organų bendrovėje nėra [kalbama apie laikiną nebuvimą – *aut. past.*] arba teisėtas vadovas priverstinai nušalinamas nuo bendrovės valdymo ir perimamas esminės bendrovės vadovo funkcijos.³⁵ Gellis, F. taip pat nurodo, kad nuolatinės įtakos darymas bendrovės valdymui savaime negali būti konstatuotas, nenustačius, ar bendrovėje vadovaujančias pareigas užimantys asmenys tikrai nėra statytiniai bei ar neegzistuoja bendrovėje kontrolę turintis akcininkas.³⁶ Taigi panašu, kad į klausimą, kam realiai bendrovėje priklauso valdymo funkcija, ir kas konkrečiu atveju bus laikomas atsakomybės subjektu, teks atsakyti teismams.

Apibendrinus galima pasakyti, kad įstatymų leidėjas konkrečios pozicijos dėl asmenų, priskirtinų vadovo sąvokai vis dar neturi – tai patvirtina ne tik netapatūs vadovo sąvokos turinys skirtinguose įstatymuose, bet ir bandymas kas kart atrasti vis naujus subjektus, priimant ar keičiant įstatymą. Toks reglamentavimas, kaip neefektyvus ir nepagrįstas aiškiais kriterijais, galėtų būti pakeistas kitu, diskrecijos teisę dėl atsakomybės subjektų nustatymo suteikiančiu teismams. Autorės siūloma formulotė: „asmenys, kurie pagal įstatymus ar sutartis turi teisę vykdyti ar faktiškai vykdo su bendrovės valdymu susijusias funkcijas, atsako už valdymo funkcijų vykdymo metu savo veiksmais sukeltą žalą bendrovei pagal bendrovės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas” apimtų visus atvejus, kuriuos bando įstatymuose numatyti įstatymų leidėjas ir pašalintų teisinį netikrumą, šiuo metu egzistuojantį dėl neaiškaus vadovo sąvokos reglamentavimo. Kartu tokia formulotė, palikdama teismams diskreciją dėl atsakomybės subjektų priskirtinumo, leistų natūraliai vystytis vadovų de facto doktrinai Lietuvoje ir atitiktų šiuolaikinius verslo santykius.

1.2. Bendrovės vadovo teisinis statusas

Ankstesniame poskyryje aptarėme bendrovės vadovų (bei jiems prilyginamų asmenų) kaip civilinės atsakomybės subjektų klausimą. Tačiau atsakomybės požiūriu ne ką mažiau svarbu nustatyti, kokie susiklosto teisiniai santykiai tarp bendrovės vadovo ir pačios bendrovės. Akcinių bendrovių įstatymo³⁷ 37 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis. Tačiau 2001 m. lapkričio 28 d. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-

³⁵ Zöllner W. in Baumbach A., Hueck G. GmbH-Gesetz. Kurz-Kommentar, § 43. München: C. H. Beck Verlag, 2006. Rz 3.

³⁶ Gellis M., Feil E. Kommentar zum GmbH-Gesetz § 25. Wien: Linde Verlag, 2000. Rz 3.

³⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914; 2003-12-11 redakcija // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

1203/2001 yra išaiškinęs, kad po 1998 m. vadovų atsakomybės už jų padarytą žalą bendrovei teisiniai santykiai perkelti iš darbo teisės į civilinės teisės reguliavimo sferą³⁸. Dar anksčiau, 2001 m. spalio 16 d. nutartyje LAT nurodė, kad „<...> net ir tuo atveju, kai tarp administracijos vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, šie santykiai iš esmės atitinka ne darbo teisinius santykius, o civilinius teisinius santykius, kuriems taikytinos pavedimo sutartį reguliuojančios teisės normos<...>. Taigi konstatuotina, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai savo prigimtimi yra pavedimo teisiniai santykiai“³⁹. Vėliau kitoje 2006 m. byloje LAT dar kartą nurodė, kad „bendrovės vadovo teisinė padėtis yra specifinė dėl to, kad darbo sutartis atitinka ne darbo teisinius santykius, o civilinius teisinius santykius, kuriems taikytinos pavedimo sutartį reglamentuojančios teisės normos“⁴⁰.

Vadovaujantis šiais LAT teiginiais, aptariant vadovo teisinio statuso klausimą, reikėtų paminėti, jog pavedimo santykius reglamentuoja CK XXXVI skyrius. Pagal CK 6.758 straipsnį pavedimo sutartis gali būti atlygintinė arba neatlygintinė. Kai viena arba abi sutarties šalys yra verslininkai, preziumuojamas sutarties atlygintinumas. Apžvelgus teismų pasisakymą dėl vadovo teisinio statuso ir pavedimą reglamentuojančias CK nuostatas, natūraliai kyla klausimas: ar įmanoma, jog su bendrovės vadovu vietoje darbo sutarties būtų sudaryta pavedimo sutartis? Į šį klausimą LAT atsakė neigiamai (tiesa, nepateikdamas išsamios argumentacijos) bei nurodė, kad „nepaisant civilinės teisinės bendrovės vadovo ir bendrovės tarpusavio santykių prigimties, šie santykiai turi būti įforminami ir ginčai nagrinėjami pagal Darbo kodekso⁴¹ (toliau – DK) taisykles“⁴².

Taigi įtvirtinus nuostatą, kad, nepaisant civilinių santykių pobūdžio, su vadovu sudaroma ne civilinė sutartis, bet darbo sutartis, LAT kartu įtvirtino bendrovės vadovo ir bendrovės santykių dualizmą – viena vertus, bendrovės vadovai pripažįstami bendrovių darbuotojais ir jiems yra taikomos kai kurios darbo įstatymų nuostatos, kita vertus, bendrovės vadovo, kaip bendrovės vadovo valdymo organo, teisinis statusas reglamentuojamas civilinės teisės normų, taikomų akcinių bendrovių organų veiklai.⁴³ Toks dvilypis santykių traktavimas

³⁸ LAT 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Laivitė“ v. G. Radzevičius, bylos Nr. 3K-3-1203/2001.

³⁹ LAT 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civ. byloje V. P. v. Radviliškio raj. sav. ir kt., bylos Nr. 3K-7-760/2001.

⁴⁰ LAT 2006 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civ. byloje V. S. v. Lietuvos kooperatyvų sąjunga, bylos Nr. 3K-3-123/2006.

⁴¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

⁴² Ten pat.

⁴³ LAT 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civ. byloje V. Paliūnas v. Radviliškio raj. sav. ir kt., bylos Nr. 3K-7-760/2001; LAT 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Laivitė“ v. G. Radzevičius, bylos Nr. 3K-3-1203/2001; LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta civ. byloje L. Belinskaja v. AB bankas „Snoras“, bylos Nr. 3K-3-880/2002; LAT 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis, priimta civ. byloje J. Palevičius v. Kauno m. sav., bylos Nr. 3K-3-640/2004; LAT 2005 m. kovo 21 d. nutartis, priimta civ. byloje J. Kakura v. UAB „Kivija“, bylos Nr. 3K-3-191/2005; LAT 2007 m. birželio 22. d. nutartis, priimta civ. byloje V. M. v. UAB „Izabelita“, bylos Nr. 3K-3-260/2007.

praktikoje sukėlė daug neaiškumų – LAT teko nuolatos koreguoti žemesniųjų instancijų priimtus sprendimus, kuriuose buvo netinkamai kvalifikuojami tarp vadovo ir bendrovės susiklostę santykiai, kol ilgainiui buvo išgryninta tezė, jog bendrovės vadovo, kaip darbo teisinių santykių subjekto, statusas reiškiasi vadinamuosiuose „vidiniuose“ bendrovės ir vadovo santykiuose. Kita vertus, atsižvelgiant į Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 6 dalį, pagal kurią bendrovės vadovas veikia vienvaldiškai bendrovės vardu santykiuose su kitais asmenimis, įtvirtintas vadovo, kaip juridinio asmens atstovo, statusas „išoriniuose“ santykiuose, kuriuose vadovui keliami aukštesni reikalavimai, įgyvendinant įstatymuose jam numatytas pareigas.⁴⁴

Pažymėtina, kad civilinė atsakomybė ir materialinė atsakomybė pagal darbo teisę turi esminių skirtumų, pavyzdžiui, pirmoji yra grindžiama visiško žalos atlyginimo principu (CK 6.251 straipsnis), o darbuotojo materialinė atsakomybė pagal bendrąją taisyklę yra ribota (DK 254 straipsnis), be to, skirtingai nuo civilinės atsakomybės, materialinės atsakomybės darbo teisės prasme atvejais žalą padariusio asmens (darbuotojo) kaltė nepreziumuojama.⁴⁵ Iš to akivaizdu, kad bendrovės vadovo ir bendrovės santykių pobūdžio nustatymas nėra betikslis, nes tai yra pagrindinis kriterijus, lemiantis atsakomybės pobūdžio taikymą bendrovės vadovui.

Atsižvelgiant į tai, kad žalos atsiradimą bendrovei daugiausia lemia vadovo veiksmai būtent pastaruosiuose, t.y. „išoriniuose“ santykiuose, todėl siekiant pagrįsti civilinės atsakomybės taikymą⁴⁶, verta panagrinėti vadovo kaip bendrovės atstovo statusą išsamiau.

„Daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi administracijos vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai⁴⁷. Tokiu būdu, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai savo esme yra pavedimo teisiniai santykiai.“⁴⁸ Šis LAT pasisakymas, kaip turintis loginių trūkumų, neliko nepastebėtas teisinėje literatūroje⁴⁹. Akivaizdu, kad subjektas tuo pat metu negali būti ir įstatyminis atstovas, ir įgaliotinis pagal

⁴⁴ LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus (toliau – CBS) išplėstinė teisėjų kolegija, formuodama teismų praktiką, išaiškino, kad bendrovės vadovo teisinio statuso ir vadovą bei bendrovę siejančių teisinių santykių ypatumų visetas, remiantis teisės aktuose įtvirtintu teisiniu reglamentavimu, teikia pagrindą išvadai, jog kai uždarosios akcinės bendrovės vadovas padaro bendrovei žalos veikdamas kaip jos valdymo organas bendrovės „išoriniuose“ santykiuose, tai jam taikytina civilinė atsakomybė pagal civilinius įstatymus, o ne materialinė atsakomybė pagal Darbo kodeksą. LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009; LAT 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G., bylos Nr. 3K-3-528/2009.

⁴⁷ Esama ir autorių, ne visiškai sutinkančių su teismo pozicija, kad civilinių nuostatų taikymas bendrovės vadovo atsakomybės atveju laikytinas prioritetiniu prieš darbo teisės normas, pvz.: „<...> su vadovu sudarius darbo sutartį, nepaneigsi jos egzistavimo. <...> Todėl taikytinos ir darbo, ir civilinės teisės nuostatos“. Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 125.

⁴⁸ LAT 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civ. byloje V. P. v. Radviliškio raj. sav. ir kt., bylos Nr. 3K-7-760/2001.

⁴⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007; Gedeikis M. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė (1) // Vadovas, 2010. Nr. 4.

pavedimo sutartį. Nors iš esmės bendrovės vadovo teises ir pareigas nustato įstatymai, tačiau tai nelaikytina pakankamu pagrindu teigti, jog susiklosto įstatyminio atstovavimo teisiniai santykiai. Bet kuriuo atveju vadovą skiriantis ar su juo sudarantis juridinio asmens organas išreiškia savo valią būti atstovaujama konkrečiam asmeniui⁵⁰.

Atstovavimo termino naudojimą bendrovės ir vadovo santykių kontekste sukritikavo ir doc. dr. J. Kiršienė bei A. Tikniūtė, teigdamos, jog „<...> faktas, kad juridinio asmens organas veikia juridinio asmens vardu, nesuteikia pagrindo teigti, jog jis yra atstovas tradiciniame atstovavimo instituto prasme. Juridinio asmens veikla – tai paties juridinio asmens valios raiška be papildomo savo funkcijų delegavimo įgaliotiniui.“⁵¹ Autorių nuomone, atstovavimo instituto normos gali būti taikomos šiems santykiams *mutatis mutandis*. Bendrovės vadovo, kaip bendrovės atstovo, sampratą iš esmės panašiais argumentais kritikuoja ir prof. V. Nekrošius. Jo teigimu, atstovas, atlikdamas atstovaujamojo vardu ir interesais tam tikrus procesinius veiksmus, išreiškia savo teisnumo turinį. Tuo tarpu bendrovės vadovas išreiškia pačios bendrovės teisnumą.⁵²

Nesunku pastebėti, kad aukščiau minėtų autorių kritika iš esmės atitinka Vokietijoje vyraujančios bendrovės vadovo kaip organinio atstovo teorijos (vok. *Organtheorie*) nuostatas. Remiantis šia teorija, bendrovės ir bendrovės vadovo valia sutampa, nes juridinio asmens organas yra juridinio asmens dalis. Atstovavimas šia prasme visiškai atskirtas nuo įprasto tradicinio atstovavimo instituto ir yra specifinė atstovavimo atmaina. Pagal šią teoriją bendrovės vadovas, pats būdamas bendrovės dalimi, tiesiog veikia bendrovės vardu, o ne atstovauja jai.⁵³

Taigi nors teisinėje literatūroje ir netrūksta nuomonių, jog bendrovės vadovo kaip bendrovės atstovo statusas Lietuvoje neturėtų būti tapatinamas su tradicinio atstovavimo institutu, tačiau teismai šiuo klausimu savo pozicijos nekeičia, išsamiau atstovavimo instituto taikymo bendrovės vadovo atžvilgiu nenagrinėja, ir iki šiol savo priimamose nutartyse⁵⁴, kalbėdami apie bendrovės vadovo statusą, apsiriboja lakoniška nuostata, jog vadovas yra bendrovės atstovas. Bėlieka sutikti su Dr. J. Kiršienės ir A. Tikniūtės tinkama įžvalga, kad „<...> lietuviškoje jurisprudencijoje nėra skiriama dėmesio juridinio asmens organo

⁵⁰ Greičius R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 125-126.

⁵¹ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004. Nr. 55 (47). P. 33.

⁵² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 290.

⁵³ Interaktyvus: http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Juristische_Person.html; prisijungimo laikas: 2011-01-24.

⁵⁴ LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009; LAT 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G., bylos Nr. 3K-3-528/2009; LAT 2010 m. liepos 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I., bylos Nr. 3K-3-334/2010 ir kt.

teisiniam statusui, jo vykdomųjų funkcijų teisei analizei, o juridinio asmens atstovavimo institutas dažnai tapatinamas su tradiciniu atstovavimu⁵⁵.

1.2.1. Bendrovės valdybos nario teisinis statuso ypatumai

Vis dėlto, grįžtant prie vadovo ir bendrovės santykių dualizmo kaip šių santykių specifika lemiančio veiksnio verta trumpai paminėti bendrovės vadovo teisinio statuso ypatumus ir kito bendrovės valdymo organo – bendrovės valdybos – nario atžvilgiu. Nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai Akcinių bendrovių įstatymo redakcijai⁵⁶, valdyba nebėra privalomas bendrovės valdymo organas ne tik uždariose akcinėse bendrovėse, bet ir akcinėse bendrovėse. Bendrovių valdymo kodekso nuostatos⁵⁷ įtvirtina, kad šis kolegialus valdymo organas yra atsakingas už strateginį vadovavimą bendrovei ir vykdo kitas esmines bendrovės valdymo funkcijas. Lyginat su kitais kolegialių bendrovės organų nariais, valdybos nario statuso specifika yra tai, kad valdybos nariu gali būti tik fizinis asmuo. Be to, nemažai teisinių diskusijų teisinėje literatūroje⁵⁸ kelia valdybos nario galimybę sudaryti sutartį (darbo, pavedimo, narystės ar kt.) su bendrove. Akcinių bendrovių įstatymas numato, kad už veiklą valdyboje jos nariams visuotinis akcininkų susirinkimas gali atlyginti (mokėti tantjemas) iš grynojo pelno. Šiuo klausimu po 2004 m. sausio 1 d. Akcinių bendrovių įstatyme įvyko pasikeitimų: anksčiau įstatyme buvo įsakmiai nustatyta, kad valdybos nariams galima mokėti tik tantjemas iš pelno. Dabar žodelis „tik“ yra panaikintas, todėl būtų galima daryti išvadą, kad kitokios mokėjimo formos nedraudžiamos, nors aiškaus leidimo tokius mokėjimus atlikti nėra.

Priešingai nei bendrovės vadovo atveju, kuomet įstatymu įsakmiai numatytas nurodymas, jog turi būti sudaroma darbo sutartis, valdybos atveju įstatymas tiesiogiai nenumato galimybės sudaryti darbo ar narystės sutartį su valdybos nariu. Neaiškumo įneša CK 2.87 straipsnio nuostata, kad juridinio asmens organo narys gali sudaryti sandorį su juridiniu asmeniu, kurio organo narys jis yra. Kokias sutartis – darbo, civilinę ar konkrečią sandorio rūšį turi omenyje įstatymų leidėjas, nėra aišku. Civilinio kodekso komentare teigiama, kad su bendrovės valdybos nariais gali būti sudaromos darbo ar kitos sutartys⁵⁹, manytina, gali būti sudaroma ir

⁵⁵ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004. Nr. 55 (47). P. 33.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

⁵⁷ Interaktyvus: [http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20\(galioja%20nuo%202010-01-01\).pdf](http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf); prisijungimo laikas: 2011-01-25.

⁵⁸ Žr., pvz.: Advokatų kontora Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai LAWIN. Bendrovių valdymas // Verslo žinios. Konsultacijos vadovui. 2009; Ščukas L., Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Vadovo pasaulis, 2005. Nr. 4 (102).

⁵⁹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 194-195.

atskira narystės valdyboje sutartis. Tačiau sistemiškai aiškinant Akcinių bendrovių įstatymo ir CK normas, bei turint omenyje, kad norma, numatanti galimybę sudaryti darbo sutartis su bendrovės vadovu, yra specialioji teisės norma, teigtina, jog „galiojantys teisės aktai nenumato galimybės sudaryti darbo sutartis su valdybos nariais, jeigu valdybos nario pareigos yra vienintelės darbo sutartyje numatytos pareigos”⁶⁰.

Remiantis tuo, kas nurodyta aukščiau, darytina išvada, kad valdybos narį ir bendrovę (bendrovės vadovą) vis dėlto tuo pat metu gali sieti ir darbo santykiai (jei darbo sutartyje numatytos pareigos nėra darbo funkcijų vykdymas). Taigi teisinio statuso dualizmas, kuris būdingas bendrovės vadovui, gali būti aktualus ir valdybos nariui. Tais atvejais, kai asmuo bendrovėje eina ir valdybos nario, ir darbuotojo pareigas, jo santykiai su bendrove priklauso nuo to, kokias pareigas jis vykdo – jeigu asmuo vykdo valdybos nario pareigas, jį ir bendrovę sieja civiliniai santykiai ir asmuo atsako pagal civilinės teisės normas, o jeigu asmuo, būdamas bendrovės valdybos nariu, vykdo ir darbuotojo pareigas, nesusijusias su valdybos nario funkcijų vykdymu, tai jį ir bendrovę sieja darbo santykiai, o kartu atsakomybei taikomos darbo teisės normos. Šiuo klausimu aktuali LAT nutartis, kurioje teismas nurodė, jog „nepaisant bendrovės vadovo ir valdybos nario statuso skirtumų, valdybos nariams, kaip ir bendrovės vadovui, pavedama veikti bendrovės vardu ir šie santykiai kvalifikuotini pavedimo (ne darbo) teisiniais santykiais”⁶¹. Taigi nors valdybos nario statusui darbo ir CK nuostatų konkurencija tam tikrais atvejais gali egzistuoti, šis klausimas sprendžiamas iš esmės tuo pačiu principu, kaip ir bendrovės vadovo atsakomybės klausimu – jei žala buvo padaryta vykdant bendrovės valdybos nario funkcijas, tuomet atsakomybė kils pagal CK nuostatas.

Apibendrinus tai, kas pasakyta šiame poskyryje, galima konstatuoti, jog bendrovės vadovo teisiniam statusui Lietuvos jurisprudencijoje neskiriamas reikiamas dėmesys – vis dar neaiški LAT pozicija dėl bendrovės vadovo kaip bendrovės atstovo statuso, o bendrovės valdybos nario statuso reglamentavimas, nebūdamas iki galo išsamus ir konkretus, palieka neatsakytų klausimų dėl galimybės įforminti valdybos nario darbo santykius. Konstatavus, kad tiek vienasmenio valdymo organo – bendrovės vadovo, tiek valdybos nario atžvilgiu egzistuoja teisinio statuso dualizmas (šių subjektų veikla reglamentuojama tiek darbo teisės, tiek CK ir kitų įstatymų nuostatomis), Darbo kodekse numatytos materialinės atsakomybės atribojimo nuo civilinės atsakomybės klausimas sprendžiamas tokiu principu: civilinė atsakomybė bendrovės vadovui kyla už žalą, padarytą veikiant bendrovės vardu „išoriniuose” santykiuose, o valdybos nariui – atliekant įstatyme numatytas valdybos nario funkcijas, nesusijusias su darbo

⁶⁰ Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Vadovo pasaulis, 2005. Nr. 4 (102). P. 45.

⁶¹ LAT 2004 m. spalio 28 d. civ. byla BAB „Dirbtinis pluoštas” v. G. P., bylos Nr. 3K-3-480/2004.

funkcijomis (jei valdybos narys kartu yra ir bendrovės darbuotojas, turintis kitas, su valdybos nario funkcijomis nesusijusias pareigas).

1.3. Bendrovės vadovo civilinės atsakomybės bendrieji bruožai

Tiek moraline, tiek teisine prasme atsakomybė – tai asmens elgesio vertinimas ir neigiama reakcija į elgesį, kuriuo nepaisoma tam tikrų įstatyme numatytų reikalavimų. Civilinės atsakomybės atveju asmens elgesys vertinamas civilinės teisės požiūriu, o į neteisėtą asmens elgesį reaguojama civilinėmis teisinėmis priemonėmis. Taigi civilinė atsakomybė yra neigiama reakcija į privataus intereso pažeidimą. Kalbant apie įmonės vadovo civilinę atsakomybę, tai reikštų, kad civilinė atsakomybė yra neigiama reakcija į vadovo elgesį, kuriuo jis pažeidžia arba įmonės, arba trečiųjų asmenų privačius interesus.⁶² Prieš pradėdant išsamiau nagrinėti bendrovės vadovo atsakomybę atskiriems subjektams – bendrovei ir tretiesiems asmenims (tam skirti šiame darbe antrasis ir trečiasis skyriai), būtina aptarti, kas apskritai būdinga bendrovės vadovo civilinei atsakomybei bei kokios sąlygos būtinos jai kilti.

1.3.1. Bendrovės vadovo atsakomybės požymiai

Civilinės teisės doktrinoje pagal prievolės atsiradimo pagrindą civilinė atsakomybė skiriama į sutartinę ir deliktinę atsakomybę. Teisinėje literatūroje neretai pasitaiko išsiskiriančių nuomonių dėl to, prie kurios – sutartinės ar deliktinės – civilinės atsakomybės priskirtina vadovo civilinė atsakomybė⁶³. Civilinės atsakomybės skirstymas į sutartinę ir deliktinę nėra bereikšmis, turint omenyje šių atsakomybių skirtynes. Pavyzdžiui, neteisėtumo, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, samprata sutartinėje civilinėje atsakomybėje yra žymiai platesnė ir pirmiausiai reiškia sutarties pažeidimą, be to, sutartinę atsakomybę sutarties šalys gali riboti, o atskirais atvejais – apskritai panaikinti, o tai nebūdinga deliktinei civilinei atsakomybei. Sutartinė civilinė atsakomybė – tai atsakomybė už sutartinės prievolės pažeidimą, kai šalis prieš padarant žalos jau siejo prievoliniai teisiniai santykiai⁶⁴, kurie nebūdingi deliktinės atsakomybės atveju. Kitas svarbus aspektas – skirtingi šių atsakomybių taikymo senaties terminai (bendrasis 10 metų –

⁶² Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 231.

⁶³ Pvz., advokatų kontoros „Raidla Lejins & Norcous“ teisininkų parengtoje seminarų ciklo verslo atstovams medžiagoje „Įmonių vadovų atsakomybė Lietuvoje: teismų praktikos apžvalga“ teigiama, kad „įmonės vadovą ir įmonę sieja sutartiniai santykiai, todėl įmonės vadovo atsakomybė įmonei yra sutartinė“: interaktyvus: www.rln.lt/download.php/fileid/25; P. 5.; prisijungimo laikas: 2011-01-25. Tokia pat šiuo klausimu A. Abramavičiaus ir V. Mikelėno nuomonė: Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 236-237. Tuo tarpu R. Greičius nurodo, kad privataus juridinio asmens vadovui taikytinos deliktinės atsakomybės taisyklės. Tokia nuomonė grindžiama vadovo ir bendrovės fiduciariniais santykiais, dėl kurių turinio ir apimties šalys susitarti negali, nes fiduciarines pareigas įtvirtina įstatymai, jos traktuojamos kaip įstatyminiai imperatyvai, kurių sutartimi negalima išvėgti. Greičius R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 218-219.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 357.

ieškiniams dėl sutartinės atsakomybės ir sutrumpintas 3 metų – ieškiniams dėl žalos atlyginimo) bei pasireiškimo formos: sutartinė atsakomybė gali pasireikšti nuostolių atlyginimu ir netesybomis, o deliktinė – tik nuostolių atlyginimu.⁶⁵ Svarbu ir tai, kad sutartinės atsakomybės atveju atsakomybės dydį šalys gali nustatyti, tuo tarpu deliktinės atsakomybės atveju susitarimas dėl žalos atlyginimo dydžio nėra galimas.⁶⁶

Tačiau ne veltui, kaip minėta aukščiau, teisinėje literatūroje nuomonės dėl vadovo atsakomybės priskirtinumo išsiskiria, mat galima ir situacija, kuomet įmanoma taikyti tiek sutartinę, tiek deliktinę atsakomybę, t.y. susiduriama su sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija.⁶⁷ Pasak dr. Simonos Selelionytės-Drukteinienės, tokiu atveju svarbiausiu kriterijumi sprendžiant dėl sutartinės ar deliktinės atsakomybės taikymo turėtų būti ginamų interesų prigimtis, t. y. sutarčių teisė gina lūkesčių interesą (nukentėjusioji šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų kitai šaliai tinkamai įvykdžius sutartį), o deliktinė teisė – tikrumo interesą (asmuo tikisi išlikti tokioje padėtyje, kokioje yra, t. y. išsaugoti savo *status quo*).⁶⁸

CK 2.87 straipsnio 7 dalyje nurodyta, kad juridinio asmens valdymo organų juridiniams asmeniui padaryta žala turi būti atlyginama visiškai, *išskyrus, kai tarp šalių sudaryta sutartis numato ką kita*. Pažymėtina, kad atsakomybės apribojimas sutartimi deliktinei atsakomybei nėra būdingas, todėl darytina prielaida, kad įstatymų leidėjas galimai turėjo omenyje sutartinę atsakomybę. Kita vertus, jei laikysimės V. Mikelėno nuostatos, kad atsakomybės pobūdį lemia tai, kad tarp bendrovės vadovo ir bendrovės yra sudaryta sutartis, konkrečiai – darbo sutartis, vadinasi įmanoma, jog atsakomybė kiltų pagal sutartinius (darbo, bet ne civilinius sutartinius) santykius.

Pažymėtina, kad iki 2009 m. teismų praktika bendrovės vadovui, kaip bendrovės valdymo organui, taikytinos atsakomybės aspektu nebuvo vienoda. Vienose kasacinio teismo nutartyse⁶⁹ ši atsakomybė buvo vertinama ir įvardijama kaip civilinė (deliktinė), kitose⁷⁰ – kaip

⁶⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 237.

⁶⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2006. P. 181.

⁶⁷ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 51.

⁶⁸ Selelionytė-Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. Justitia. 2008, 1(67):3 pagal Van Gerven, W.; Larouche, P.; Lever, J. (eds.). Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing. 2000, P. 32–33.

⁶⁹ Žr., pvz.: LAT 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Laivitė“ v. G. Radzevičius, bylos Nr. 3K-3-1203/2001; LAT 2002 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civ. byloje R. D. v. UAB „Setracont“, bylos Nr. 3K-3-621/2002; LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civ. byloje Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas Baltic v. V. S.“, bylos Nr. 3K-3-1590/2002; LAT 2004 m. spalio 27 d. nutartis, priimta civ. byloje BAB „Dirbtinis pluoštas“ v. G. P., bylos Nr. 3K-3-480/2004; LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje K. J. J. v. J. B. ir kt., bylos Nr. 3K-7-266/2006; LAT 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt., bylos Nr. 3K-3-604/2006; LAT 2007 m. liepos 27 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Vakarų prekyba“ v. A. Z., bylos Nr. 3K-3-316/2007; LAT 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos valstybė, bylos Nr. 3K-3-295/2008; LAT 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Vombatas“ v. A. Š., bylos Nr. 3K-3-335/2009.

materialinė atsakomybė pagal darbo teisę, o aiškių kriterijų, kuo remiantis reiktų taikyti vieną ar kitą atsakomybę, nebuvo. Aiškumo įnešė LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis⁷¹, kurioje šių dviejų atsakomybių taikymo kriterijumi konstatuotas jau anksčiau minėtas „išorinis“ santykių aspektas, t.y. kai bendrovės vadovas padaro bendrovei žalos veikdamas kaip valdymo organas „išoriniuose“ santykiuose, tai jam taikytina civilinė (deliktinė) atsakomybė.

Teismas iš dalies atsakė ir į anksčiau mūsų užduotą klausimą – kaip vertinti įstatymo leidėjo suformuotą nuostatą CK 2.87 straipsnio 7 dalyje, jog kad juridinio asmens valdymo organų juridiniams asmeniui padaryta žala turi būti atlyginama visiškai, *išskyrus, kai tarp šalių sudaryta sutartis* (pvz., sutartis dėl visiškos materialinės atsakomybės netaikymo ar apribojimo) *numato ką kita*. Toje pačioje 2009 m. lapkričio 20 d. nutartyje teismas nurodė, jog civilinei atsakomybei taikyti teisiškai nereikšminga aplinkybė, ar su bendrovės vadovu yra sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis (kadangi dėl sutarties, kuria būtų susitarta dėl materialinės atsakomybės apribojimo ar netaikymo įtakos civilinės atsakomybės taikymui teismas nutylėjo, darytina išvada, kad tokiu atveju taip pat reiktų vadovautis analogiška nuostata. Tačiau apie atsakomybės ribojimo bei netaikymo klausimus išsamiau bus kalbama vėlesniuose skyriuose).

Taigi išsiaiškinome, kad žalos padarymo bendrovei atveju vadovas atsako pagal civilinės deliktinės atsakomybės nuostatas (jei žala atsirado vadovui veikiant kaip valdymo organui „išoriniuose“ santykiuose). Kalbant apie civilinę deliktinę atsakomybę žalos padarymo tretiesiems asmenims atveju, svarbu paminėti, kad kreditoriai savo teisine padėtimi skiriasi (vienų santykiai kilę iš sutarties su bendrove, kiti iš delikto). Kreditorius iš delikto ir kreditorius pagal sutartį, kaip turinčius nelygiavertes galimybes apsisaugoti nuo bendrovės vadovų piktnaudžiavimo⁷², išskiria dr. A. Tikniūtė⁷³. L. Didžiulis savo straipsnyje išskiria valinius ir nevalinius kreditorius. Dėl nevalinių (atsitiktinių) kreditorių viskas lyg ir aišku – taikomos deliktinės atsakomybės nuostatos visa apimtimi ir dėl to diskusijų nekyla. Tačiau valinių kreditorių atveju autorius siūlo netaikyti beatodairiškai deliktinę atsakomybę, prieš tai nepatikrinus, ar šis kreditorius išnaudojo visas galimybes apsisaugoti nuo galimo jo teisių pažeidimo sutartimi, t.y. sprendžiant dėl galimybės taikyti vadovui deliktinę atsakomybę, autorius siūlo atsižvelgti į kreditoriaus specifiką.⁷⁴

⁷⁰ Žr., pvz.: LAT 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-3-428/2009.

⁷¹ LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009.

⁷² Kadangi apie vadovo atsakomybės kreditoriams ypatumus išsamiau kalbama trečiame skyriuje, todėl čia apsiribojama tik deliktinės ir sutartinės atsakomybės atskyrimo klausimu.

⁷³ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 60.

⁷⁴ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 56, 63.

Apibendrinant galima sakyti, kad nors teisės literatūroje vis pasitaiko abejonių dėl bendrovės vadovo civilinės atsakomybės priskirtinumo sutartinei ir deliktinei atsakomybei, praktikoje randame atsakymą, kad vadovo civilinė atsakomybė prieš bendrovę nustatoma pagal deliktinės atsakomybės normas. Nors vadovo atsakomybės tretiesiems asmenims atveju taip pat taikoma deliktinė atsakomybė, tačiau siekiant nepagrįstai neišplėsti vadovo atsakomybės ribų, teismai turėtų atsižvelgti į kiekvieno konkretaus kreditoriaus specifiką ir pagal tai spręsti, ar deliktinės atsakomybės taikymas yra vienintelė ir adekvati priemonė jo teisėms ginti.

1.3.2. Sąlygos bendrovės vadovo civilinei atsakomybei kilti

Civilinės atsakomybės taikymas reiškia neigiamo turtinio pobūdžio pasekmes vadovui, kurio atžvilgiu bus taikoma atsakomybė, todėl kiekvienu atveju būtina išsamiai iširti, ar yra pakankamas pagrindas šio asmens atžvilgiu taikyti atsakomybę. Vertinant bendrovės vadovo veiksmus tam tikros normatyvinės sistemos požiūriu, galima nustatyti, ar šie veiksmai atitinka įstatymų, Civilinio kodekso ir kitų teisės aktų reikalavimus. Tačiau civilinės atsakomybės taikymui šio fakto konstatuoti nepakanka. Civilinės atsakomybės taikymas galimas tik egzistuojant visoms šioms bendrosios civilinės atsakomybės sąlygoms: žalai (nuostoliams), neteisėtiems veiksams, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veikslių ir žalos bei už žalą atsakingo asmens kaltei⁷⁵. Negalime sutikti su V. Mikelėno ir A. Abramavičiaus teiginiu, jog šios keturios sąlygos taikant civilinę atsakomybę yra būtinos ne visada, o kai kada neva pakanka trijų, dviejų ar net vienos iš jų⁷⁶. Manytina, kad autoriai, kalbėdami apie šių sąlygų viseto (kuris, beje, būtinas ne tik vadovo civilinei atsakomybei kilti, bet apskritai yra civilinės atsakomybės pagrindas) reikšmę, galimai netiksliai pavartojo sąvokas: galimybė tam tikrais atvejais preziumuoti vieną iš atsakomybės sąlygų savaime nereiškia jos neegzistavimo ar apskritai nereikalingumo civilinės atsakomybės taikymui. LAT ne kartą savo nutartyse⁷⁷ pažymėjo, kad vadovo atsakomybei kilti, būtina išsiaiškinti, ar tikrai asmuo padarė teisės pažeidimą, nustatyti padarytos žalos dydį ir būtinąsias civilinės atsakomybės sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą

⁷⁵ Palyginimui: materialinės atsakomybės taikymui pagal darbo teisę būtina nustatyti šias sąlygas: 1) reali žala; 2) žala padaryta neteisėta veika (veiksmais, neveikimu); 3) priežastinis neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo ryšys; 4) pažeidėjo kaltė; 5) pažeidėją ir nukentėjusią šalį teisės pažeidimo metu siejo darbo teisiniai santykiai; 6) žalos atsiradimas susijęs su darbo veikla. LAT 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Sūduvos vandenys“ v. A. D., bylos Nr. 3K-3-1444/2002; LAT 2003 m. kovo 3 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ v. L. L., A. K., bylos Nr. 3K-3-280/2003; LAT 2010 m. balandžio 8 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Vaivorykštė“ v. P. M., bylos Nr. 3K-3-147/2010.

⁷⁶ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 238.

⁷⁷ Žr., pvz.: 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje K. J. J. v. J. B. ir kt., bylos Nr. 3K-7-266/2006; LAT 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G., bylos Nr. 3K-3-528/2009 ir kt.

(nuostolius), priežastinį ryšį ir kaltę (CK 6.246 - 6.249 straipsniai). Be to, visos šios aplinkybės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl turi būti tiriamos ir vertinamos kompleksiskai.⁷⁸

Toliau aptariami kiekvienos iš šių civilinės atsakomybės sąlygų ypatumai bendrovės vadovo atsakomybės atžvilgiu.

1.3.2.1. Neteisėti veiksmai

Neteisėtus veiksmus, kaip vieną bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų,⁷⁹ bendriausiai apibūdina CK 6.246 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Įmonės vadovą ir įmonę sieja sutartiniai santykiai, todėl įmonės vadovo civilinei atsakomybei atsirasti būtina, kad jo elgesys neatitiktų teisės reikalavimų ir pažeistų įmonės subjektines teises ir interesus.

Teismų praktikoje⁸⁰ nurodoma, kad sprendžiant dėl įmonės vadovo elgesio standarto ir nustatant, ar įmonės vadovas yra atlikęs neteisėtus veiksmus, teikiančius pagrindą civilinei sutartinei atsakomybei atsirasti, svarbu turėti omenyje tai, kad įmonę ir jos valdymo organus sieja fiduciariniai santykiai. Tai lemia, kad įmonės vadovas, privalo veikti išimtinai įmonės interesais, todėl įmonės vadovas negali sudaryti sandorio, kuris pažeistų įmonės interesus. Taigi „konstatavimui fakto, kad įmonės vadovas atlieka neteisėtus veiksmus, reikia nustatyti, jog jis pažeidžia savo, kaip įmonės vadovo pareigas ir veikia priešingai įmonės interesams“⁸¹.

Bendrovės vadovo neteisėtus veiksmus galima sąlyginai⁸² išskirti į tris grupes – tai įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimas, bendrovės ir kitų vidaus dokumentų reikalavimų pažeidimas ir aplaidus elgesys, kaip bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, pažeidimas. Kiekvieno iš šių neteisėtų veiksmų turinys išsamiau bus aptartas antrame skyriuje.

Paminėtina, kad neteisėti veiksmai negali būti preziumuojami ir turi būti ieškovo įrodinėjami. Kita vertus, ar vadovo veiksmai laikytini neteisėtais, turi būti vertinama

⁷⁸ Kadangi faktinės aplinkybės dėl žalos fakto ir dydžio yra teisiškai reikšmingos ir sprendžiant dėl vadovo veiksmų kvalifikavimo kaip neteisėtų, tai, tinkamai neišnagrinėjus ir nenustačius padarytos žalos fakto ir dydžio, nėra galimybės spręsti ir dėl bendrovės vadovo veiksmų teisėtumo (neteisėtumo), taip pat dėl žalos ir atitinkamų veiksmų priežastinio ryšio ir vadovo kaltės. LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009.

⁷⁹ LAT 2002 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje A. S. v. Kauno raj. 1-ojo notarų biuro notarė G. Pakerytė ir kt., bylos Nr. 3K-7-645/2002.

⁸⁰ Žr., pvz.: 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje K. J. J. v. J. B. ir kt., bylos Nr. 3K-7-266/2006.

⁸¹ LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civ. byloje Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas Baltic v. V. S., bylos Nr. 3K-3-1590/2002.

⁸² Nors toks skirstymas teisinėje literatūroje paplites, Ž. Pacevičius jį laiko sąlyginiu, nes bendrovės vidaus dokumentų reikalavimų pažeidimas taip pat reiškia ir fiduciarinės (lojalumo) pareigos pažeidimą, aplaidus elgesys, be kita ko reiškia pareigos veikti sąžiningai ir protingai pažeidimą, t.y. CK 2.87 straipsnyje įtvirtintų reikalavimų nepaisymą. Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 4 (7). P. 5.

atsižvelgiant į visų byloje esančių įrodymų visumą. Atsižvelgiant į tai, kad teismas vertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą <...> (CPK 185 str. 1 d.), praktikoje esama pavyzdžių, kuomet tuos pačius bendrovės vadovo veiksmus skirtingų instancijų teismai vertino nevienodai⁸³. Tai patvirtina, kad vadovo veiksmų teisėtumas (neteisėtumas) turi būti konstatuojamas atsižvelgiant ne tik į formalų pažeidimo pagrindą (pvz., akcininkai, kurių kompetencijai buvo priskirtas vadovo atlyginimo dydžio nustatymas, formaliai nepriėmė sprendimo dėl vadovo atlyginimo pakėlimo, tačiau vadovui kurį laiką buvo mokamas žymiai didesnis nei minimalus atlyginimas, dėl ko buvo siekiama apkaltinti jį neteisėtai pasididinus atlyginimą) bet ir į visas pažeidimo padarymo aplinkybes (akcininkams ilgą laiką buvo žinoma, kad vadovui mokamas padidintas atlyginimas, tačiau jokių pretenzijų dėl to nereikšė).

1.3.2.2. Žala

Pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, o jos tikslas – kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą ir taip atkurti padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo.⁸⁴ Taigi teisingas žalos dydžio nustatymas itin svarbus, kad civilinė atsakomybė pasiektų savo tikslą ir nukentėjusiajam būtų atlyginta ne daugiau ir ne mažiau nei jam buvo padaryta žalos bei įgyvendintas visiško nuostolių atlyginimo principas⁸⁵.

Nuostoliai kaip ir žala gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai (negautos pajamos).⁸⁶ Tiesioginė žala atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą, pavyzdžiui, vadovui iš bendrovės kasos neteisėtai paėmus pinigų sumą savo asmeninems reikmėms, sunaikinus ar sužalojus bendrovės turtą ir t. t.⁸⁷ Netiesioginiai nuostoliai (negautos pajamos) reiškia negautą pelną, t.y. kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo padėtis, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų.⁸⁸ Taip pat netiesioginiai nuostoliai suprantami ir teismų praktikoje.⁸⁹ Negautos pajamos atsiranda kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, pavyzdžiui, bendrovės vadovui sunaikinus bendrovės turtą, bendrovė praranda galimybę gauti pajamų, kurių ji būtų gavusi, jeigu turtas nebūtų buvęs sunaikintas.⁹⁰

⁸³ LAT 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Vombatas“ v. A. Š.*, bylos Nr. 3K-3-335/2009.

⁸⁴ LAT 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vilniaus m. vyr. policijos komisariatas ir Policijos departamentas prie VRM v. P. S.*, bylos Nr. 3K-7-496/2008.

⁸⁵ CK 6.251 straipsnyje įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas reiškia, kad žalą būtina tiksliai įvertinti, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta tiek, kiek jis iš tikrųjų prarado. Kad šis principas nebūtų pažeistas, žalą patyręs asmuo privalo tiksliai įrodyti jam padarytos žalos dydį. Visiškas nuostolių atlyginimo principas reiškia nukentėjusiojo gražinimą į tokią turtinę padėtį, kokia būtų nepadarius žalos. LAT 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *AB „Simega“ v. UAB Radix Arboris*”, bylos Nr. 3K-3-807/2003.

⁸⁶ LAT 2008 m. birželio 9 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“*”, bylos Nr. 3K-3-322/2008.

⁸⁷ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 239.

⁸⁸ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 342.

⁸⁹ LAT 2008 m. birželio 9 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“*”, bylos Nr. 3K-3-322/2008.

⁹⁰ Ten pat, P. 239-240.

Pažymėtina, kad dalykinės reputacijos, kaip vienos iš civilinės teisės saugomų vertybių, pabloginimu juridiniam asmeniui taip pat gali būti padaryta ir neturtinė žala (CK 2.24 str. 8 d., 6.250 str. 1 d.) Tad bendrovės vadovui paskleidus apie bendrovę tikrovės neatitinkančias žinias turėtų būti atlyginta ir neturtinė žala.

Kasacinis teismas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad įmonės vadovų neteisėtais veiksmais padarytos žalos įstatymai nepreziūuoja, taigi vien įmonės valdymo organų neteisėtos veikos nepakanka jų civilinei atsakomybei.⁹¹ Be to, žalos (nuostolių) padarymo faktas neatsiejamai susijęs ir su veiksmy neteisėtumo konstatavimu. Kaip nurodė LAT vienoje iš savo nutarčių, „<...> padarytos žalos (nuostolių) faktas, kaip toks, yra ne tik viena iš būtinųjų kasatoriaus civilinės (deliktinės) atsakomybės sąlygų, bet ir pagrindas (prielaida) vadovo veiksmus (neveikimą) kvalifikuoti kaip neteisėtus“.⁹²

1.3.2.3. Kaltė ir priežastinis ryšys

Padarytos žalos atlyginimo instituto esmė yra ta, kad žalą, padarytą asmeniui, jo turtui, privalo atlyginti už žalos padarymą atsakingas asmuo,⁹³ todėl civilinė atsakomybė bendrovės vadovui gali būti taikoma tik esant jo kaltei.⁹⁴ Nustatant, ar bendrovės vadovas už padarytą žalą laikytinas atsakingu, svarbu nustatyti, ar vadovo veiksmai atitiko atidumo ir rūpestingumo reikalavimus, t.y. ar galima juos vadinti protingais. Teorijoje skiriami subjektyvūs ir objektyvūs protingo žmogaus elgesio standartai. CK nurodo, kad nustatant asmens kaltę, atsižvelgiama ne tik į prievolės esmę, bet ir į kita aplinkybes⁹⁵. Iš to galima daryti išvada, kad Lietuvoje įtvirtintas subjektyviojo elgesio standarto taikymas. Tačiau teisės doktrinoje yra nuomonių, kad taikant turtinę atsakomybę asmens kaltė nesietina su subjekto individualiomis savybėmis, sugebėjimais, patirtimi ir pan.⁹⁶ Tuo tarpu Civilinio kodekso komentare teigiama priešingai.⁹⁷

Kalbant apie bendrovės vadovams taikytiną standartą, pažymėtina, kad Lietuvos teisės doktrina palaiko nuomonę, jog taikytinas subjektyvūs protingo žmogaus elgesio standartas,⁹⁸

⁹¹ LAT 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt., bylos Nr. 3K-3-604/2006.

⁹² LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., bylos Nr. 3K-7-444/2009.

⁹³ LAT 2006 m. birželio 2 d. nutartis, priimta civ. byloje Microsoft Korporacija, Adobe Systems Incorporated, Symantec Korporacija, Autodesk Incorporated v. UAB Verslo ir kompiuterių mokymo centras, J. R., bylos Nr. 3K-3-270/2006.

⁹⁴ LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje K. J. J. v. J. B. ir kt., bylos Nr. 3K-7-266/2006.

⁹⁵ CK 6.248 str. 3 d.

⁹⁶ Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002. T. 28 (20). P. 117.

⁹⁷ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 340.

⁹⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 250-251.

tas pats pasakytina ir apie šio standarto įtvirtinimą teismų praktikoje.⁹⁹ Tai reiškia, kad nagrinėjant, ar kitas rūpestingas, apdairus ir protingas vadovas, esant tokiai pat situacijai, būtų pasielgęs analogiškai, taip pat atsižvelgtina į individualias vadovo, kurio veiksmai vertinami, savybes.

Kitaip nei kitos civilinės atsakomybės sąlygos, kaltė yra preziumuojama (CK 6.248 str. 1 d.). Tai reiškia, kad nustačius neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį, bendrovės vadovo kaltė būtų preziumuojama, todėl ieškovas neprivalo įrodinėti, kad bendrovės vadovas kaltas. Paneigti nurodytą prezumpciją, siekdamas išvengti civilinės atsakomybės, remdamasis kaltės nebuvimą pagrindžiančiais įrodymais, turėtų pats bendrovės vadovas (CPK 178 str., 182 str. 4 d.).¹⁰⁰

Kadangi civilinė atsakomybė galima tik esant tam tikram ryšiui tarp asmens neteisėtų veiksmų ir žalos,¹⁰¹ ieškovas privalo įrodyti dar vieną civilinės atsakomybės sąlygą – priežastinį ryšį. CK 6.247 straipsnyje įtvirtintas priežastinio ryšio būtinumas ir lankstaus priežastinio ryšio doktrina. Priežastinio ryšio faktui įrodyti, reikia nustatyti, kad bendrovės vadovas turėjo teisinę pareigą, kurią jis pažeidė, ir šiuo pažeidimu padarė žalą bendrovei ar tretiesiems asmenims, o kitų įvykių ar aplinkybių, galėjusių nutraukti priežastinio ryšio grandinę¹⁰², nėra. Aiškinantis, ar tarp įmonei ar trečiajam asmeniui padarytos žalos ir įmonės vadovo neteisėtų veiksmų egzistuoja priežastinis ryšys, reikia nustatyti, ar vadovo veiksmai buvo vienintelis žalą sąlygojęs veiksnys. Jeigu šalia vadovo veiksmų buvo ir kitų aplinkybių, prisidėjusių prie žalos atsiradimo, reikia papildomai aiškintis, ar vadovo veiksmai laikytini esminiu faktoriumi, turėjusiu lemiamos įtakos žalai atsirasti.¹⁰³ Neretai jau pačios faktinės bylos aplinkybės patvirtina priežastinio ryšio buvimą, todėl jei žalos atsiradimas buvo nulemtas išimtinai vadovo neteisėtų veiksmų, priežastinis ryšys konstatuojamas be papildomų įrodinėjimų¹⁰⁴.

⁹⁹ Pvz., LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta civ. byloje *L. B. v. ADB „Snoro garantas”, AB bankas „Snoras”,* bylos Nr. 3K-3-880/2002.

¹⁰⁰ LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas Baltic v. V. S.,* bylos Nr. 3K-3-1590/2002; LAT 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Vombatas“ v. A. Š.,* bylos Nr. 3K-3-335/2009.

¹⁰¹ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999. P. 196.

¹⁰² Pvz., „<...> į priežastinio ryšio grandinę šiuo atveju įsiterpė neteisėtą įmonės veiklą vykdę asmenys, kurių veiklos neteisėtumą sąlygojo jų pačių nuožiūra, o ne neteisėti atsakovo veiksmai<...>.” Vadinasi, žala negali būti pernelyg nutolusi nuo atsakovo veiksmų. LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta civ. byloje *B. L. v. Vilniaus m. 22-ojo notarų biuro notarė S. B.,* bylos Nr. 3K-3-614/2002.

¹⁰³ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999. P. 248-249. Taip pat žr., pvz., LapT 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Vakarų prekyba” v. A. Z.,* bylos Nr. 2A-368/2006.

¹⁰⁴ Pvz., vienoje byloje neteisėtu vadovo sprendimu įmonė už neprotingai didelę kainą įsigijo realiai bevertes akcijas, tuo vadovas padarė įmonei turtinę žalą. Teismas, aptardamas kiekvieną iš būtinųjų civilinių sąlygų, dėl priežastinio ryšio nurodė tik tai, kad „<...> ši žala patirta dėl atsakovo – buvusio įmonės vadovo veiksmų, nes nusprenddamas dėl akcijų pirkimo-pardavimo sandorio sudarymo jis pažeidė Akcinių bendrovių įstatymo 18 str. 6 d. reikalavimus.” LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas Baltic v. V. S.,* bylos Nr. 3K-3-1590/2002.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad bendrovės vadovo atsakomybei kilti reikia, jog būtų nustatytos visos būtinosios civilinės atsakomybės sąlygos – neteisėti vadovo veiksmai, žala, priežastinis veikslių ir žalos ryšys bei vadovo kaltė. Pastaroji atsakomybės sąlyga, skirtingai nuo kitų atsakomybės sąlygų, preziumuojama nustačius kitas tris atsakomybės sąlygas, todėl įrodinėjimo pareiga dėl kaltės nebuvimo tenka pačiam vadovui.

2. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ BENDROVEI PADARYTĄ ŽALĄ

Bendrovės vadovo ir bendrovės santykių fiduciarinis pobūdis lemia, kad vadovas yra ne tik bendrovės darbuotojas, kuriam vadovavimas bendrovei yra jo profesinė veikla, pasireiškianti tam tikrų intelektinių paslaugų teikimu, bet ir asmuo, priimančias bendrovės vardu svarbiausius ir rizikingiausius sprendimus bei atstovaujantis bendrovę santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Teisės teorijoje jau tapo aksioma, kad bendrovės vadovas fiduciarinių pareigų turi pirmiausia bendrovei,¹⁰⁵ todėl netinkamas šių pareigų vykdymas pirmiausia lemia žalos pačiai bendrovei atsiradimą. Šiame skyriuje bus analizuojama, kokiais pagrindais kyla bendrovės vadovo civilinė atsakomybė bendrovei, taip pat aptariami kiti vis daugiau teisės teoretikų dėmesio sulaukiantys klausimai, susiję su atsakomybės bendrovei įgyvendinimu ir apribojimu/panaikinimu.

2.1. Atsakomybė pažeidus įstatymus

2.1.1. Pareiga teikti teisingus duomenis ir veikti nepažeidžiant bendrovės teismo

Bendrovės vadovo kasdienės veiklos organizavimas apima įvairias veiklos sritis – įmonės veiklos apskaita, mokesčiai, aplinkos apsauga, darbo sauga ir kt. Šias sritis reguliuojantys skirtingi įstatymai numato ne tik reikalavimus bendrovei tam tikroje srityje, bet dažniausiai tiesiogiai nurodo, kad už reikalavimų įgyvendinimą ir laikymąsi atsakingas bendrovės vadovas.

CK 2.82 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad bendrovės vadovas atsakingas už duomenų ir dokumentų pateikimą juridinių asmenų registru. Juridinių asmenų registro nuostatuose¹⁰⁶ taip pat nurodyta, kad juridinio asmens valdymo organas, jeigu kitaip nenumatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose atsako už teikiamų dokumentų ir duomenų teisingumą ir jų pateikimą Registro tvarkytojui laiku. Vadinas, jei vadovas šių pareigų tinkamai nevykdo ir dėl to bendrovei kyla neigiamų pasekmių (pasak Ž. Pacevičiaus¹⁰⁷, galimos šios pasekmės – taikomos ekonominės sankcijos, skiriama bauda¹⁰⁸, sustabdomas leidimas vykdyti tam tikrą veiklą ir pan.), bendrovės vadovui kiltų pareiga atlyginti bendrovei jos patirtą žalą.

¹⁰⁵ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 84; Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 286; Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 57.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107-4810.

¹⁰⁷ Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 4 (7). P. 5.

¹⁰⁸ Paminėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 172-2 straipsnį, bauda šiuo atveju būtų tiesiogiai skiriama pačiam vadovui, o ne juridiniam asmeniui, todėl ši pasekmė – baudos skyrimas – esant dabartiniam reglamentavimui negalėtų lemti žalos bendrovei atsiradimo. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

Pagal Draudimo įstatymo¹⁰⁹ 196 straipsnį juridiniai asmenys Priežiūros komisijos prašymu privalo pateikti informaciją, taip pat ir konfidencialią, reikalingą Priežiūros komisijos funkcijoms atlikti ir teisėms įgyvendinti. Atsisakymo pateikti arba neteisingos informacijos pateikimo atveju draudimo įmonei gali būti skirta bauda net iki 20000 eurų (įstatymo 201 str. 1 d.). Paminėtinas ir atvejis, kuomet draudimo įmonei, vykdančiai draudimo ar su draudimu susijusią veiklą, kurios pagal licenciją ji neturi teisės vykdyti (juridinis asmuo tam tikrų veiksmų atžvilgiu neturi teisnumo), baudos dydis įmonei gali siekti 30000 eurų. Akivaizdu, kad jei baudos įmonei skyrimą sąlygojo vadovo neteisėti veiksmai, įmonė regreso tvarka galėtų reikalauti iš vadovo atlyginti dėl baudos paskyrimo įmonei padarytą žalą. Tą patvirtina ir šio įstatymo 201 straipsnio 7 dalyje esanti nuostata, kad „baudų paskyrimas neatleidžia juridinio asmens ar filialo vadovų nuo įstatymų nustatytos civilinės atsakomybės.“

Panaši situacija galima Lietuvos bankui taikant sankcijas komercinių bankų atžvilgiu. Pagal Komercinių bankų įstatymą,¹¹⁰ jeigu Lietuvos bankui nepateikta arba pateikta neteisinga informacija, būtina bankų priežiūrai vykdyti, bankui gali būti taikomos poveikio priemonės, pavyzdžiui, laikinai ar visam laikui atšauktas leidimas atlikti vieną, kelias ar visas operacijas (moratoriumas) arba laikinai ar visam laikui atšauktas leidimas banko filialo (skyriaus), filialų (skyrių) veiklai. Toks sankcijos pobūdis hipotetiškai galėtų sukelti juridiniam asmeniui ne tik netiesioginius nuostolius (negautas pajamas), bet ir padaryti didelę neturtinę žalą, t.y. pakenkti banko reputacijai. Šiuo atveju pripažinus, kad sankcijų paskyrimą lėmė netinkamas vadovavimas, bankas civiline tvarka galėtų reikalauti žalos atlyginimo iš vadovo.

Vadovui, kuris neužtikrina, jog jo bendrovė laikytųsi aplinkos apsaugos normatyvų, taisyklių, limitų ir kitų nustatytų sąlygų¹¹¹, galėtų būti patrauktas civilinė atsakomybėn už tai, kad Valstybinės aplinkos apsaugos inspektorius nurodymu buvo sustabdyta ar apribota šio juridinio asmens veikla, lėmusi žalos bendrovei atsiradimą.

Šie pavyzdžiai iliustruoja, kad vadovas turi išmanyti visus jo vadovaujamai bendrovei aktualius įstatymus ir kitus teisės aktus, kad galėtų užtikrinti jų laikymąsi ir išvengti sankcijų taikymo bendrovės atžvilgiu, o kartu ir savo civilinės atsakomybės už bendrovės patirtą žalą. Vis dėl to paminėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje šiuo pagrindu išnagrinėtų bylų trūkumas suponuoja prielaidą, kad žalos atlyginimo klausimas tokiais atvejais arba iš viso nekliamas, arba išsprendžiamas taikiai šalių sutarimu ne teismo tvarka.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 2-33.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.

2.1.2. Fiduciarinių pareigų pažeidimas

2.1.2.1. Interesų konfliktas

Pagal CK 2.87 straipsnio 3 dalį bendrovės vadovas privalo vengti interesų konflikto, t.y. situacijos, kai jo asmeniniai interesai¹¹² prieštarauja ar gali prieštarauti bendrovės interesams. Vadinas, ši nuostata reiškia, kad vadovas privalo elgtis taip, kad visų pirma toks konfliktas neatsirastų. Pasak Ž. Pacevičiaus¹¹³, potenciali interesų konflikto galimybė atsiranda, kai vadovas ar jo sutuoktinis ar kiti artimieji giminaičiai įsteigia įmonę, besiverčiančią panašia ūkine veikla,¹¹⁴ vadovas, jo sutuoktinis ar artimieji giminaičiai steigia įmonę, tęsiančią jo vadovaujamos įmonės gamybos ar paslaugų procesą ar produkcijos realizavimą arba vadovas vienu metu vadovauja kelioms įmonėms.

Tačiau šios aplinkybės savaime nereiškia faktinio interesų konflikto, nes faktinis interesų konfliktas gali būti konstatuotas tik tada, kai vadovas asmeniniais interesais atlieka veiksmus, prieštaraujančius bendrovės interesams. Tokių aplinkybių egzistavimas įpareigoja vadovą imtis kitų veiksmų – CK 2.87 straipsnio 5 dalis numato, kad apie minėtas aplinkybes vadovas privalo pranešti kitiems juridinio asmens valdymo organo nariams arba juridinio asmens dalyviams. Taigi esant interesų konfliktui ar jo tikimybei, bendrovės vadovas privalo nedelsdamas pranešti valdybai ar stebėtojų tarybai, jei ji sudaryta, arba akcininkams. Vadovas, atvirai deklaravęs potencialią interesų konflikto situaciją, tokiu būdu įgyvendina ir CK 2.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą reikalavimą – veikti sąžiningai kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu, nes suteikiama galimybė jį paskyrusiam bendrovės organui nuspręsti: palikti vadovą jo pareigose, galimai sustiprinus jo veiklos priežiūrą, ar atleisti jį iš pareigų, siekiant išvengti galimos žalos bendrovei.

Manytina, kad CK 2.87 str. 3 d. įtvirtinta pareiga apima ir bendrovės vadovo pareigą nepainioti bendrovės turto su savo turtu, naudoti bendrovės turtą ar informaciją asmeninei naudai be juridinio asmens dalyvių sutikimo, nors įstatymų leidėjas, galimai siekdamas pabrėžti tokių situacijų vengimo svarbą, išskyrė jas į atskirą pareigų kategoriją (CK 2.87 str. 4 d.). Literatūroje išskiriami šie pagrindiniai neteisėto bendrovės turto naudojimo asmeniniams vadovo interesams atvejai: 1) vadovo didesnio atlyginimo ar išėtinių išmokų neteisėtas pasiskyrimas; 2) vadovo pasinaudojimas arba suteikimas tretiesiems asmenims informaciją apie verslo galimybes; 3)

¹¹² Asmeniniai interesai turi būti suprantami plačiau, nei pats vadovo asmuo. Tai reiškia, kad asmeniniai interesai apima ir tuos atvejus, kai bendrovės vadovas siekia ne tik savo asmeninių, bet ir savo sutuoktinio ar artimųjų giminaičių interesų tenkinimo. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 267.

¹¹³ Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 4 (7). P. 7.

¹¹⁴ Vertinant, ar ūkinė veikla laikytina panašia, teorijoje siūloma atsižvelgti: 1) veikla skirta tiems patiems klientams; 2) ar įmonės yra/gali būti konkurentės; 3) ar įmonių išteklių/tiekėjai sutampa; 4) ar įmonių veiklos padeda viena kitai (pvz., gamintojas ir realizuotojas). Bivainis J., Čilinskas K., Stankevičius R. ir kt. [str. pav.] // Verslo ir komercinė teisė, 2001. Nr. 2001'4-6. P. 129-130.

neteisėtas disponavimas bendrovės turtu; 4) nesąžiningų vadovo sandorių su bendrove sudarymas.¹¹⁵ Šie nurodyti atvejai visada pateks interesų konflikto sritį, todėl toliau bus nagrinėjami bendrai interesų konflikto kontekste.

Anglijoje išskiriamos trys įstatyminių pareigų grupės, susijusios su interesų konfliktu: 1) bendroji pareiga vengti interesų konflikto; 2) pareiga nepriimti iš trečiųjų asmenų naudos (turima omenyje asmeninė vadovo nauda, kurią jis gali gauti tik dėl bendrovėje užimamų vadovaujančių pareigų); 3) pareiga atkleisti savo interesus, kuriuos vadovas gali turėti sudarant sandorį su bendrove.¹¹⁶ Pagal Anglijos Bendrovių įstatymą (*Companies Act 2006*)¹¹⁷ bendrovės vadovas privalo vengti situacijos, kurioje jis turi ar gali turėti tiesioginių ar netiesioginių interesų, prieštaraujančių ar galinčių prieštarauti bendrovės interesams. Ši pareiga nebus pažeista, jei situacija pagrįstai nelaikytina tokia, kurioje galėtų kilti interesų konfliktas, t.y. galima neatsižvelgti į tokius vadovo potencialius asmeninius interesus, kurie yra pernelyg netiesioginiai ar visiškai mažareikšmiai, arba jei likusieji valdymo organo nariai patvirtino susipažinę ir sutinkantys su tokia situacija¹¹⁸. Tačiau kilus ginčui dėl to, ar bendrovės vadovas pažeidė pareigą vengti interesų konflikto, nebūtinai pats interesų konflikto faktas, pakanka įrodyti, jog realiai buvo konflikto galimybė.¹¹⁹ Anglijos teismų praktikoje pareiga vengti interesų konflikto reiškia, kad vadovas be bendrovės pritarimo negali konkuruoti su bendrove dėl verslo galimybių,¹²⁰ asmeniniais tikslais naudoti bendrovės informaciją ar gauti naudos, pasinaudodamas vadovo pareigybe.

Verslo galimybės pasisavinimo doktrina buvo išplėtotą JAV. Pripažįstama, jog verslo galimybė priklauso bendrovei, jei galimybės atsiradimą lėmė bendrovės personalo, lėšų panaudojimas, arba jei bendrovės veikloje įprasta naudotis tokiomis galimybėmis, arba vadovas apie tokią galimybę galėjo sužinoti tik dėl to, kad užima vadovo pareigas. Kartu nebus laikoma pažeidimu, jei vadovas pasinaudojo bendrovei priklausančia galimybe, jei pati bendrovė faktiškai nebūtų galėjusi šia galimybe pasinaudoti (tuomet įrodinėjimo pareiga, kad nepaisant visų protingų vadovo pastangų bendrovė realiai negalėjo šia galimybe pasinaudoti, tenka pačiam vadovui), arba pati bendrovė aiškiai atsisakė tokios galimybės.¹²¹

¹¹⁵ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 187.

¹¹⁶ The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 36.

¹¹⁷ The Companies Act 2006. P. 80. Interaktyvus: http://www.imolin.org/doc/amlid/UK_Companies_Act_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-01.

¹¹⁸ The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 145.

¹¹⁹ Farrar John H., Furey Nigel E., Hannigan Brenda M. ir kt. Company Law. Third edition. London, Dublin, Edinburg: Butherworths, 1991. P. 403.

¹²⁰ Draudimas konkuruoti galioja net ir tuomet, jei bendrovė neketina pasinaudoti konkrečia verslo galimybe.

¹²¹ Hamilton R. W. The Law of Corporations in a Nutshell. 4th edition. St. Paul: West, 1996. P. 317-319.

Grįžtant prie Anglijos, paminėtina, kad jei galimas interesų konfliktas tikėtinas dėl numatomo sandorio tarp vadovo ir bendrovės, aukščiau minėto taisyklės (dėl pareigos vengti interesų konflikto) netaikomos, nes tokiu atveju galioja pareiga atskleisti asmeninius interesus.¹²² Manytina, kad toks reglamentavimas yra logiškas ir pagrįstas, kadangi sandorių sudarymas tarp bendrovės ir vadovų įprastai nėra draudžiamas, nors šioje situacijoje visuomet išlieka interesų konflikto galimybė.

Tuo tarpu Lietuvoje reglamentavimas dviprasmiškas: turint omenyje, kad vadovo ir bendrovės sandoris visada reiškia potencialų interesų konfliktą, CK 2.87 str. 3 dalyje nustatyta bendroji pareiga vengti interesų konflikto prieštarauja CK 2.87 straipsnio 6 dalies nuostatai (juridinio asmens organo narys gali sudaryti sandorį su juridiniu asmeniu, kurio organo narys jis yra). Vadinasi, siekiant aiškumo, CK 2.87 straipsnio 3 dalį reikėtų papildyti, jog pareiga vengti situacijos, kuomet vadovo interesai prieštarauja bendrovės interesams, netaikoma CK 2.87 straipsnio 6 dalyje numatytu atveju. Kartu CK 2.87 str. 3 dalyje įtvirtinta norma taptų nukreipiamąja į CK 2.87 str. 6 dalį, tiksliai nurodančią, kokias pareigas turi bendrovės vadovas (ar bet kuris kitas juridinio asmens organo narys), norintis sudaryti sandorį su bendrove. Pažymėtina, jog dėl tokio normos koregavimo bendrovės interesų apsauga nenukentėtų, t.y. išliktų nepakitusi dėl vadovo pareigos informuoti kitus bendrovės organus apie sudaromą sandorį (CK 2.87 str. 6 d.), tuo tarpu vadovų atžvilgiu reglamentavimas taptų tikslesnis ir tinkamesnis loginiu požiūriu, t.y. iš vadovų nebebūtų reikalaujama laikytis pareigos, kurios laikymasis savaime neįmanomas CK 2.87 str. 6 dalyje numatytu atveju.

Interesų konfliktas neretai susijęs su situacija, kuomet bendrovės turtas supainiojamas su asmeniniu turtu ir naudojamas ne bendrovės, o asmeniniams poreikiams tenkinti. Bendrovės vadovo pareigą nepainioti bendrovės turto su savo turtu ir nenaudoti bendrovės turto asmeninėms reikmėms geriausiai iliustruoja civilinės bylos Nr. 3K-3-388/2006 fabula, kuomet atsakovas, dirbdamas ieškovo įmonės generaliniu direktoriumi, 2001-2004 m. laikotarpiu dešimčiai asmenų, kurie nedirbo bendrovėje, perdavė jai priklausiusius mobiliuosius telefonus. Kadangi šių asmenų 51769,99 Lt vertės pokalbiai buvo apmokėti iš bendrovės sąskaitos, pastaroji prašė priteisti minėtą sumą iš buvusio bendrovės vadovo, t.y. atsakovo.¹²³ Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai šioje byloje pagrįstai nusprendė, kad bendrovės vadovui tokioje situacijoje gali būti taikoma civilinė atsakomybė, tačiau, kaip nurodė kasacinis teismas, būtina tinkamai išaiškinti visas civilinės atsakomybės sąlygas.

¹²² The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 145.

¹²³ LAT 2006 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Autrolis“ v. G. Č., bylos Nr. 3K-3-388/2006.

Kitoje byloje¹²⁴ teismai sprendė bendrovės vadovo ir bendrovės sandorio sudarymo teisėtumo klausimą. Bendrovės vadovas bendrovės vardu sudarė su savimi autorinę sutartį, pagal kurią jis įsipareigojo perduoti bendrovei kompiuterinę programą, o bendrovė – sumokėti vadovui 8500 Lt autorinį atlyginimą ir 1275 Lt gyventojų pajamų mokesčių. Pirmosios instancijos teismas motyvavo, kad autorinė sutartis sudaryta pažeidžiant imperatyviasias įstatymo normas – CK 2.134 straipsnio 1 dalį. Įmonės vadovas yra jos atstovas, todėl sudaryti sutarties pats su savimi neturėjo teisės. Be to, pirmosios instancijos teismas neteisingai nusprendė, kad taikytina ne civilinė, bet materialinė atsakomybė. Apeliacinės instancijos teismas situaciją pakoregavo, pripažindamas teisę juridinio asmens vadovui sudaryti sandorį su bendrove pagal CK 2.87 str. 6 d. Kasacinis teismas patvirtino, kad kompetencijos požiūriu bendrovės vadovas, veikdamas bendrovės vardu, turi teisę sudaryti sutartį pats su savimi, tačiau 1) vadovas turėjo pareigą vengti interesų konflikto; 2) interesų konfliktas atsirastų tada, jei atstovas, pažeisdamas suteiktas teises, sudarytų atstovaujamojo interesams prieštaraujantį sandorį (CK 2.135 straipsnio 1 dalis); 3) sandoris gali prieštarauti atstovaujamojo interesams, jeigu jis yra visiškai nereikalingas ar atstovaujamojam nenaudingas.

Vadinasi, pagal LAT išaiškinimą, bendrovės vadovui sudarant sandorį su bendrove, pareiga vengti interesų konflikto (CK 2.87 str. 3 d.) išlieka. Tačiau mūsų nuomone, toks išaiškinimas nėra tinkamas nei lingvistine, nei logine prasme, kadangi pats sutarties sudarymas, kuriame susiduria skirtingi šalių interesai (bendrovės interesas – įsigyti kompiuterinę programą, o vadovo – gauti už tai atlyginimą), suponuoja, kad interesų susikirtimas tokioje situacijoje neišvengiamas (bendrovė visada bus suinteresuota tokią programą gauti nemokamai arba įsigyti už savikainą, o bendrovės vadovas – gauti kuo didesnę atlyginimą). Todėl konfliktas įvyksta net tada, kai sandoris sudarytas objektyviai sąžiningomis ir protingomis sąlygomis. Taigi, mūsų nuomone, veiksmų neteisėtumą šiuo atveju reiktų grįsti ne interesų konflikto egzistavimu (tai neturi prasmės, nes šiuo atveju interesų konfliktas egzistuoja objektyviai kaip toks ir yra pateisinamas dėl CK 2.87 str. 6 d. nuostatos), o pareigos elgtis sąžiningai kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu (CK 2.87 str. 1 d.) (jei apie sudaromą sandorį kiti nariai ir dalyviai nebuvo informuoti) ir pareigos elgtis sąžiningai ir protingai juridinio asmens atžvilgiu (CK 2.87 str. 1 d.) pažeidimu. Tokia, mūsų nuomone, netiksli teismo argumentacija patvirtina ir aukščiau pateikto siūlymo dėl CK 2.87 str. 3 d. normos koregavimo tikslingumą.

¹²⁴ LAT 2005 m. balandžio 4 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Coris Vilnius“ v. M. M., bylos Nr. 3K-3-230/2005.

2.1.2.2. Konfidencialumo pareiga

CK 2.87 straipsnio 2 dalyje ir Akcinių bendrovių įstatyme¹²⁵ įtvirtinta konfidencialumo pareiga reiškia, kad bendrovės vadovas neturėtų kitiems asmenims atskleisti informacijos, kuri galėtų pakenkti jo vadovaujamai bendrovei ar suteikti tam tikrų privalumų ją gavusiam asmeniui, palyginti su bendrove¹²⁶ (Akcinių bendrovių įstatymas šią pareigą tiesiogiai numato ne tik bendrovės vadovui bet ir valdybai bei stebėtojų tarybai). Tokia informacija laikytina bendrovės komercinės paslaptys, taip pat su bendrove-emitentu susijusi Vertybinių popierių komisijai pateiktina informacija apie esminį įvykį bendrovėje, kurios bendrovė negali atskleisti viešai, nes dėl to patirtų finansinės ar konkurencinės žalos, o informacijos nepaskelbimas nesuklaidins visuomenės ir emitentas gali užtikrinti tos informacijos konfidencialumą (Vertybinių popierių įstatymo¹²⁷ 18 str. 2 d.). Prie konfidencialios informacijos priskirtina¹²⁸ ir tiesiogiai ar netiesiogiai su vienu ar keliais emitentais arba finansinėmis priemonėmis susijusi tikslaus pobūdžio informacija apie planuojamus ar įvykusius esminius įvykius ir kita informacija, kurios atskleidimas gali turėti didelę įtaką šių finansinių priemonių ar su jomis susietų išvestinių priemonių kainai, jeigu ši informacija nėra viešai atskleista. Tai informacija, kuria protingas investuotojas greičiausiai pasinaudotų savo investavimo sprendimams pagrįsti.¹²⁹ Vertybinių popierių apyvartos srityje vadovas privalo laikytis konfidencialumo, būti lojalus ir sąžiningas, nenaudoti viešai neatskleistos informacijos (angl. *abstain from insider dealing*). Jei vadovas panaudoja su bendrove ar jos vertybiniais popieriais susijusią informaciją (pats sudaro sandorį dėl vertybinių popierių, perduoda atitinkamą informaciją trečiajam asmeniui ar teikia jam siūlymą sudaryti sandorį dėl bendrovės vertybinių popierių), pažeidžiama CK ir Akcinių bendrovių įstatyme įtvirtinta konfidencialumo pareiga (jei informacija buvo perduota tretiesiems asmenims), taip pat lojalumo pareiga, reiškianti, kad vadovas privalo veikti išimtinai bendrovės ir jos akcininkų naudai. Jei dėl tokių pažeidimų bendrovė patiria žalos (ar vadovas gauna naudos bendrovės sąskaita), vadovas privalo ją atlyginti.

Civilinio kodekso komentare nurodoma¹³⁰, kad konfidencialumo pareiga taip pat reiškia

¹²⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

¹²⁶ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193-194.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių komisijos 2008 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 1K-17 „Dėl viešai neatskleistos informacijos konfidencialumo užtikrinimo taisyklių patvirtinimo“ (žr. Taisyklių 19 p.) // Valstybės žinios. 2008, Nr. 86-3453.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (3 str. 42 d.) // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-627; Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių komisijos 2010 m. gruodžio 23 d. sprendimas Nr. 13K-10 „Dėl emitentų vadovų ir su jais glaudžiai susijusių asmenų prekybos finansinėmis priemonėmis gairių pakeitimo“ Nr. 13K-3. Interaktyvus: http://www.vpk.lt/new/documents/gaires_Nr_%2010.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-03.

¹³⁰ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 194.

ir tai, kad juridinio asmens valdymo organai turi imtis reikiamų priemonių, kad konfidencialumo reikalavimas būtų užtikrintas visų juridinio asmens struktūrinių padalinių atžvilgiu ir juridinio asmens dalyvių atžvilgiu. Tai reiškia, kad vadovas gali būti pripažintas atsakingu ir už tai, jog nepasirūpino, jog įmonėje būtų sudarytas konfidencialios informacijos sąrašas ir su juo supažindinti bendrovės darbuotojai arba sudarytos konfidencialumo sutartys¹³¹, t.y. už tai, kad neužtikrino konfidencialios informacijos apsaugos kitų bendrovės darbuotojų atžvilgiu, o tai iš dalies lėmė žalos bendrovei atsiradimą.

2.1.2.3. Lojalumo pareiga

CK 2.87 straipsnyje taip pat nustatyta, kad juridinio asmens organo narys turi būti lojalus juridiniam asmeniui, tačiau lojalumo sąvokos atskleidimas paliktas teismų aiškinimui. Pastebima, kad maždaug iki 2005 m. LAT savo nutartyse vengė detaliau apibūdinti šią sąvoką, apsiribodamas konstatavimu, kad „vadovui keliami lojalumo pareiga” arba kad vienu ar kitu atveju „vadovas pažeidė lojalumo pareigą”.¹³² Detaliau lojalumo pareigos turinys buvo atskleistas LAT 2005 m. vasario 7 d. nutartyje¹³³, kurioje teismas nurodė: „<...> lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, taip pat juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus. <...> Buvo pažeistas lojalumo juridiniam asmeniui principas, nes atsakovas ignoravo pagrindinį bendrovės veiklos tikslą – gauti ekonominę naudą”. Taigi galima konstatuoti, kad Lietuvos teismų praktikoje lojalumo sąvoka siejama tiek su pareiga laikytis bendrovės steigimuose nustatytų reikalavimų, tiek su vadovo pareiga veikti išimtinai bendrovės interesais.

Užsienio literatūroje lojalumo turinys aiškinamas taip pat ne vienodai, pavyzdžiui, pagal Alan R. Palmiter R., lojalumo pareigos pažeidimas atsiskleidžia, kai bendrovės vadovas sudaro sandorį bendrovės vardu du pačiu savimi, prieš tai negavęs kitų juridinio asmens dalyvių pritarimo, o sandoris paaiškėja esąs bendrovei niekuo nenaudingas. Bendrovės fiduciaras taip pat yra nelojalus, kai naudoja bendrovės turtą, galimybes ir informaciją asmeninės naudos

¹³¹ „Konfidencialumo sutartis (susitarimas dėl bendrovės komercinių paslapčių apsaugos) laikytina civilinės teisės sutartimi nepriklausomai nuo sutarties šalių teisinės padėties ar statuso. Net ir tada, kai konfidencialumo sutartis sudaryta tarp bendrovės (darbdavio) ir darbuotojo, ji laikytina civilinės teisės sutartimi ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso nuostatos tokiems susitarimams nėra taikytinos.” Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 1. Interaktyvus: http://www.amplegal.lt/dokumentai/Civiline_%20atsakomybe_%20bendroves_%20komerciniu_%20paslapciu_%20apsaugos_%20pazeidimu_%20atvejais.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-03.

¹³² Žr., pvz.: LAT 2000 m. kovo 29 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vilniaus m. valdyba v. UAB „Sangreta”*, bylos Nr. 3K-3-383/2000; LAT 2002 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civ. byloje *V. S v. J. S. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-353/2002; LAT 2004 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. K. v. UAB „Interarbo”*, bylos Nr. 3K-3-192/2004 ir kt.

¹³³ LAT 2005 m. vasario 7 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Khartli” v. UAB Diagnostikos poliklinika*, bylos Nr. 3K-3-16/2005.

gavimui.¹³⁴ Pasak Gary M. Locke, pareiga būti lojaliam apima pareigą ginti bendrovės interesus ir susilaikyti nuo veiksmų, kurie būtų žalingi bendrovei ar jos akcininkams.¹³⁵ Ispanijos teisėje, kur fiduciarinių pareigų turinys išsamiai reglamentuotas, pareiga būti lojaliam apima vadovų pareigą nesinaudoti bendrovės vardu ar jų einamomis pareigomis sudarant sandorius asmeninei naudai gauti. Taip pat pabrėžiama, kad lojalumas juridiniam asmeniui reiškia, kad vadovas visą savo laiką ir pastangas turi skirti bendrovės tikslams įgyvendinti, aktyviai dalyvauti bendrovės valdyme ir nepritarti įstatymams prieštaraujantiems sprendimams, bendrovės įstatams ar interesams.¹³⁶ Taigi nors vieningo lojalumo pareigos apibrėžimo nėra, galima pastebėti, kad dažniausiai šią pareigą bandoma susieti su bendrovės vadovo pareiga veikti išimtinai bendrovės interesais, neretai ją minint vadovo ir bendrovės tarpusavio sandorių sudarymo kontekste.

2.1.2.4. Pareiga veikti sąžiningai ir protingai

Bendrovės vadovas, tvarkydamas bendrovės reikalus, privalo veikti sąžiningai ir protingai (CK 2.87 str. 1 d.). Galima teigti, jog pareigos veikti sąžiningai ir protingai turinys labai panašus į bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje įtvirtintos bendrovės vadovo apdairumo, rūpestingumo pareigos (angl. *duty of good faith and due care*) turinį. Bendrosios teisės sistemos valstybėse ši pareiga neretai laikoma apdairaus elgesio, kaip atskiro deliktinės atsakomybės pagrindo, aspektu¹³⁷.

Lietuvos teisės literatūroje protingumo kriterijus, įtvirtintas CK, yra apibūdinamas objektyviuoju *bonus pater familias* kriterijumi. Šis kriterijus reiškia, kad vertinant asmens veiksmus reikia atsižvelgti į tai, kaip kitas protingas, rūpestingas, apdairus asmuo būtų pasielgęs tokioje pat situacijoje. Tačiau teismų praktikoje vertinant bendrovės vadovo veiksmus atsižvelgti ir į subjektyvius vadovo požymius¹³⁸. Pavyzdžiui, byloje *L. B. v. ADB „Snoro garantas” ir AB bankas „Snoras”*¹³⁹ buvo vertinti ir subjektyvūs protingumo kriterijai, t.y. bendrovės direktorės asmeninės savybės, kvalifikacija ir sveikatos būklė. Taigi norint nuspręsti, ar bendrovės vadovas nepažeidė pareigos veikti protingai, reikia atsakyti į klausimus, ar taip būtų pasielgęs bet kuris kitas protingas ir apdairus tokias pareigas einantis asmuo arba kaip tokioje situacijoje būtų

¹³⁴ Palmiter R. Alan. *Corporations*. Fifth Edition. Examples and Explanations. New York: ASPEN, 2006. P. 192-193.

¹³⁵ Lock M. Gary. When Loyalty Means Liability. 2007. Ineteraktyvus: <http://www.directorship.com/when-loyalty-means-liability/>; prisijungimo laikas: 2011-02-03.

¹³⁶ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 160.

¹³⁷ Lietuvos teisėje aplaidumu vadinamas elgesys, neatitinkantis CK 6.246 str. 1 d. keliamų bendrų atidaus ir rūpestingo elgesio reikalavimų.

¹³⁸ Subjektyvių ir objektyvių požymių nereikėtų painioti su subjektyvia ir objektyvia kalte.

¹³⁹ Pvz., LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta civ. byloje *L. B. v. ADB „Snoro garantas”, AB bankas „Snoras”*, bylos Nr. 3K-3-880/2002.

pasielgęs bet kuris protingas asmuo, turintis atitinkamas šio bendrovės vadovo žinias ir patirtį bendrovės valdyme.

Teisinėje literatūroje¹⁴⁰ taip pat nurodoma, kad norint teisingai įvertinti, ar nebuvo pažeista protingumo pareiga, reikia atsižvelgti į priimamo verslo sprendimo vertinimo taisyklę. Pagal ją vadovui nebus taikoma atsakomybė, jei jis sprendimą priėmė bendrovės interesais, sprendimas neprieštarauja teisės aktams, neviršija normalios gamybinės ūkinės rizikos ir nėra akivaizdžiai nuostolingas. Vadovas elgiasi protingai, jeigu priimdamas sprendimą jis turi informacijos, reikšmingos priimamam sprendimui pagrįsti, pavyzdžiui, teisininko ar kito atitinkamos srities specialisto išvadą.¹⁴¹ Be to, vadovas, turintis, pavyzdžiui, teisininko išsilavinimą, negali ignoruoti savo profesinių žinių; ekonomisto specialybę turintis vadovas negali ignoruoti savo ekonominių žinių ir pan.¹⁴²

Bendrovės vadovo pareiga veikti sąžiningai nustatyta įgyvendinant bendrąjį civilinių teisinių santykių reguliavimo principą (CK 1.5 str.).¹⁴³ Lietuvos įstatymuose nepateikiamas sąžiningumo principo turinys, tačiau teisinėje literatūroje nurodoma, kad sąžiningumas reiškia atidumą, rūpestingumą, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus interesus pareigos vykdymą. Neretai nustačius kitų vadovo fiduciarinių pareigų pažeidimą, konstatuojamas ir nesąžiningumas. Teismų praktikoje akivaizdus vadovo sąžiningumo pareigos nevykdymas pasireiškia bendrovės vadovui netinkamai sušaukus visuotinį akcininkų susirinkimą (siekiant išvengti galimai lemiamą balsą turinčio akcininko dalyvavimo).¹⁴⁴ Tačiau apskritai Lietuvos teismai linkę vadovo veiksmus pripažinti nesąžiningais ir daugeliu kitų atvejų, kuomet vadovas savo fiduciarinių pareigų pažeidimu padaro bendrovei žalos. Vienoje iš savo bylų¹⁴⁵ LAT tiesiogiai nurodė, jog sąžiningumas reikalauja, kad būtų veikiami juridinio asmens naudai tokiu būdu, kad sprendimas neatneštų žalos. Mūsų nuomone, toks teiginys laikytinas tinkamu tik tuomet, jei teismas, kalbėdamas apie žalą, turi omenyje ir netiesioginius nuostolius (negautas pajamas). Priešingu atveju būtų teisingiau nurodyti, jog sąžiningumas reikalauja vadovo veiksmų, kurie bendrovei ne tik nebūtų žalingi, bet ir maksimaliai naudingi, t.y. bendrovės vadovo sąžiningumas turi apimti ne tik

¹⁴⁰ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 149.

¹⁴¹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

¹⁴² Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 4 (7). P. 12.

¹⁴³ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

¹⁴⁴ Žr., pvz., LAT 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. K. v. UAB „Actualy city media”*, bylos Nr. 3K-3-73/2006.

¹⁴⁵ LAT 2008 m. vasario 11 d. nutartis, priimta civ. byloje *Laiivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“* ir kt., bylos Nr. 3K-3-73/2008.

vadovo pareigą nedaryti bendrovei žalos (tiesioginės), bet ir pareigą dėti visas protingas pastangas, kad bendrovės interesai būtų patenkinti maksimaliai gerai.

2.1.3. Įstatymų nustatytos vadovo kompetencijos viršijimas

Neretai įstatymų pažeidimas pasireiškia vadovo įstatymuose apibrėžtos jo kompetencijos viršijimu. Pavyzdžiui, pagal Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 3 dalį bendrovės vadovo atlyginimą nustato bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma, – stebėtojų taryba, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba, – visuotinis akcininkų susirinkimas).¹⁴⁶ Tačiau vadovas, nepaisydamas šios nuostatos, pats nusistato sau didesnę atlyginimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba“ v. A. Z.*, bylos Nr. 3K-3-454/2006, kurioje buvo sprendžiama dėl buvusio uždarnosios akcinės bendrovės vadovo civilinės atsakomybės bendrovei, remiantis tuo, jog jis pats sau nusistatė didesnę atlyginimą, pažymėta, kad, nors bendrovės akcininkai formaliai nepriėmė sprendimo dėl bendrovės vadovo atlyginimo dydžio, tačiau iš nustatytų faktinių aplinkybių akivaizdu, jog jie žinojo apie vadovo atlyginimo dydį; kasacinis teismas konstatavo, kad žemesniųjų instancijų teismai pagrįstai netenkino ieškinio reikalavimo dėl nuostolių atlyginimo, pareikšto nurodytu pagrindu.

Kitoje byloje¹⁴⁷ LAT, nagrinėdamas analogišką situaciją, nurodė, kokios konkrečios aplinkybės pateisino vadovo atlyginimo padidinimą: 1) „Bendrovės steigėjai ir akcininkai susiję artimais ryšiais, todėl tam tikri bendrovės veiklos klausimai buvo išsprendžiami griežtai nesilaikant formalių reikalavimų. <...> Vien rašytinių visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų padidinti bendrovės vadovo atlyginimą iki 3000 ir 4000 Lt nebuvimas nėra pagrindas konstatuoti, kad tokių akcininkų sprendimų nebuvo ir kad atsakovas vienašališkai pasididino savo atlyginimą.” 2) „Bendrovės veikla plėtėsi, todėl didėjo jos vadovo darbo apimtys ir atsakomybė, taigi buvo pagrindas spręsti dėl jam nustatyto atlyginimo padidinimo.” 3) „Padidintas atlyginimas atsakovui buvo mokamas oficialiai, todėl mažai tikėtina, jog visą tą laiką, kai buvo mokamas padidintas atlyginimas, kuris nors iš akcininkų apie tai nežinojo.” 4) „Nėra duomenų, kad kuris nors iš akcininkų reiškė dėl to prieštaravimus.” 5) „Vadovui, nustatytas 3000 ir 4000 Lt (neatskaičius mokesčių) atlyginimas nevertintinas kaip neatitinkantis protingumo, sąžiningumo kriterijų, be to, sukeliantis žalą (nuostolius) bendrovei.” Taigi šiose bylose teismas pripažino, kad tiesioginių formalių įrodymų nebuvimas dar nereiškia, jog vadovas pasiskyrė atlyginimą savavališkai, nes būtina atsižvelgti ir į kitas aplinkybes, susijusias su

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914, redakcija 2003-12-11 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

¹⁴⁷ LAT 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Vombatas“ v. A. Š.*, bylos Nr. 3K-3-335/2009.

vadovo atlyginimo klausimą sprendžiančio organo faktiniu elgesiu, finansine bendrovės situacija ir kt.

Tačiau tuo atveju, jei vis dėlto būtų pripažinta, kad atlyginimą pasiskyrė pats vadovas ir jokių aplinkybių, liudijančių bendrovės organo narių žinojimą apie atitinkamą atlyginimą ir pritarimą nebūtų nustatyta, tuomet vadovui kiltų pareiga atlyginti bendrovei padarytą žalą. Žalos dydį tuomet sudarytų vadovo gauto atlyginimo dalis, kurią jis neteisėtai pats pasididino (jei iki tol buvo teisėtai nustatytas mažesnis atlyginimas) arba atlyginimo dalis, viršijanti pagal CK 6.758 straipsnio 3 dalyje nustatytus kriterijus apskaičiuotą atlyginimą¹⁴⁸ (jei vadovo atlyginimas iki tol iš viso nebuvo nustatytas).

Įstatyminis vadovo kompetencijos ribojimas susijęs ir su itin svarbiais bendrovės veiklos klausimais. Pavyzdžiui, pagal Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 10 dalį vadovas ilgalaikio turto, kurio balansinė vertė didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, įsigijimo sandorius gali sudaryti tik jei yra atitinkamas valdybos sprendimas, jei tokia bendrovėje yra sudaryta (gali būti reikalingas ir akcininkų susirinkimo sprendimas, jei nustatyta įstatuose). Taigi jei vadovas šių kompetencijos apribojimų nepaiso ir sudaro sandorį, toks sandoris sukels bendrovei prievoles, jei nebus įrodyta, jog trečiasis asmuo žinojo arba pagal aplinkybes negalėjo nežinoti, jog vadovas sudarydamas sandorį viršijo kompetenciją (CK 2.83 str. 1 d.). Bendrovei patyrus dėl tokių vadovo veiksmų žalą, vadovas turės pareigą atlyginti šią žalą.

2.2. Atsakomybė pažeidus bendrovės vidaus dokumentų reikalavimus

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 7 dalį bendrovės vadovas savo veikloje privalo vadovautis ne tik įstatymais ir kitais teisės aktais, bet ir laikytis bendrovės įstatuose ir kituose bendrovės vidaus dokumentuose (visuotinio akcininkų susirinkimo, stebėtojų tarybos ir valdybos sprendimuose, pareiginiuose nuostatuose) numatytų reikalavimų. Bendrovės vadovui taikoma CK 2.87 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta lojalumo pareiga taip pat reiškia, kad vadovas privalo veikti pagal steigimo dokumentus, bendrovės organų sprendimus ir kitus vidaus dokumentus.¹⁴⁹ Nors tam tikri bendrovės vadovo kompetencijos apribojimai įtvirtinti įstatyminiu lygmeniu,¹⁵⁰ tačiau bendrovės vidaus dokumentuose (įprastai steigimo dokumentuose) gali būti numatomi griežtesni nei įstatymo nustatyti bendrovės vadovo kompetencijos apribojimai. Šiais

¹⁴⁸ Juridinio asmens vadovą ir juridinį asmenį sieja ne darbo, bet civiliniai teisiniai pavedimo santykiai. Pagal CK 6.758 straipsnio 2 dalį preziumuojama, kad pavedimo sutartis yra atlygintinė, jeigu viena ar abi jos šalys yra verslininkai. Todėl jei atlyginimo dydis nei sutartyje, nei įstatyme nenustatytas, atlyginimas nustatomas atsižvelgiant į papročius, rinkos kainas, suteiktų paslaugų pobūdį ir trukmę ir kt. (CK 6.758 str. 3 d.). LAT 2004 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. K. v. UAB „Interarbo“*, bylos Nr. 3K-3-192/2004.

¹⁴⁹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

¹⁵⁰ Pvz., anksčiau minėtas bendrovės vadovo veiklos apribojimas bendrovės vardu įsigyti turto, kurio balansinė vertė didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, nesant bendrovės valdybos atitinkamo sprendimo (Akcinių bendrovių įstatymo 37 str. 10 d.).

apribojimais siekiama papildomai apsaugoti nuo galimo bendrovės ir jos vadovo asmeninių interesų konflikto, todėl „asmeniui tapus bendrovės vadovu atsiranda speciali – paklusnumo įmonės vidaus dokumentams, pareiga (angl. *duty of obedience*)”¹⁵¹.

Vadovo kompetencijos apribojimai bendrovės vidaus dokumentuose galimi, kai, pavyzdžiui, bendrovės įstatuose numatoma, kokius sandorius, papildomai nei numato įstatymai, vadovas negali sudaryti be bendrovės valdybos ir/ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo. Kita vadovo kompetencijos apribojimo galimybė – kiekybinio atstovavimo taisyklės bendrovės įstatuose nustatymas¹⁵². Taigi jei vidaus dokumentai nustato tokio pobūdžio vadovo kompetencijos apribojimus, lojalus bendrovės vadovas privalo veikti pagal įgaliojimus (lot. *intra vires*). Priešingu atveju susiduriama su atsakomybės bendrovės vadovui klausimu ir *ultra vires* („daugiau, nei leidžia jėgos”¹⁵³) doktrina, kuri teisės doktrinoje apibūdinama dviem aspektais: 1) bendrovės sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais, jeigu bendrovės vadovas veikė viršydamas savo kompetenciją;¹⁵⁴ 2) sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais, jei jie prieštarauja bendrovės steigimo dokumentuose nustatytiems bendrovės veiklos tikslams.

Dėl pirmojo aspekto: pagal bendrą taisyklę pažeidžiant bendrovės vadovo kompetenciją sudaryti sandoriai sukuria prievoles juridiniam asmeniui. Tačiau paminėtinos dvi išimtys: sandoris bus teisiškai įpareigojantis bendrovę, jei įrodoma, kad sudarydamas sandorį trečiasis asmuo buvo nesąžiningas, t.y. žinojo arba negalėjo nežinoti, jog sandorį sudarė šios teisės neturintis valdymo organas arba juridinio asmens steigimo dokumentuose buvo nustatytas ir tinkamai įregistruotas juridinių asmenų registre kiekybinis atstovavimas.¹⁵⁵ Paminėtina, kad pagal CK 2.85 straipsnį, bendrovės vadovo kompetencijos apribojimo nurodymas juridinių asmenų registre neturi įtakos pirmosios išimties taikymui. Laikomasi nuostatos, kad asmuo, sudarydamas sandorį su įmone, neprivalo žinoti visų vadovo kompetencijos apribojimų, nei tų, kurie paskelbti viešai, nei, juo labiau, nustatyti bendrovės organų sprendimu.

Kita vertus bendroji taisyklė, kad *ultra vires* sudarytas sandoris sukelia pasekmes bendrovei, netaikoma kiekybinio atstovavimo atveju¹⁵⁶. Tačiau net ir kiekybinio atstovavimo

¹⁵¹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 289.

¹⁵² Bendrovės vadovas veikia bendrovės vardu ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas bendrovei. (Akcinių bendrovių įstatymo 37 str. 10 d.). Pažymėtina, kad kiekybinis atstovavimas, nustatytas steigimo dokumentuose, negali būti ribojamas sandorių verte, veiklos sritimi ar pan. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 188.

¹⁵³ Martin A. E. A Dictionary of Law. 3rd edition. New York, Oxford: Oxford University Press, 1994. P. 410.

¹⁵⁴ Iki naujojo CK įsigaliojimo (2001 m. liepos 1 d.) šis *ultra vires* doktrinos aspektas Lietuvoje, skirtingai nuo daugelio kitų Europos valstybių, buvo taikomas visa apimtimi, t.y. sandoriai buvo pripažįstami negaliojančiais net ir tada, kai kita sandorio šalis žinojo ar negalėjo nežinoti, kad bendrovės vadovas veikė peržengdamas savo kompetenciją. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. Nr.19-138.

¹⁵⁵ Bosaitė A., LL. M., Butov S., LL. M. in Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 271.

¹⁵⁶ 1968 m. kovo 9 d. Europos Sąjungos Tarybos Pirmosios įmonių direktyva „Dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekiamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58

nuostatomis prieš sąžiningas trečiašias šalis galima remtis tik tuo atveju, jei jis nurodytas juridinių asmenų registre ir paskelbtas nustatyta tvarka (CK 2.83 str. 3 d.).

Kalbant apie antrąją *ultra vires* doktrinos aspektą, paminėtina, kad iki naujojo CK įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. galiojo itin griežtas šios doktrinos taikymas: kadangi Lietuvos teisė tuo metu nustatė specialųjį visų be išimties juridinių asmenų teisumą (žr.: 1946 m. CK 26 str.)¹⁵⁷, *ultra vires* doktrina antruoju aspektu buvo taikoma visoms bendrovėms be išimties pilna apimtimi.¹⁵⁸ Įsigaliojus 2001 m. CK šis doktrinos aspektas modifikavosi, t.y. pripažinus, jog privatus juridinis asmuo turi bendrąjį teisumą (CK 2.74 str. 1 d.), bendrovėms suteikta teisė verstis bet kokia, net ir įstatuose konkrečiai nenustatyta komercine veikla.

Pagal CK 2.34 straipsnį privataus juridinio asmens tikslas – tenkinti privačius interesus. „Sąvoka *privatūs interesai* reiškia bet kokią materialiąją naudą (pelno, turto prieaugio gavimą)“¹⁵⁹, kuri gaunama bendrovei užsiimant ūkine-komercine veikla. Kadangi bet kokios ūkinės-komercinės veiklos vykdymas visuomet nukreiptas į galutinį ir pagrindinį bendrovės tikslą – pelno siekimą, vadinasi, taikant antrąją *ultra vires* doktrinos aspektą, bendrovės veiklos tikslas turi būti suprantamas bendriausia prasme – kaip pelno siekimas. Mūsų nuomone, teismams sprendžiant, ar konkretus sandoris prieštarauja bendrovės veiklos tikslams, teismai sandorį turėtų vertinti tik vienintelio tikslo – pelno siekimo – atžvilgiu. Tuo tarpu iki šiol Lietuvos teismų praktikoje be pelno siekimo, teismai linkę taip pat vertinti, ar sandoris prieštarauja ir kitiems tikslams, t.y. ūkinės-gamybinės, komercinės veiklos vykdymui ir pan.¹⁶⁰, nors pastarieji, mūsų nuomone, laikytini ne bendrovės tikslais, o tik priemonėmis pagrindiniam tikslui – pelnui – pasiekti, todėl šioje vietoje vertintini kaip netiesioginiai įrodymai.

Taip pat atsižvelgiant į tai, kad privačiųjų juridinių asmenų teisnumas yra bendrasis, manytina, kad teismai turėtų remtis CK 1.82 str. 1 d. nurodytu sandorio negaliojimo pagrindu – sandorio prieštaravimu privataus juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytiems veiklos

straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo” Nr. 68/151/EEB (9 str. 3 d.). Interaktyvus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:31968L0151:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-02-04; taip pat CK 2.83 str. 2 d.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. Nr.19-138.

¹⁵⁸ Pasak Ž. Pacevičiaus, reikalavimas, kad sandoris neprieštarautų bendrovės veiklos tikslams, kai visų be išimties įmonių teisnumas buvo specialusis, turėjo esminę įtaką civiliniams teisiniams santykiams: „<...> iš esmės juos riboja, trukdė plėtotis komerciniams santykiams bei negynė sąžiningo kontrehento interesų”. Toks doktrinos aiškinimas atitiko ir tarybinės teisės tikslus: „<...> kadangi visos įmonės buvo valstybinės, *ultra vires* doktrina padėjo užtikrinti, kad valstybės turtas būtų naudojamas pagal tikslinę paskirtį”. Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 5 (8). P. 18.

¹⁵⁹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 99.

¹⁶⁰ Žr., pvz.: LAT 2007 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Klevas“ v. UAB „Baltasis skroblas“, bylos Nr. 3K-3-271/2007: „<...> ginčijamas sandoris prieštarauja gerai moralei ir juridinio asmens tikslams: pardavus minėtą turtą bendrovė neteko galimybės vykdyti veiklos ir siekti pelno”; kitoje byloje teismas konstatavo, kad sandoris, kuriuo perleista pagrindinė bendrovės veikla (teisė į tam tikrą leidinį), neatitinka bendrovės įstatuose nustatytos bendrovės paskirties ir tikslų, žr.: LAT 2006 m. spalio 31 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“, bylos Nr. 3K-3-567/2006.

tiksams (veiklos sritims) – tik išimtiniais atvejais¹⁶¹, kadangi priešingu atveju būtų neužtikrinamos trečiųjų asmenų teisės.

Vienas iš paminėtų pavyzdžių – byla UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“¹⁶², kurioje teismas, mūsų nuomone nepagrįstai sprendė, jog vien aplinkybė, kad UAB „Vasmangas“ sandoriu perleido teises į leidinį, kuris buvo pagrindinė šios bendrovės veikla, sudaro pagrindą spresti, jog toks sandoris prieštarauja bendrovės teismumui dėl juridinio asmens veiklos. Teismas sandorio prieštaravimą teismumui grindė: 1) aplinkybe, kad buvo pažeista valdymo organų kompetencija (šis pagrindas, mūsų nuomone, buvo tinkamas ir pakankamas sandoriui pripažinti negaliojančiu); 2) aplinkybe, kad buvo pažeistos įstatų nuostatos *dėl šio juridinio asmens pagrindinės veiklos objekto*. Antroji aplinkybė, mūsų nuomone, šiuo atveju iš viso neturėjo būti vertinama atitikimo teismumui atžvilgiu, kadangi UAB „Vasmangas“ įstatuose nebuvo numatyta, jog bendrovė negali verstis kita, nei tam tikro laikraščio leidyba, veikla. Pagrindinės veiklos perleidimas sandoriu, neturint planų dėl bendrovės tolesnės veiklos, galėtų būti vertinamas tik kaip netiesioginis įrodymas vertinant, ar toks sandoris neprieštaravo pagrindiniam bendrovės veiklos tikslui – pelno siekimui (bet ne teismumui), kadangi buvo perleistas pagrindinis pajamų gavimo šaltinis. Tačiau tai, kad bendrovė įstatuose yra nurodžiusi savo pagrindinę veiklos sritį (ir neapsiribojusi šia sritimi), mūsų nuomone, nėra pakankamas pagrindas spresti dėl sandorio prieštaravimo teismumui. Prieštaravimo teismumui klausimas galėtų būti keliamas tik tuo atveju, jei bendrovės vadovas sandoriu perleistų tretiesiems asmenims pagrindinį bendrovės veiklos objektą, kai atitinkama veikla bendrovės įstatuose nurodyta kaip pagrindinė ir vienintelė galima bendrovės veikla, t.y. jei faktiškai bendrovės įstatai numatytų specialųjį bendrovės teismumą.

Tokios pozicijos pagrįstumą patvirtina ir CK komentaro pirmosios knygos autorių pozicija, jog motyvuojant sutarčių laisvės principu ir pabrėžiant visuomeninių santykių stabilumą, taip pat atkreipiant dėmesį į tai, kad juridinis asmuo dėl vadovo *ultra vires* veiksmų patirtą žalą gali išieškoti iš atsakingo vadovo, siūloma *ultra vires* doktriną taikyti kiek įmanoma siauriau.¹⁶³

2.2. Reikalavimo teisės įgyvendinimas

Kai bendrovės vadovo neteisėtais veiksmais padaroma žala bendrovei, neišvengiamai susiduriama su tinkamo ieškovo problema. Daugumos Europos valstybių įmonių teisėje galioja bendra taisyklė, kildinama iš juridinio asmens subjektiškumo pripažinimo, kad valdymo organų

¹⁶¹ Pavyzdžiui, jei bendrovės veiklos sritys dokumentuose nurodytos kaip vienintelės, kuriose gali veikti bendrovė, o kita veikla jai užsiimti draudžiama (t.y., jei faktiškai bendrovė nusistačiusi specialųjį teismumą), arba jei bendrovės teisnumas apribotas teismo sprendimu (CK 2.75 str. 2 d.),

¹⁶² LAT 2006 m. spalio 31 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“, bylos Nr. 3K-3-567/2006.

¹⁶³ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2001. P. 189.

narių atsakomybė yra taikoma tik pačiai bendrovei, o ne tiesiogiai akcininkams (ar, juo labiau, kreditoriams¹⁶⁴).¹⁶⁵ Kadangi vadovo neteisėtais veiksmais žala gali būti padaroma tik tam subjektui, kurio atžvilgiu jis turi pareigų, todėl reikalavimo teisės klausimas susijęs ir su kita problematika – kam bendrovės vadovas turi pareigas: bendrovei ar akcininkams (jei taip, tai akcininkams *in corpore*, ar kiekvieno akcininko atžvilgiu atskirai).

Dėl vadovo pareigų bendrovei abejonių nekyla – bendrovės vadovas yra jos fiduciaras, todėl pareiga veikti šio subjekto interesais yra savaime suprantama. Tai patvirtina ir CK 2.87 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta nuostata, jog „juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis pareigas, <...> privalo padarytą žalą atlyginti *juridiniam asmeniui* [paryškinta aut.] visiškai<...>.” Tačiau atsižvelgiant į tai, kad bendrovės, kaip dirbtinio teisės subjekto, interesas yra išvestinis visų akcininkų interesas¹⁶⁶, vadinasi žalos bendrovei padarymas netiesiogiai pažeidžia ir akcininkų interesus, todėl akcininkams taip pat turi būti sudaryta galimybė reikalauti bendrovei padarytos žalos atlyginimo.

1990 m. liepos 30 d. Akcinių bendrovių įstatymo¹⁶⁷ 26 straipsnio 1 dalis numatė, kad ieškinį dėl vadovo veiksmais bendrovei padarytos žalos atlyginimo gali reikšti bendrovės valdyba, o pagal šio įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 6 punktą byloje prieš bendrovės valdybą ar administracijos vadovą bendrovei teisme atstovauti galėjo stebėtojų taryba. Tačiau praktikoje šis reikalavimo teisės įgyvendinimo modelis buvo neveiksmingas: bendrovės vadovas dažniausiai buvo ir bendrovės valdybos pirmininku, o stebėtojų taryba neretai iš viso nebuvo sudaroma. Tai lėmė, kad realiai nebuvo subjekto, galinčio įgyvendinti reikalavimo teisę bendrovės vardu.¹⁶⁸

Skirtingai nei tuo metu Lietuvoje, daugelyje užsienio valstybių įmonių teisė jau numatė akcininkų (neretai ir kreditorių) teisę reikšti išvestinius ieškinius vadovams dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo.

Lietuvoje dalinai akcininkų teisė į išvestinį ieškinį buvo įtvirtinta tik 1998 m. kovo 19 d. priėmus Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą¹⁶⁹. Tačiau šis įstatymas numatė galimybę akcininkams reikalauti bendrovei padarytos žalos atlyginimo tik iš bendrovės vadovo, o valdybos narių atžvilgiu įstatymas tokios teisės nenumatė. Nuo 2004 m. sausio 1 d. Akcinių bendrovių įstatyme buvo įtvirtinta akcininkų teisė kreiptis į teismą su ieškiniu ir prašyti atlyginti bendrovei padarytą žalą tiek dėl bendrovės vadovo, tiek dėl valdybos narių pareigų

¹⁶⁴ Apie bendrovės vadovo atsakomybę kreditoriams ir kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimą kalbama atskirai šio darbo trečioje dalyje.

¹⁶⁵ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija*, 2008. Nr. 8 (110). P. 57.

¹⁶⁶ Ten pat, P. 58.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24-594.

¹⁶⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 304-305.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 36-961 .

nevykdymo arba netinkamo vykdymo. Taigi, Lietuvos teisės sistemoje buvo pilnai įtvirtintas turtinio išvestinio akcininkų ieškinio institutas.

Akcininkų išvestinio ieškinio (angl. *derivative action*) institutas susiformavo ir vystėsi JAV.¹⁷⁰ Amerikos teisės doktrina išvestinį ieškinį apibrėžia kaip ieškinį, kurį teikia akcininkas dėl bendrovės teisių ir interesų gynimo, kai bendrovės vadovybė, turinti ginti bendrovės interesus, atsisako tai daryti. Išvestinio akcininkų ieškinio gynybos objektas yra pačios bendrovės teisės ir interesai, todėl išvestiniu ieškiniu negali akcininkai naudotis savo tiesioginių teisių ar interesų gynymui. Išvestiniu ieškiniu akcininkai gali reikalauti: 1) įpareigoti bendrovę pateikti ieškinį prieš trečiuosius asmenis; 2) atlyginti bendrovės vadovų neteisėtais veiksmais bendrovei padarytą žalą.¹⁷¹

Pagal Anglijos teisę akcininkai taip pat neturi teisės reikalauti tiesiogiai iš bendrovės vadovo atlyginti jiems žalą, kurie jie mano patyrę dėl vadovo pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Tai grindžiama nuostata, kad vadovas turi pareigas tiesiogiai bendrovei, todėl tik bendrovė gali reikalauti žalos atlyginimo.¹⁷²

Apskritai bendrosios teisės sistemos valstybių bendrovių teisė pasižymi tuo, kad prieš pareiškiant išvestinį ieškinį bendrovės akcininkai pirmiausia turi kreiptis į bendrovės direktorių valdybą su reikalavimu išspręsti žalos atlyginimo klausimą. Jei valdyba imasi atitinkamų veiksmų ir pareiškia bendrovės vardu ieškinį dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo, akcininkai netenka teisės į išvestinį ieškinį. Jei valdyba nepagrįstai nesiima jokių veiksmų, arba, akcininkų nuomone, veikia bendrovės vardu nepakankamai aktyviai, akcininkai gali kreiptis į teismą su išvestiniu ieškiniu.

Pagal Anglijos teisę, tokiam akcininkui reikalingas teismo leidimas pradėti procesą bendrovės vardu dėl žalos atlyginimo. Teismui patvirtinus akcininko prašymą, pradedamas nagrinėti jo išvestinis ieškinys (tokiu atveju bendrovė dengia bylinėjimosi išlaidas). Negavus teismo patvirtinimo procesas taip pat vyks, tačiau tokiu atveju akcininkas rizikuoja bylinėtis savo sąskaita, t.y. nesėkmės atveju turės padengti kitos šalies bylinėjimosi išlaidas.¹⁷³

Lietuvos teisės sistemoje išvestinio ieškinio institutas laikytinas dar visai nauju, todėl vis dar iškyla nemažai klausimų, pavyzdžiui, kas tokiose bylose turėtų būti tinkamu ieškovu, kaip reiktų spręsti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą, ir kitų su reikalavimo teisės įgyvendinimo mechanizmu susiję klausimai.

Kadangi išvestinis ieškinys visuomet reiškiamas bendrovės vardu ir interesais,

¹⁷⁰ Krivka E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // *Jurisprudencija*, 2006. T. 4 (82), P. 46.

¹⁷¹ Ten pat, P. 47-48.

¹⁷² The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. *The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities*. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 37-38, 148.

¹⁷³ Ten pat, P. 149.

manytina, kad bendrovė galėtų būti tinkamu ieškovu. Tačiau pagal dabar galiojančią Akcinių bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 5 punktą išvestinį ieškinį pateikę asmenys (akcininkai ar akcininkas) taip pat galėtų būti laikomi ieškovais. Čia susiduriama su kita problema – jeigu akcininkai proceso metu veikia bendrovės vardu ir interesais, vadinasi jų procesinė padėtis labiau panašėja į atstovo statusą, nors įstatymai nenumato teisės akcininkams būti bendrovės atstovais teisme. Vadinasi, akcininkai negali būti vienareikšmiškai laikomi nei ieškovais, nei bendrovės atstovais.

Kita vertus, neaišku, kokia procesinė padėtis kitų akcininkų, kurie ieškinio nereiškė, bet teismo sprendimas jų teisėms ir interesams netiesiogiai turės lygiai tokią pačią įtaką kaip ir akcininko, pareiškusio išvestinį ieškinį, interesams. Pasak E. Krivkos., šią ir daugelį kitų reglamentavimo problemų išspręstų grupės ieškinių¹⁷⁴ procesą reglamentuojančių nuostatų įtvirtinimas: „išvestiniu ieškiniu vienas ar keli akcininkai, gindami bendrovės teises ir teisėtus interesus, kartu gina ir bendrovės akcininkų visumos – grupės – teises ir teisėtus interesus, todėl išvestinis ieškinytis priskiriamas prie grupės ieškinių“¹⁷⁵.

Tačiau, mūsų nuomone, tokia siūloma reglamentavimo kryptis nelaikytina vienareikšmiškai tinkamiausia vien dėl to, kad bendrovės interesai ne visada gali sutapti su visų akcininkų interesais. Be to, praktika patvirtina, kad atskiri akcininkai ar jų grupės taip pat neretai turi visiškai priešingų tikslų¹⁷⁶. Paminėtina ir tai, kad Lietuvos teisėje įstatymai nesieja akcininko teisės pareikšti išvestinį ieškinį su jo turimų skaičiumi. Taigi galimas atvejis, kai smulkusis akcininkas pareiškė išvestinį ieškinį dėl žalos atlyginimo bendrovei, nors likusių akcininkų įsitikinimu, toks ieškinytis gali būti visiškai nepagrįstas, nenaudingas ar net žalingas bendrovei (dėl bendrovės vidaus įvykių pavišimo, bendrovės patikimumo/stabilumo trečiųjų asmenų akyse sumažėjimo ir pan.). Vadinasi, E. Krivkos siūlomo grupės ieškinio, kaip galimo šios situacijos sprendimo būdo, institutas galėtų būti taikomas tik itin atsižvelgiant į akcininkų, kaip ypatingos subjektų grupės, kurioje interesai ne visuomet yra homogeniški, specifiką.

Apibendrinus galima teigti, kad nors įstatymų leidėjas formaliai suteikė teisę akcininkams kontroliuoti bendrovės vadovus, įgalindamas akcininkus ginti bendrovės teises ir interesus teisme reiškiant išvestinį ieškinį, tačiau realiai pats reikalavimo teisės įgyvendinimo mechanizmas dėl nesuderinto ir nenuoseklaus reglamentavimo išlieka probleminis. Todėl atitinkamai įstatymų leidėjas turėtų įtvirtinti tikslesnį šios akcininkų teisės reglamentavimą, kad būtų sudarytos visos galimybės realiai įgyvendinti išvestinio ieškinio instituto taikymą Lietuvos

¹⁷⁴ Plačiau apie grupės ieškinius žr.: Krivka E. Grupės ieškinio problemos Lietuvos civilinio proceso teisėje // Jurisprudencija, 2004. T. 52 (44).

¹⁷⁵ Krivka E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija, 2006. T. 4 (82), P. 47.

¹⁷⁶ Žr., pvz.: LAT 2002 m. nutartis, priimta civ. byloje A. N. v. UAB „Antrimeta“, bylos Nr. 3K-3-1090/2002.

teismų praktikoje.

2.3. Vadovo civilinės atsakomybės netaikymas

Kiekvienas civilinių teisinių santykių subjektas, taip pat ir bendrovės vadovas, gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės dėl nenugalimos jėgos, valstybės, trečiojo asmens ar nukentėjusiojo asmens veiksmų, taip pat esant būtinajam reikalingumui, būtiniosios ginties ir savignos atveju (CK 6.253 str. 1. d.) . Šie atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai yra bendrieji visiems civilinių teisinių santykių subjektams, todėl toliau bus gilinamasi tik į tuos civilinės atsakomybės apribojimo/panaikinimo aspektus, kurie išimtinai būdingi bendrovės vadovui.

Sutartinių civilinių teisinių santykių sutarties laisvės ir dispozityvumo principai leidžia šalims savo nuožiūra nusistatyti tarpusavio teises ir pareigas, kiek tai nepažeidžia imperatyvių įstatymų reikalavimų (CK 6.156, 6.157 str.). Kadangi bendrovės ir vadovo santykiai atitinka sutartinius civilinius teisinius santykius, darytina prielaida, kad bendrovės vadovas sutartimi su bendrove gali iš anksto susitarti dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar apribojimo. Tokia teisė netiesiogiai numatyta ir CK 6.251 straipsnio 1 dalyje (padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis numato ribotą atsakomybę). Šią normą patvirtina ir CK 2.87 straipsnio 7 dalis, nustatanti, jog „įmonės valdymo organo narys <...> privalo atlyginti įmonės patirtą žalą visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip“. Vadinasi, Lietuvos teisės aktai numato galimybę bendrovės vadovo civilinę atsakomybę apriboti ar visiškai panaikinti už bendrovei padarytą žalą.

Kadangi, kaip jau aptarėme aukščiau, visiškos atsakomybės bendrovės vadovas galėtų išvengti, jei tai būtų atskirai numatyta bendrovės steigimo dokumentuose ar sutartyje (darbo, visiškos materialinės atsakomybės ar kitoje sutartyje tarp bendrovės ir vadovo), kyla klausimas, ar įmanomas vadovo atsakomybės CK 2.83 straipsnio 3 dalyje nurodytu atveju¹⁷⁷ apribojimas, t. y. ar pati bendrovė gali apriboti trečiųjų asmenų teisę reikalauti iš bendrovės vadovo atlyginti žalą, kurios nepajėgia atlyginti pati bendrovė. Mūsų nuomone, minėti ribojimai šiuo atveju negalimi, pirma, dėl to, kad tokios ribojimo galimybės nenumato nei Akcinių bendrovių įstatymas, nei kiti įstatymai, antra, bendrovės vidaus dokumentai ar susitarimai tarp bendrovės vadovo ir pačios bendrovės negali turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, trečia, tai pažeistų trečiųjų asmenų teisę į visišką nuostolių atlyginimą, kurios įgyvendinimui ir yra skirta CK 2.83 straipsnio 3 dalies nuostata dėl subsidiarios vadovo atsakomybės.

¹⁷⁷ Vadovas, viršijęs savo kompetenciją sudarant sandorį, yra subsidiariai atsakingas trečiajam asmeniui, jei bendrovė negali pilnai patenkinti trečiojo asmens reikalavimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad bendrovės vadovo ir bendrovės susitarimas dėl civilinės atsakomybės netaikymo nėra tapatus bendrovės vadovo atleidimui nuo padarytų nuostolių atlyginimo. Pirmuoju atveju bendrovė iš anksto, dar prieš atsirandant žalai, sutartimi ar steigimo dokumentais įsipareigoja visiškai ar iš dalies atleisti vadovą nuo žalos atlyginimo.¹⁷⁸ Tačiau paminėtina, kad visais atvejais sutarties ar steigimo dokumentų nuostatos, numatančios vadovo atsakomybės apribojimus, negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms, kurios užtikrina viešojo intereso apsaugą. (Kadangi bendrovės efektyviu funkcionavimu yra suinteresuota ne tik pati bendrovė, bet ir jos akcininkai ir darbuotojai, kreditoriai, o dar plačiau žvelgiant – ir valstybė, todėl bendrovės vadovo civilinės atsakomybės apribojimas ar panaikinimas neišvengiamai susijęs ne tik su privačiu, bet ir su viešuoju interesu¹⁷⁹.) Vienas iš tokių visuomenės intereso „saugiklių” numatytas CK 6.252 straipsnio 2 dalyje – „šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar apribojimo negalioja”. Vadinasi, bendrovės vadovo ir bendrovės susitarimas dėl civilinės atsakomybės apribojimo ir panaikinimo galimas tik dėl paprasto neatsargumo. Be to, kadangi CK nuostatos gina ir juridinio asmens dalykinę reputaciją, atkreiptinas dėmesys, jog pagal CK 6.252 straipsnio 1 dalį susitarimas dėl atsakomybės už bendrovei padarytą neturtinę žalą apribojimo ar panaikinimo taip pat negalimas.

Vadovo atsakomybės ribojimas tam tikrais atvejais draudžiamas ir užsienio valstybių teisėje, pavyzdžiui, JAV Delavaro valstijoje leidžiama bendrovės steigimo dokumentuose apriboti vadovo civilinę atsakomybę, išskyrus, jei žala padaryta dėl lojalumo pareigos nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat jei bendrovės vadovas, padaręs bendrovei žalos, gavo iš to asmeninės naudos arba jei žala buvo padaryta tyčiniiais vadovo veiksmais.¹⁸⁰

Anglijoje, esant aiškiam vadovo pareigų pažeidimui, dar iki civilinės atsakomybės taikymo akcininkai gali nuspręsti ratifikuoti (pateisinti) tokį pažeidimą, tokiu atveju vadovui nebegali kilti civilinė atsakomybė. Tačiau jei vadovas, kuriam gresia civilinė atsakomybė, kartu yra ir bendrovės akcininkas, sprendžiant dėl jo neteisėtų veiksmų ratifikavimo jis (tai pat jo artimieji giminaičiai) privalo nusišalinti. Su vadovu artimai susiję asmenys-akcininkai vis dėlto galės balsuoti, jei akcininkų sprendimas dėl vadovo veiksmų ratifikavimo bus priimtas vienbalsiai.¹⁸¹ Be to, Anglijoje bendrovės vadovas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės, jei teismas nustatys, kad vadovas elgėsi sąžiningai ir pagrįstai, atsižvelgiant į visas egzistavusias

¹⁷⁸ Čerka P. Ar Vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei? // *International Journal of Baltic Law*. 2002, Nr. 1. P. 73. Interaktyvus: http://www.fcsl.edu/sites/fcsl.edu/files/5-J_1_.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

¹⁷⁹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 308.

¹⁸⁰ Hamilton R. W. *The Law of Corporations*. 3rd edition. St. Paul: West, 1991. P. 315.

¹⁸¹ The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. *The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities*. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 38-39.

aplinkybes, pavyzdžiui, vadovas, priimdamas sprendimą, rėmėsi profesionalaus teisininko ar kitos srities specialisto patarimu¹⁸², nors vėliau toks patarimas paaiškėjo buvęs netinkamas.¹⁸³ Įdomu, jog bendrovės vadovas neprivalo laukti, kol bus pradėtas prieš jį civilinis procesas – jam suteikta teisė pačiam pradėti procesą, kad gautų teismo patvirtinimą dėl atleidimo nuo civilinės atsakomybės tam tikru konkrečiu atveju.¹⁸⁴

Paminėtina ir tai, kad pagal Anglijos Bendrovių įstatymą¹⁸⁵ bendrovė turi teisę tiek visiškai atleisti vadovą nuo civilinės atsakomybės bendrovei, tiek apsaugoti bendrovės vadovą nuo atsakomybės prieš trečiuosius asmenis (tokiu atveju bendrovė prisiima pareigą kompensuoti trečiųjų asmenų patirtą žalą dėl vadovo neteisėtų veiksmų). Tačiau pastaruoju atveju vadovo atsakomybės ribojimas galioja tik tiek, kiek bendrovė bus pajėgi pati padengti trečiųjų asmenų patirtą žalą.¹⁸⁶ Šiuo požiūriu vadovo atsakomybės ribos Lietuvoje iš esmės atitinka vadovo atsakomybės ribas Anglijoje (prisiminkime CK 2.83 str. 3 d.), nors Anglijos teisė šioje vietoje yra kur kas tikslesnė dėl išsamaus vadovo atsakomybės apribojimo reglamentavimo, tuo tarpu Lietuvoje tai palikta teisės doktrinai ir teismų praktikai.

Kitas ne mažiau problemiškas klausimas yra susijęs su subjektu (bendrovės organu), turinčiu teisę priimti sprendimą dėl bendrovės vadovo civilinės atsakomybės apribojimo apimties ar visiško jos panaikinimo.

Pagal 1990 m. liepos 30 d. Akcinių bendrovių įstatymo¹⁸⁷ 3 straipsnio 8 dalį steigėjas, bendrovės valdybos narys ir kiti asmenys (manytume, kad į sąvoką „kiti asmenys“ kaip tik patenka bendrovės vadovas) galėjo būti atleisti nuo nuostolių atlyginimo visuotinio susirinkimo (taip pat steigiamojo akcininkų susirinkimo) 9/10 susirinkimo dalyvių turimų balsų. Įstatymas taip pat numatė bendrovės kreditoriui teisę šį nutarimą apskusti teismui, jei dėl to jis patyrė žalos. Vėliau pakeitus įstatymą ši nuostata buvo panaikinta, o dabar galiojančiame Akcinių bendrovių įstatyme apie tai, kas ir kokia tvarka turi teisę atleisti bendrovės vadovą nuo civilinės atsakomybės, taip pat neužsimenama. Tačiau tai nereiškia, kad tokios teisės nėra. Manytina, kad akcininkų susirinkimo teisė atleisti vadovą nuo bendrovei padarytos žalos atlyginimo turėtų būti atskirai aptarta bendrovės steigimo dokumentuose. Tačiau bet kuriuo atveju, bendrovės akcininkų sprendimas dėl vadovo atleidimo nuo žalos atlyginimo gali būti panaikintas teismo

¹⁸² Verslo sprendimas teisme nebus panaikintas, jei jis priimtas remiantis patikima informacija bei sąžiningai, o jo pasekmės nėra akivaizdžiai vien neigiamos.

¹⁸³ Bendrovės vadovas gali būti atleidžiamas nuo žalos bendrovei atlyginimo šiuo pagrindu, tačiau tai nėra absoliutus bendrovės vadovo civilinės atsakomybės netaikymo principas, o tik tinkamas bendrovės vadovo atsikirtimas teisme.

¹⁸⁴ Ten pat, P. 37.

¹⁸⁵ The Companies Act 2006. P. 80. Interaktyvus: http://www.imolin.org/doc/amlid/UK_Companies_Act_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

¹⁸⁶ The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities. London: Kogan Page Ltd, 2007. P. 159-160.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 24-594.

sprendimu pagal atskirų bendrovės akcininkų ar kreditorių reikalavimą, jei toks sprendimas pažeidė jų teises ar teisėtus interesus (CK 2.82 str. 4 d.).

Taigi apibendrinus, bendrovės vadovo civilinė atsakomybė bendrovei gali būti apribota ar visiškai panaikinta, iš anksto tai numačius bendrovės steigimo dokumentuose ar sutartyje. Tačiau toks susitarimas negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms ar apriboti trečiųjų asmenų teisę į visišką žalą, padarytos neteisėtais vadovo veiksmais, atlyginimą, kai vadovas yra subsidiariai atsakingas su bendrove prieš trečiuosius asmenis. Siūlytina, jog bendrovės steigimo dokumentuose būtų aiškiai numatyta visuotinio akcininkų susirinkimo teisė priimti sprendimą dėl bendrovės vadovo atleidimo nuo žalos atlyginimo bendrovei, bei tokio sprendimo priėmimo tvarka.

3. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS

Šiuolaikinė bendrovių teisės teorija ir praktika pripažįsta, kad bendrovės vadovas turi užtikrinti ne tik jo valdomos bendrovės, bet ir akcininkų, kreditorių, darbuotojų, klientų, tiekėjų, visuomenės interesus. Nors šių grupių interesai neišvengiamai susikerta, vis dėlto jie turi būti derinami taip, kad nė vienam iš jų nebūtų suteiktas prioritetas.¹⁸⁸ Vienas iš didžiausių interesų grupių konfliktas susiklosto tarp bendrovės dalyvių (akcininkų) ir kreditorių. Pasak L. Didžiulio, „<...> jei bus saugomi tik akcininkų interesai, teisinis reguliavimas sugrįš bent šimtą metų atgal – į klasikinės bendrovių teisės laikus, kur faktiškai buvo pripažįstami tik akcininkų interesai“¹⁸⁹. Todėl šiandieninė bendrovių teisė, nors vis dar orientuota į akcininkų interesų užtikrinimą, yra smarkiai veikiama interesų turėtojų teorijos¹⁹⁰. Šios teorijos kontekste bene didžiausias teisinės diskusijas kelia bendrovės vadovo atsakomybės bendrovės kreditoriams klausimas.

Toliau darbe bus nagrinėjama, kuo pagrįsta vadovo atsakomybė kreditoriams, kokia jos apimtis, taikymo sąlygos ir reikšmė kreditorių teisių apsaugai.

3.1. Vadovo atsakomybė kaip bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemonė

Užtikrinti veiksmingą bendrovės kreditorių teisių apsaugą būtina tiek teisiniu, tiek ekonominiu požiūriu: teisinius motyvus lemia bendrasis poreikis saugoti bei užtikrinti kreditorių civilines subjektines teises, kad jų teisės nebūtų vien deklaracija, o egzistuoūt realiai; ekonominiu požiūriu kreditorių reikalavimo teisių apsaugos veiksmingumas lemia civilinės apyvartos dinamiką (kuo efektyvesnis reikalavimo teisių įgyvendinimo mechanizmas, tuo intensyvesnė gali būti civilinė apyvarta).¹⁹¹ Būtinybė apsaugoti kreditorius nuo ribotos atsakomybės juridinio asmens savininkų piktnaudžiavimo buvo suvokta jau XIX a. Kartu su ribotos atsakomybės taisyklės įsigaliojimu atsirado ir poreikis taikyti specifines kreditorių teisių apsaugos priemones.¹⁹²

¹⁸⁸ Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007. P. 84.

¹⁸⁹ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 57.

¹⁹⁰ Interesų turėtojų teorijos esmė: juridinis asmuo savo veikloje turi atsižvelgti į įvairių grupių interesus, pvz., darbuotojų interesus – gauti gerą atlyginimą, klientų – gauti tinkamas ir nebrangias prekes/paslaugas, dalyvių interesus – gauti kuo didesnį pelną ir pan. Kadangi interesai nesutampa, juridinio asmens organai turi stengtis juos suderinti. Interesų turėtojų teorijai priešinga yra pelno didinimo teorija, pagal kurią bendrovė turi teisėtai būdais siekti pelno, o pats pelno siekimas kartu yra naudingas ir visuomenei. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002. P. 180.

¹⁹¹ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 53.

¹⁹² Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 57.

Šiuolaikinės kreditorių teisės apsaugos priemonės yra skirtingo pobūdžio. Pagal dr. A. Tikniūtę, jos gali būti skirstomos taip: vienos jų universalios ir taikomos ne tik ribotos atsakomybės juridiniams asmenims (pvz., privalomasis civilinės atsakomybės draudimas, taip pat bendrovės valdymo organų narių atsakomybė). Antroji priemonių grupė, apimanti tokias kreditorių teisės apsaugos priemones kaip minimalaus kapitalo reikalavimas, kapitalo formavimo ir palaikymo teisinis reglamentavimas, taikomas tiek kreditoriams iš delikto, tiek kreditoriams pagal sutartį. Trečiąją kreditorių apsaugos priemonių grupę sudaro išimtinai sutarčių teisės teikiama apsauga kreditoriams, kurių reikalavimai atsiranda savanoriškai, todėl jie turi galimybę derėtis su juridiniu asmeniu dėl sutarties sąlygų.¹⁹³ L. Didžiulis siūlo kiek paprastesnę, nors ir ne tokį išsamų kreditorių teisių apsaugos priemonių skirstymą: kreditorių apsaugos priemonės pagal dispozityvumo pobūdį gali būti išskiriamos į sutartines ir įstatymines. Sutartinės priemonės grindžiamos privačių šalių autonomija ir nustatomos šalių iniciatyva. Tuo tarpu visos kitos priemonės galioja nepaisant to, ar jos nustatytos sutartyje, ar ne, nes yra numatytos įstatymų.¹⁹⁴

Šiame poskyryje bus nagrinėjama viena iš universalių įstatyminių kreditorių apsaugos priemonių – bendrovės vadovo civilinė atsakomybė, kitas kreditorių apsaugos priemones paminint tiek, kiek tai bus susiję su mūsų nagrinėjamu klausimu.

Kadangi iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, jog kreditorių teisių apsaugai užtikrinti egzistuoja net keletas skirtingų priemonių, natūraliai kyla klausimas, ar asmeninės civilinės atsakomybės bendrovės vadovui nustatymas yra pagrįsta ir būtina kreditorių teisių apsaugos priemonė. Teoriškai atrodytų, kad tą pačią apsauginę funkciją gali atlikti bet kuri kita ne mažiau efektyvi priemonė (pvz., reikalavimai bendrovės kapitalui arba privalomasis civilinės atsakomybės draudimas), taigi ar bendrovės vadovo civilinė atsakomybė nėra perteklinė priemonė bendrovės kreditorių teisių apsaugos atžvilgiu?

Teisės teoretikės ir praktikės H. Anderson atliktas tyrimas¹⁹⁵ parodė, kad tokios kreditorių apsaugos priemonės, kaip reikalavimai bendrovės kapitalui, vadovų civilinės atsakomybės draudimas, akcininkų atsakomybė prieš trečiuosius asmenis ar vyriausybių finansavimo schemas, negali būti laikomos lygiavertėmis alternatyvomis bendrovės vadovo civilinei atsakomybei. Vadovų atsakomybė nepakeičiama, kadangi vienu metu veikia dvejopai t. y. užtikrina, jog kreditorius bendrovės nemokumo atveju potencialiai savo reikalavimą galės patenkinti iš vadovo asmeninio turto, be to, atlieka prevencinę funkciją – sulaiko vadovą nuo netinkamų veiksmų, lemiančių žalos kreditoriams atsiradimą.

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 54.

¹⁹⁵ Anderson, H. Directors' Liability to Creditors - What are the Alternatives? // *Bond Law Review*, 2006. Vol. 18: Iss. 2, Article 1. Interaktyvus: <http://epublications.bond.edu.au/blr/vol18/iss2/1>; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

Pagal aukščiau minėtą H. Anderson teiginį, prevencinė funkcija kreditorių naudai egzistuoja būtent dėl to, kad vadovai jaučiasi atsakingi prieš bendrovės kreditorius. Dr. A. Tikniūtė tiksliai pastebėjo ir kitą vadovo atsakomybės prevencinės funkcijos aspektą: vadovus nuo pernelyg rizikingų ir galimai žalingų bendrovės kreditoriams sprendimų atgraso pats rinkos mechanizmas. Vadovai, kaip specifinės darbo rinkos dalyviai, yra pažeidžiami, nes jų investicijos sėkmė priklauso nuo bendrovės sėkmės. Kadangi jų investicija yra žmogiškieji ištekliai, todėl vadovai savai nesuinteresuoti rizikuoti savo darbo vieta (piktnaudžiavimo bendrovės ribota atsakomybe tikrieji subjektai yra akcininkai). Būtent akcininkų motyvuojami ar verčiami bendrovės vadovai imasi rizikingų veiksmų.¹⁹⁶ Vadinasi, vadovų atsakomybė, kaip kreditorių interesų apsaugos priemonė veikia prevenciškai, nes vadovai nesuinteresuoti imtis veiksmų, kurie kelia pavojų bendrovės išlikimui, nes tai prieštarautų jų asmeniniam interesui išlaikyti turimą darbo vietą.¹⁹⁷

Nors visuotinai sutinkama, kad bendrovės vadovų civilinė atsakomybė yra būtina ir veiksminga kreditorių apsaugos priemonė, tačiau nereiktų pamiršti, kad ši priemonė taip pat turi savo kainą: daugybės reikalavimų nustatymas vadovui ir atsakomybė gali atgrasyti kvalifikuotus ir gabius asmenis nuo vadovaujančių pareigų, dėl ko bendrovė savai patirtų nuostolių, netekdama vertingų žmogiškųjų išteklių. Be to, didelė atsakomybės našta neskatintų rizikingo¹⁹⁸ vadovų elgesio¹⁹⁹, kuris naudingas akcininkų turto didinimui, darbo vietų kūrimui ir bendrai visai ekonomikai.²⁰⁰ Nors šios priemonės sukeltos žalos ekonomikai ir jos vystymuisi mastas vargu ar gali būti tiksliai apskaičiuotas, vis dėlto šia kreditorių teisių apsaugos priemone reiktų naudotis itin atsargiai ir tik tiek, kiek kreditorių interesų neapsaugo kitos alternatyvios priemonės.

Tam, kad būtų sumažintas aukščiau įvardintas bendrovės vadovo civilinės atsakomybės neigiamas poveikis, vadovų atsakomybės reiktų atsisakyti tų kreditorių atžvilgiu, kurių interesai

¹⁹⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija*, 2008. Nr. 8 (110). P. 60.

¹⁹⁷ Tačiau pažymėtina, kad interesas išsaugoti darbo vietą gali gerokai išsikreipti, jei bendrovės vadovas kartu yra ir akcininkas.

¹⁹⁸ Rizikos, kaip vieno iš esminių verslo elementų, vengimas neabejotinai pristabdytų bendrovės pagrindinį tikslą – pelno siekimą. Taigi, prevencinė bendrovės vadovo atsakomybės funkcija, blokuodama verslo riziką, atneštų žalos visai ekonomikai.

¹⁹⁹ Teisės literatūroje esama ir priešingų nuomonių, teigiančių, jog vadovai su didelėmis pasirinkimo galimybėmis siekia bet kokiomis priemonėmis, tame tarpe ir apgaule, kad akcijų vertė būtų kuo didesnė, todėl jie ypač linkę rizikuoti. Teigiama, jog šandieniniai vadovai dažnai keičia savo darbo vietą ir nevensia migruoti tarp įmonių, todėl labiau suinteresuoti trumpalaikiais rezultatais, nei ilgalaikiu įmonių stabilumu. (Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 163-164.) Tačiau toks argumentas nepaneigia vadovų atsakomybės slopinančio poveikio vadovų priimamų sprendimų rizikingumui. Be to, šios nuomonės šalininkai vadovų polinkį rizikuoti vertina pernelyg kritiškai, neatsižvelgdami į tai, kad būtent rizikingų sprendimų priėmimas yra būtinas verslo elementas.

²⁰⁰ Anderson, H. Directors' Liability to Creditors - What are the Alternatives? // *Bond Law Review*, 2006. Vol. 18: Iss. 2, Article 1. P. 2. Interaktyvus: <http://epublications.bond.edu.au/blr/vol18/iss2/1>; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

pakankamai saugomi kitomis priemonėmis. Šioje vietoje gelbsti kreditorių skaidymas į rūšis. Pagal bendrą taisyklę kreditoriai neturėtų reikšti ieškinių bendrovės vadovui, nes sutartinių santykių atveju jiems suteikta galimybė derėtis dėl sutarties sąlygų: kuo jų reikalavimo nepatenkinimo rizika didesnė, tuo stipresnę derybinę galią kreditorius gali panaudoti prieš bendrovę. Jei, turėdamas visas galimybes, savo derybine galia nepasinaudojo, vadinasi kreditorius veikė neprotingai ir neatsargiai, dėl ko reikalavimo nepatenkinimo rizika turėtų atitekti jam pačiam.²⁰¹

Tačiau būtina įvertinti kiekvieną kreditorių atskirai – ar realiai jis turėjo galimybę derėtis, ar jam buvo prieinama informacija, iš kurios spręstų apie savo reikalavimo patenkinimo riziką bei kitas aplinkybes. Nustačius, kad kreditorius realiai turėjo galimybę pats užsitikrinti savo interesų apsauga, įstatyminė apsauga – bendrovės vadovo atsakomybė – jam turėtų būti netaikoma.

Tiek A. Tikniūtė, tiek L. Didžiulis vieningai sutinka, kad labiausiai pažeidžiami kreditoriai yra tie, kurių reikalavimai kilę iš delikto (A. Tikniūtė pastaruosius vadina „kreditoriais iš delikto“, L. Didžiulis vartoja sąvoką „atsitiktiniai kreditoriai“, anglų kalboje vartojami terminai „involuntary creditors“, „tort claimant“ ir kt.).²⁰² Atsižvelgiant į tai, kad jų reikalavimo teisė atsiranda be jų pačių valios, šie kreditoriai neturi galimybių iš anksto apsisaugoti nuo bendrovės nemokumo rizikos. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė gali būti vienintelė šiems kreditoriams prieinama teisių apsaugos priemonė, jei žalą padariusi bendrovė paaiškėja esanti nemoki, neapsidraudusi ir nepajėgi pati atlyginti padarytą žalą.²⁰³

Atskirai verta paminėti kitą kreditorių kategoriją – bendrovės darbuotojus. Nepaisant to, kad formaliai jie priskiriami prie valinių²⁰⁴ kreditorių, tačiau vyraujant bedarbystei, jiems gali nelikti kito pasirinkimo, kaip apsispręsti: rinktis bedarbystę ar finansiškai nestabilių darbdavį.²⁰⁵ Be to, darbuotojai neturi derybinės galios nei įsidarbindami, nei dirbdami – jei įmonės finansinė padėtis sunki, jie negali reikalauti padidinti darbo užmokesčių, kad taip kompensuotų riziką.²⁰⁶ Todėl manytina, kad bendrovei neišgalint patenkinti darbuotojų reikalavimų, šiems kreditoriams

²⁰¹ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 56.

²⁰² Didžiulis L. – ten pat; Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 60.

²⁰³ Anderson, H. Directors' Liability to Creditors - What are the Alternatives? // Bond Law Review, 2006. Vol. 18: Iss. 2, Article 1. P. 6. Interaktyvus: <http://epublications.bond.edu.au/blr/vol18/iss2/1>; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

²⁰⁴ Angl. *voluntary creditors* – tai tie patys anksčiau minėti kreditoriai, kurių reikalavimai atsiradę sutartinių prievolių pagrindu.

²⁰⁵ Anderson, H. Directors' Liability to Creditors - What are the Alternatives? // Bond Law Review, 2006. Vol. 18: Iss. 2, Article 1. P. 6. Interaktyvus: <http://epublications.bond.edu.au/blr/vol18/iss2/1>; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

²⁰⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 60.

turėtų būti numatyta galimybė pasinaudoti bendrovės vadovo civiline atsakomybe, kaip vienintele jiems prieinama teisių gynybės priemone.

Kadangi bendrovės vadovo civilinė atsakomybė atlieka ne tik pozityvią funkciją (saugo kreditorių teises ir interesus), bet turi ir neigiamą šalutinį poveikį (žala ekonomikai), šios priemonės taikymas stipresnių kreditorių grupei – kreditoriams iš sutartinių prievolių – turėtų būti išimtis, o ne bendroji taisyklė.²⁰⁷ Vadinasi, kreditoriams iš sutartinių prievolių teisė pasinaudoti kreditorių apsaugos priemone – bendrovės vadovo civiline atsakomybe – turėtų būti suteikta tik tuomet, jei įrodoma, kad toks kreditorius realiai neturėjo derybinės galios prieš bendrovę, todėl objektyviai negalėjo pats pasirūpinti savo interesų apsauga (silpnos derybinės galios kreditorius).

3.2. Vadovo pareigos kreditoriams turinys ir atsiradimo momentas

Antroje darbo dalyje buvo nemažai kalbėta apie bendrovės vadovo fiduciarines pareigas, kurių vadovas privalo laikytis tiek bendrovės, tiek akcininkų atžvilgiu. Kadangi bendrovės vadovas kreditorių atžvilgiu įprastų pareigų (pavyzdžiui, patenkinti kreditoriaus reikalavimą) neturi,²⁰⁸ fiduciarinių pareigų pripažinimas bendrovės vadovui prieš kreditorius yra esminis, siekiant pagrįsti vadovų civilinę atsakomybę²⁰⁹. Tačiau teisės doktrinoje vadovo fiduciarinės pareigos kreditoriams vertinamos ne vienodai.

Pasak represinės teorijos atstovų, vadovo fiduciarinių pareigų nustatymas kreditorių atžvilgiu yra būtinas, nes žalą privalo atlyginti už ją atsakingi asmenys. Įmonei susidūrus su finansiniais sunkumais, kreditoriai pasitiki įmonės vadovų galimybėmis išvesti įmonę iš krizės (fiduciarinis santykių aspektas). Kadangi bendrovės vadovai privalo išsaugoti šį pasitikėjimą, tai turi būti užtikrinama nustatant fiduciarines pareigas.²¹⁰ Restrikcinės teorijos atstovai teigia, jog pirmiausia bendrovių teisė turi rūpintis akcininkų interesų apsauga, o kreditorių teisių apsauga turi būti palikta bankroto teisei, kuri ir yra sukurta kritinėms situacijoms valdyti ir spręsti. Todėl vadovų pareigų kreditoriams nustatymas bendrovių teisės priemonėmis šios teorijos atstovų kartais netgi vadinamas „institucine anomalija”.²¹¹ Trečioji (tarpinė) teorija pagrįsta įvairiais aspektais ribota bendrovės vadovo atsakomybe, t.y. atsakomybė turėtų būti taikoma atsižvelgiant

²⁰⁷ Šiai pozicijai iš esmės pritaria ir L. Didžiulis. Pasak jo, teismams derėtų vengti pernelyg plataus civilinės atsakomybės direktoriams taikymo: „asmeninė atsakomybė turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais ir tik rūpestingai pasvėrus visus faktus”. Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 57.

²⁰⁸ Šią pareigą turi pati bendrovė, kaip savarankiškas civilinių teisinių santykių subjektas.

²⁰⁹ Civilinė atsakomybė taikoma tik konstatavus neteisėtus atsakovo veiksmus. Siekiant nustatyti, ar asmuo elgėsi teisėtai, analizuojama, kam ir kokias šis asmuo turėjo pareigas ir ar jas pažeidė. Be kitų civilinės atsakomybės elementų, bendrovės vadovų atsakomybės požiūriu svarbu nustatyti, ar konkretus asmuo gali būti laikomas bendrovės vadovu, ar jis turėjo ieškovui fiduciarines pareigas ir ar jas vykdė.

²¹⁰ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 55-56.

²¹¹ Ten pat, P. 56.

į kreditorių rūšis (valiniai ar nevaliniai kreditoriai, jei valiniai – ar turintys derybinę galią). Ir nors šios teorijos atstovai neneigia vadovo fiduciarinių pareigų egzistavimo kreditorių atžvilgiu, tačiau šių pareigų buvimas negali būti traktuojamas kaip besąlyginis pagrindas bendrovės vadovo atsakomybei kilti. Sprendžiant, ar taikytina atsakomybė, būtina įvertinti, „ar į fiduciarinių pareigų pažeidimo ir žalos atsiradimo grandinę neįsiterpė paties kreditoriaus nerūpestingas elgesys“²¹².

Norint nustatyti vadovo neteisėtus veiksmus kreditorių atžvilgiu, reikia nustatyti, kada bendrovės vadovui atsiranda pareigos kreditoriams. Šiuo klausimu tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės doktrinoje bendrai sutariama, kad kuo bendrovės finansinė padėtis labiau prastėja, tuo vadovo fiduciarinės pareigos kreditoriams tampa reikšmingesnės. Tai paaiškinama tuo, kad „įmonei patiriant finansinius sunkumus, direktoriai dažnai imasi ypač rizikingų sprendimų, o visa tų sprendimų rizika tenka kreditoriams“²¹³, be to, tyrimais nustatyta, kad „direktoriai viršija normalią verslo riziką ar net veikia nesąžiningai, kai įmonės veikla tampa nuostolinga“.²¹⁴

Taigi, nors iš esmės aišku, kad pareigos kreditoriams atsiradimo momentas siejamas su bendrovės finansinės padėties blogėjimu, tačiau daugiau praktinių problemų kelia klausimas, kur konkrečiai prasideda riba, po kurios vadovui atsiranda pareigos kreditoriams? Teisės specialistų, bandančių apibrėžti momentą, nuo kurio bendrovės vadovui atsiranda pareigos kreditoriams, nuomonės varijuoja nuo bendrovės visiško nemokumo (bankroto)²¹⁵ iki nežymių finansinių sutrikimų.²¹⁶ Iš vienos pusės, pripažinus vadovo pareigą kreditoriams paskutiniu momentu (bendrovei tapus nemokiai), kreditoriams būtų suteikta per mažai apsaugos, kadangi žala gali būti padaryta dar iki bendrovei tampant nemokiai, t.y. žymiai anksčiau.²¹⁷ Iš kitos pusės, jei pareigų kreditoriams atsiradimo momentą pripažinsime pernelyg ankstyvoje stadijoje – vos

²¹² Ten pat, P. 57.

²¹³ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija*, 2008. Nr. 8 (110). P. 62.

²¹⁴ Ten pat.

²¹⁵ Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad pripažinus bendrovę esant nemokia, nominaliais bendrovės savininkais tampa bendrovės kreditoriai, nes akcininkai faktiškai nebeturi jokių teisių į bendrovės turtą. Tačiau bendrovės nemokumas, kaip pareigos kreditoriams atsiradimo momentas, kritikuojamas dėl to, kad kreditorių tikslas yra priešingas – vengti bendrovės nemokumo. Todėl kai bendrovė tampa nemoki, per vėlu konstatuoti pareigos kreditoriams atsiradimą.

²¹⁶ Keay R. Andrew. The director's duty to take into account the interests of company creditors: when is it triggered? // *Melbourne University Law Review*, 2001. Interaktyvus: http://findarticles.com/p/articles/mi_go2438/is_2_25/ai_n28878283/pg_17/?tag=content;coll1; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

²¹⁷ Pažymėtina, kad Vokietijos teisė nepripažįsta įmonės vadovo fiduciarinių pareigų kreditoriams prieš įmonei tampant nemokiai. Nors teoriškai iki tol kreditoriai gali pareikšti ieškinį bendrovei dėl viešosios tvarkos pažeidimo. Konkrečią pareigą veikti kreditorių interesais pagal Vokietijos teisę vadovai įgyja tik įmonei tapus nemokiai. (Žr.: Dr. Herbert Zech. Haftung der Geschäftsführer einer GmbH gegenüber deren Gläubigern. 2009, Universität Bayreuth. Interaktyvus: http://www.ja-aktuell.de/cms/website.php?id=/de/studium_referendariat/aufs/geschaeftsfuehrer.htm; prisijungimo laikas: 2011-02-09).

Tai aiškinama tuo, kad „įmonių vadovams labai svarbu jų padėties apibrėžtumas ir stabilumas, kuri užtikrinant kreditorių interesai nustumiami į antrą planą“. Cit. pagal: Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 54.

pasirodžius pirmiesiems bendrovės finansinių sunkumų požymiams, – tai nepagrįstai trukdys vadovams priimti bent kiek rizikingesnius sprendimus, kurie paprastai gali būti naudingi bendrovei, o kartu ir kreditoriams. Vadinasi, nuo tada, kai reikia priimti rizikingą sprendimą ir kartu apsaugoti kreditorių interesus, svarbu išlaikyti tinkamą pusiausvyrą tarp dviejų ką tik įvardintų kraštutinumų. Kuo toliau bendrovė nuo nemokumo ribos, tuo labiau vadovas turi paisyti akcininkų interesų (nors pareiga kreditoriams jau taip pat egzistuoja, tačiau lieka „antrame plane“). Ir atvirkščiai: kuo bendrovė arčiau nemokumo ribos, tuo labiau vadovo sprendimai turi būti pagrįsti kreditorių interesais.²¹⁸

Tačiau kur yra tas pradinis taškas, kuomet vadovas turėtų prisiminti, kad šalia akcininkų, egzistuoja ir kreditorių interesai? Pasak Andrew R. Keay, tam, kad būtų adekvačiai apsaugoti kreditorių interesai, pareigos kreditoriams atsiradimo momentu reikėtų laikyti situaciją, kuomet bendrovės vadovas svarsto priimti atitinkamą sprendimą, kuris tikėtina, jog gali sukelti bendrovės nemokumą.²¹⁹ Taigi autorius nesiūlo pradėti galvoti apie kreditorių interesus, kol planuojamas priimti sprendimas nekelia pagrįstos ir realios nemokumo rizikos. Kartu pabrėžia, jog pareiga atsižvelgi į kreditorių interesus atsiranda dar prieš priimant tokį sprendimą, o ne po to, kai sprendimas priimtas ir belieka konstatuoti bendrovės nemokumą. Negalime nesutikti su šiuo autoriaus pasiūlytu atskaitos tašku, kadangi jis optimalus tiek akcininkų, tiek kreditorių interesų apsaugos atžvilgiu. Tačiau ar protingas ir rūpestingas vadovas numatė/turėjo numatyti jo priimamo sprendimo galimą įtaką bendrovės nemokumui, tai turi būti palikta spręsti teismams, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes.

Iš esmės Andrew R. Keay pasiūlytam „atskaitos taškui“ pritaria ir L. Didžiulis. Pasak jo, siekiant nustatyti, kada „aktyvinasi“ vadovo fiduciarinės pareigos kreditoriams, reikia vertinti, ar konkrečioje situacijoje protingas įmonės vadovas būtų suvokęs, jog įmonė tendencingai ir pavojingai artėja prie nemokumo slenkščio (ar po konkretaus sandorio tą slenkstį peržengs) ir elgėsis taip pat kaip atsakovas, ar ne.²²⁰

Atsižvelgiant į tai, kad fiduciarinių pareigų kreditoriams atsiradimo momentas pagrįstas hipotetinio protingo vadovo požiūriu į konkrečią situaciją (o protingo vadovo sąvokos turinys atsiskleidžia per teismų praktiką), vertėtų apžvelgti, kaip konkrečius vadovo veiksmus ir pareigos kreditoriams atsiradimo momentą vertina Lietuvos teismai.

Teismas, vertindamas bendrovės vadovo priimamus sprendimus yra išplėtojęs ūkinės-gamybinės rizikos koncepciją, pagal kurią vadovai negali priimti sprendimų, kurie pažeidžia

²¹⁸ Honds J. Directors' duties in the context of insolvency. Norderstedt: GRIN Verlag, 2006. P. 23.

²¹⁹ Keay R. Andrew. The director's duty to take into account the interests of company creditors: when is it triggered? // Melbourne University Law Review, 2001. Interaktyvus: http://findarticles.com/p/articles/mi_go2438/is_2_25/ai_n28878283/pg_17/?tag=content;coll; prisijungimo laikas: 2011-09-13.

²²⁰ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 62.

bendrovės įstatus ar veiklos tikslus, akivaizdžiai viršija normalią gamybinę-ūkinę riziką, yra akivaizdžiai nuostolingi ar ekonomiškai nenaudingi (žr. 2000 m. Akcinių bendrovių įstatymo 22 str. 8 d.).²²¹ Aiškindamas šią nuostatą, LAT nurodė, jog „sudarant bet kokią sutartį egzistuoja tam tikras rizikos elementas, tačiau būtų klaidingas požiūris sutarčių pripažinimą negaliojančiomis sieti su tuo, kad nesulaukta norimo rezultato”.²²² Kitoje byloje teismas nurodė, kad bendrovės valdymo organų veiksmai dažnai reiškia neišvengiamą ūkinę riziką dėl galimų nuostolių, tačiau protinga rizika nereiškia trečiųjų asmenų teisių pažeidimo.²²³ Be to, LAT išaiškino, jog turtinė atsakomybė už sandorius, sudarytus viršijant normalią ūkinę riziką, nesiejama su akivaizdžiai viršijusiais normalią ūkinę riziką veiksmais. Turtinės atsakomybės požiūriu vadovui keliami aukštesni reiklumo, atidumo ir kruopštumo standartai, o akivaizdumo veiksnio įvedimas reikštų atvirkščiai, švelnesnių reikalavimų nustatymą.²²⁴

Kadangi aukščiau nurodytose ir panašiose bylose vyrauja aiškiai apibrėžtų ribų neturintys vertinamojo pobūdžio terminai – „*normali ūkinė rizika*”, „*protinga rizika*”, akivaizdu, kad teismui suteikti itin platūs įgaliojimai sprendžiant dėl vadovo veiksmų teisėtumo konkrečiu atveju. Tačiau teismams iki šiol pavyko puikiai išlaviruoti, nesuteikiant nei vienai iš pusių (akcininkams, vadovui ar kreditoriams) per didelės apsaugos ar nepagrįsto teisių apribojimo: nustačius, jog bendrovės vadovas laikėsi fiduciarinių pareigų ir neperžengė leistinos rizikos ribų, tačiau žalos vis tiek atsirado, atsakomybė neturi būti taikoma.²²⁵

Kalbant apie bendrovės vadovo pareigos kreditoriams turinį, pažymėtina, kad nuo pareigos akcininkams turinio jis iš esmės nesiskiria: bendrovei esant mokiai ir finansiškai stabiliai, vadovas privalo veikti taip, kad akcininkų netiesioginis interesas – įmonės pelningumas – būtų maksimaliai patenkintas. Bendrovei artėjant prie nemokumo zonos, pradeda vyrauti kreditorių interesai, kurių tikslas – atstatyti ar bent išlaikyti nepablogintą bendrovės finansinę padėtį. Todėl kritiniu laikotarpiu vadovo pareigos kreditoriams turinys bendriausia prasme yra veikti atsižvelgiant į kreditorių interesus, o konkrečiau – „nedaryti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis priimtų patys kreditoriai”.²²⁶ Pareigos akcininkams ir pareigos kreditoriams turinys sutampa dar ir dėl to, kad abiejų šių subjektų grupių interesai yra išvestinio

²²¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.

²²² LAT 1999 m. lapkričio 26 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „*Ūkio bankas*” v. UAB „*Differens*” ir kt., bylos Nr. 3K-3-602/1999.

²²³ LAT 2004 m. liepos 16 d. nutartis, priimta civ. byloje E. T. v. AB „*Malsena*”, bylos Nr. 3K-3-334/2004.

²²⁴ LAT 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis, priimta civ. byloje R. G. v. UAB „*Aviakompanija Lietuva*”, bylos Nr. 3K-3-1130/2003.

²²⁵ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 63.

²²⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija*, 2008. Nr. 8 (110). P. 60.

pobūdžio²²⁷, t.y. jei vadovas priima sprendimus, kurie kritiniu laikotarpiu bendrovei laikytini geriausiai, kokie tik galimi toje situacijoje, tai netiesiogiai patenkinami ir kreditorių interesai. Dar vienas šių pareigų panašumas – tiek veikdamas akcininkų, tiek kreditorių interesais, vadovas negali išskirti kurio nors vieno – akcininko ar kreditoriaus – interesų. Todėl vadovo veiksmai, kurie vienam kreditoriui nors ir atnešė naudos, bet likusiems kreditoriams buvo žalingi, pastarieji savo pažeistas teises galėtų ginti teisiniu būdu.

Apibendrinant pasakytina, kad vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentu reikėtų laikyti situaciją, kai bendrovės vadovas svarsto priimti sprendimą, kuris pagrįstai laikytinas galinčiu sukelti bendrovės nemokumą. Nuo tada, kai pareiga kreditoriams atsiranda, ji akcininkų interesų atžvilgiu įgyja tuo didesnę svarbą, kuo bendrovės finansinė padėtis prastesnė, kol galiausiai bendrovei tapus nemokiai, kreditorių interesai tampa vieninteliais, į kuriuos bendrovės vadovas turėtų atsižvelgti ir jais vadovautis priimdamas sprendimus. Pareigos kreditoriams turinys dėl savo išvestinio pobūdžio panašus į atitinkamu laikotarpiu pareigos akcininkams turinį, o tiksliausiai jį galima apibūdinti kaip pareigą nepriimti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis priimtų patys kreditoriai.

3.3. Kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimas

Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams Lietuvoje iki 2006 m. galėjo būti svarstoma tik kaip teorinis klausimas, nes teisinis reguliavimas nenustatė tokio pobūdžio atsakomybės.²²⁸ Padėtis iš esmės pasikeitė LAT 2006 m. gegužės 25 d. priėmus nutartį, kurioje teismas išaiškino, kad bendrovės vadovo civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek bendrovei, kai jos vadovas veikia priešingai bendrovės interesams, tiek ir tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustatančius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas.²²⁹ Apskritai Lietuvoje kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimo klausimas sureguliuotas tik iš dalies, kadangi kreditoriams nesuteikta teisė²³⁰ reikalauti tiesioginės vadovų atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl jų neteisėtų veiksmų, arba pateikti ieškinį šiuo pagrindu

²²⁷ Nors teisės teorijoje esama ir nuomonių, jog vadovas akcininkams ir kreditoriams turi tiesiogines pareigas, vis dėlto ši pozicija nepaneigia turto atskirumo doktrinos, pagal kurią bendrovė, o ne akcininkai ar kreditoriai, yra tikroji turto savininkė. Todėl būtent per bendrovės interesų tenkinimą netiesiogiai tenkinami akcininkų ir kreditorių interesai

²²⁸ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 57. Iš dalies toks autorės teiginys kritikuotinas, kadangi teisinis reguliavimas net ir po 2006 m. priimtos nutarties (žr. LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-266/2006) nepasikeitė – tiek ir anksčiau, tiek ir dabar galioja generalinio delikto principas (CK 6.263 str.). Tiesiog iki 2006 m. gegužės 25 d. nutarties Lietuvos teismų praktikoje nebuvo precedento, kuriuo teismas pripažintų vadovo pareigą bendrovės kreditoriams. Pripažinus, kad vadovas vis dėl to gali turėti pareigų kreditoriams, vadovo atsakomybė buvo grindžiama bendrosios deliktinės atsakomybės normomis.

²²⁹ LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-266/2006.

²³⁰ Išskyrus Įmonių bankroto įstatymo 8 str. 4 d. numatytą atvejį ir kai vadovo neteisėti veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus. Žr. LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-266/2006

juridinio asmens vardu. Kitais atvejais kreditoriams numatyta teisė ginčyti juridinių asmenų vadovų sprendimus, jeigu jie prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams (CK 2.82 str. 4 d.).

Atskirai paminėtinas bendrovės vadovo civilinės atsakomybės už bendrovės bankrotą klausimas. Šiuo atveju turi būti taikoma bendra taisyklė – jeigu bendrovės bankrotas būtų bendrovės vadovo neteisėtų veiksmų padarinys, tai jis privalėtų atlyginti tuo bendrovei padarytus nuostolius.²³¹ Kai kuriose užsienio valstybėse egzistuoja speciali deliktų rūšis – tai vadinamoji neteisėtos prekybos (angl. *wrongful trading*) doktrina. Šios doktrinos esmė ta, kad jeigu bendrovės vadovas pastebi (arba turi pastebėti), kad bendrovė nebepajėgi toliau vykdyti skolinių įsipareigojimų, jis privalo priimti sprendimą – arba pasirūpinti skolų grąžinimu kreditoriams ir kartu bendrovės finansinės padėties gelbėjimu, arba imtis bendrovės likvidavimo veiksmų. Antraip vadovas tampa atsakingas kreditoriams už jų reikalavimų patenkinimą. Iš esmės ši doktrina, kaip nurodo L. Didžiulis²³², yra ne kas kita, kaip konkreti vadovų deliktinės atsakomybės už fiduciarinių pareigų pažeidimą kreditorių atžvilgiu forma.

Lietuvoje nuo 2008 m. liepos 1 d. ši neteisėtos veiklos taisyklė buvo įtvirtinta Įmonių bankroto įstatymo²³³ 8 straipsnį papildant²³⁴ 4 dalimi, kurioje numatyta, jog „įmonės vadovas ar kitas asmuo (asmenys), įmonėje turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo“. Kadangi bankroto teisės normos laikytinos vienos iš pagrindinių kreditorių teisių apsaugos priemonių, toks reglamentavimas buvo būtinas siekiant įnešti konkretumo ir apibrėžtumo kreditorių teisių reikalavimo įgyvendinime. Atkreiptinas dėmesys, kad iki tol bendrovės kreditorių apsauga buvo galima tik per tyčinio bankroto institutą, kai bendrovės vadovo atsakomybės pagrindas – tyčiniai atsakomybės subjekto veiksmai²³⁵. Todėl galima sakyti, jog egzistavo teisinio reguliavimo spraga: tarp verslo nesėkmės, kuri yra normalios verslo

²³¹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999. P. 294.

²³² Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008. Nr. 3 (69). P. 64.

²³³ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

²³⁴ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 131, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo priedu įstatymas // *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 65-2456.

²³⁵ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2 str. 12 d. yra pateikiamas apibrėžimas, kas yra laikoma tyčiniu įmonės bankrotu. Remiantis šia nuostata, tyčinis bankrotas apibrėžiamas kaip įmonės privedimas prie bankroto tyčia. Viena iš tyčinio bankroto priežasčių gali būti sąmoningai blogas įmonės valdymas, kuris gali reikštis tiek aktyviais įmonės vadovų veiksmais, tiek neveikimu. Toks valdymas, kuris gali nulemti tyčinį bankrotą, gali būti tuomet, kai įmonės vadovai akivaizdžiai blogai organizavo įmonės darbą arba apskritai jo neorganizavo, buvo sudarinėjami nuostolingi įmonei sandoriai, žinant, kad įmonė negalės tų sandorių įvykdyti (sumokėti už gautas prekes ar grąžinti paimtų paskolų, atsakyti pagal laidavimo ar garantijos sutartis ir panašiai). Tyčinis bankrotas dėl netinkamo įmonės valdymo gali būti konstatuotas ir tokiais atvejais, kai akivaizdžiai gresiant bankrotui buvo paslėptas, iššvaistytas, perleistas kitiems asmenims turtas, kuris galėjo būti pateiktas skoloms padengti. LApT 2011 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civ. byloje *V. K. v. BUAB „Kavitas“*, bylos Nr. 2-184/2011.

rizikos rezultatas, ir sąmoningo įmonės privedimo prie bankroto, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė, nebuvo numatyta atsakomybė už aplaidų vadovo elgesį.²³⁶

Įgyvendinant kreditorių reikalavimo teisę, dažnai nesutariama, kam bendrovės vadovas turėtų būti tiesiogiai atsakingas – bendrovei (laikant, kad ginant bendrovės interesus netiesiogiai ginami ir kreditorių interesai) ar tiesiogiai kreditoriams bei kas tokiu atveju laikytinas tinkamu ieškovu ir priteistos sumos gavėju. Problema kildinama iš to, kad nesutariama dėl vadovo pareigos kreditoriams pobūdžio – tiesioginės jos ar išvestinio pobūdžio.

Lietuvoje šis klausimas buvo išspręstas jau minėta 2006 m. gegužės 25 d. LAT nutartimi, kuria teismas pripažino, kad tam tikromis aplinkybėmis (kai vadovo veiksmų neteisėtumas pripažintas nuosprendžiu) kreditoriai gali reikšti tiesioginius ieškinius bendrovės vadovams, nes šie tampa solidariai atsakingi su įmone. Tokios teisės pripažinimas buvo objektyviai būtinas, kadangi Lietuvos teisė nenumato kreditoriams galimybės pareikšti išvestinį ieškinį bendrovės vardu. Kita vertus, dėl ankstesniame poskyryje aptartų priežasčių, bendrovės vadovo tiesioginė atsakomybė prieš kreditorius, mūsų nuomone, turėtų būti galima tik išskirtiniais ir konkrečiai apibrėžtais atvejais. Priešingu atveju bus pažeistas bendrovės vadovų teisinio apibrėžtumo principas, arba, kaip taikliai pastebėjo L. Didžiulis, „pripažinus, kad visas problemas galima spręsti įprastai taikant CK 6.263 straipsnį, praktikoje virš vadovų iškiltų Damoklo kardas“²³⁷. Taigi, nors Lietuvos teisėje įvyko pažangių pokyčių kreditorių teisių apsaugos srityje, tačiau vadovų atžvilgiu padėtis tapo žymiai neaiškesnė dėl atsakomybės ribų neapibrėžtumo.

Įdomu, jog tuometinės Lietuvos reglamentavimo tendencijos visiškai prasilenkė su JAV Delavaro valstijos (kuri laikoma viena iš patraukliausių ir įtakingiausių bendrovių teisės jurisdikcijų pasaulyje) bendrovių teisėje įvykusiais sensacingais ir daug diskusijų sukėlusiais pokyčiais. Delavaro aukščiausiojo teismo sprendimas *Gheewalla*²³⁸ byloje radikaliai pakeitė kreditorių reikalavimo teisės įgyvendinimo praktiką, t. y. panaikino galimybę bendrovės kreditoriams reikšti tiesioginius ieškinius. Teismas nurodė, kad neatsižvelgiant į tai, jog bendrovė nemoki, vadovo fiduciarines pareigos bendrovei ir jos akcininkams išlieka. Todėl jei būtų pripažintos tiesioginės vadovo pareigos kreditoriams, atsirastų konfliktas tarp naujų pareigų (kreditoriams) ir jau egzistuojančių (akcininkams). Kadangi vadovai, kaip ir bet kurie teisinių santykių dalyviai, siekiantys apibrėžtumo, turi teisę tiksliai žinoti, kurių subjektų atžvilgiu jie turi pareigas, tiesioginių pareigų kreditoriams pripažinimas įneštų neuztikrintumą ir neaiškumą vadovų atžvilgiu. Nepaisant to, kad teismas atmetė vadovo tiesioginės pareigos kreditoriams

²³⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 62.

²³⁷ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69). P. 60.

²³⁸ The Delaware Supreme Court's decision in *North American Catholic Educational Programming Foundation, Inc. v. Gheewalla*, 930 A. 2d 92 (Del. 2007).

teoriją, tačiau kartu pažymėjo, kad jei bendrovė nemoki, tai kreditoriai tampa reziduojančiais bendrovės savininkais. Dėl to būtent kreditoriai, o ne akcininkai patiria žalos, jei vadovas neteisėtais veiksmais sumažina bendrovės turto vertę. Remiantis šiais argumentais teismas panaikino tiesioginio ieškinio galimybę ir paliko kreditoriams teisę reikšti išvestinius ieškinius bendrovės vardu.²³⁹

Daugumoje Vakarų Europos valstybių kreditorių teisių apsaugos klausimas teisiškai reguliuojamas dvejopai: kreditoriams suteikiama teisė išimtiniais atvejais reikalauti tiesioginės vadovų atsakomybės arba galima teikti išvestinį ieškinį bendrovės vardu, jei direktoriai pažeidžia bendrovės, o netiesiogiai ir kreditorių interesus.²⁴⁰

Mūsų nuomone, Lietuvos teisėje vadovo pareigų kreditoriams pripažinimas, nors ir laikytinas pažangiu pokyčiu kreditorių teisių apsaugos srityje, tačiau šių teisių įgyvendinimo mechanizmas dėl specialaus reglamentavimo nebuvimo²⁴¹ nuolat kelia grėsmę vadovų teisinės padėties apibrėžtumui ir užtikrintumui. Teismų praktika turėtų plačiau pasisakyti dėl kriterijų, kuriais remiantis galima bendrovės vadovų civilinė atsakomybė²⁴². Bet to, vadovų tiesioginės atsakomybės kreditoriams atvejai turėtų būti išimtis, o ne bendroji taisyklė, nes priešingu atveju „tiesioginė pareiga kreditoriams gali tapti pagrindu dvigubam reikalavimui“²⁴³ (pačių kreditorių individualiai ir likvidatorių bendrovės vardu), be to, „gali būti pažeistas principas *pari passu*, garantuojantis turto paskirstymo kreditoriams proporcingumą ir eiliškumą“²⁴⁴. Todėl bendroju atveju vadovų pareiga kreditoriams turėtų būti traktuojama kaip išvestinio pobūdžio pareiga, kurios laikymasis užtikrinamas per juridinio asmens (dažniausiai atstovaujamo bankroto administratoriaus) reikalavimo teisės įgyvendinimą.

²³⁹ Eaton D. J., Casciola J. What of direct creditor claims after „Gheewalla“? // The National Law Journal. 2008. Interaktyvus: <http://www.bergersingerman.com/articles/>; prisijungimo laikas: 2011-02-09.

²⁴⁰ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110). P. 61.

²⁴¹ Iki šiol tiesioginė vadovų atsakomybė teismų sprendimuose grindžiama bendroju generalinio delikto principu (CK 6.263), kurio taikymo apimtis ir galimybės iš esmės priklauso nuo to, kaip plačiai ar siaurai teismas kiekvienu konkrečiu atveju aiškina vadovo veiksmų neteisėtumą.

²⁴² Mūsų nuomone, ligšiolinė teismų praktika yra labiau stichinė, kadangi nesant bendrųjų vadovo atsakomybės kriterijų, sunku prognozuoti, kiek plačiai teismas toliau bus linkęs kiekvienu atveju taikyti tiesioginę vadovo atsakomybę prieš kreditorius. Tokia situacija įneša neužtikrintumo vadovų teisinės padėties atžvilgiu.

²⁴³ Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 164.

²⁴⁴ Ten pat.

IŠVADOS

Apibendrinant darbą galima teigti, jog autorės iškelta hipotezė (*bendrovės vadovo civilinės atsakomybės reglamentavime esama trūkumų, kuriuos galima pašalinti tobulinant reglamentavimą bei formuojant kryptingą teismų praktiką*) pasitvirtino:

1. Lietuvos įstatymų leidėjas neturi aiškios ir vieningos pozicijos, kokie subjektai turėtų būti įtraukti į bendrovės vadovo, kaip civilinės atsakomybės subjekto, sąvoką – tai patvirtina ne tik netapatus vadovo sąvokos turinys skirtinguose įstatymuose, bet ir bandymas kas kart priimant ar keičiant įstatymą įvardinti vis naujus subjektus, kuriems turėtų būti taikomos bendrovės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančios normos.

2. Kadangi bendrovės vadovo (taip pat ir valdybos nario) teisiniam statusui būdingas dualizmas – jų veikla reglamentuojama tiek darbo teisės, tiek CK ir kitų įstatymų nuostatomis, – materialinės ir civilinės atsakomybės atribojimo klausimas turėtų būti sprendžiamas tokiu principu: civilinė atsakomybė bendrovės vadovui kyla už žalą, padarytą veikiant bendrovės vardu „išoriniuose“ santykiuose, o valdybos nariui – atliekant įstatyme numatytas valdybos nario funkcijas, nesusijusias su darbo funkcijomis (jei valdybos narys kartu yra ir bendrovės darbuotojas, turintis kitas, su valdybos nario funkcijomis nesusijusias, pareigas).

3. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė tiek bendrovei, tiek tretiesiems asmenims yra deliktinė. Būtinios atsakomybės sąlygos – neteisėti vadovo veiksmai, žala, priežastinis veiksmų ir žalos ryšys bei vadovo kaltė. Kaltė preziumuojama nustačius kitas tris atsakomybės sąlygas, todėl įrodinėjimo pareiga dėl kaltės nebuvimo tenka pačiam vadovui.

4. CK 2.87 straipsnio 3 dalyje nustatyta bendroji vadovo pareiga vengti interesų konflikto. Tačiau situacija, kai vadovas ir bendrovė sudaro tarpusavio sandorį, visada reiškia ir potencialų interesų konfliktą. Vadinasi, CK 2.87 str. 3 dalis, ta dalimi, kuria nėra nenumatyta pareigos (vengti interesų konflikto) taikymo išimtis sandorio sudarymo su bendrove atveju, prieštarauja CK 2.87 straipsnio 6 dalies nuostatai (juridinio asmens organo narys gali sudaryti sandorį su juridiniu asmeniu, kurio organo narys jis yra).

5. Įstatymų leidėjas formaliai suteikė teisę akcininkams kontroliuoti bendrovės vadovus, įgalindamas akcininkus ginti bendrovės teises ir interesus reiškiant išvestinį ieškinį, tačiau realiai šis reikalavimo teisės įgyvendinimo mechanizmas Lietuvoje dėl nesuderinto ir nenuoseklus reglamentavimo išlieka probleminis. Kad būtų sudarytos visos galimybės realiai ir efektyviai įgyvendinti išvestinio ieškinio instituto taikymą, reikalingas tikslesnis ir išsamesnis šios akcininkų teisės įgyvendinimo mechanizmo reglamentavimas.

6. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė bendrovei gali būti apribota ar visiškai panaikinta, iš anksto tai numačius bendrovės steigimo dokumentuose ar sutartyje. Tačiau toks susitarimas negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms ar apriboti trečiųjų asmenų teisę į visišką žalą, padarytos neteisėtais vadovo veiksmais, atlyginimą, kai vadovas yra subsidiariai atsakingas su bendrove prieš trečiuosius asmenis.

7. Kreditoriams iš sutartinių prievolių, kurie priskirtini stipresniųjų kreditorių grupei, galimybė pasinaudoti tiesiogine bendrovės vadovo atsakomybe turėtų būti išimtis, o ne bendroji taisyklė. Taip būtų išlaikyta pusiausvyra, t. y. užtikrinta adekvati (objektyviai būtina) kreditorių teisių apsauga ir minimalizuotas bendrovės vadovo civilinės atsakomybės instituto neigiamas poveikis ekonomikai.

8. Bendrovės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentu reikėtų laikyti situaciją, kai bendrovės vadovas svarsto priimti sprendimą, kuris pagrįstai laikytinas galinčiu sukelti bendrovės nemokumą. Pareigos kreditoriams turinys dėl savo išvestinio pobūdžio panašus į pareigos akcininkams turinį, o tiksliausiai jį galima apibūdinti kaip pareigą nepriimti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis priimtų patys kreditoriai.

9. Lietuvos teisėje vadovo pareigų kreditoriams pripažinimas, nors ir laikytinas pažangiu pokyčiu kreditorių teisių apsaugos srityje, tačiau šių teisių įgyvendinimo mechanizmas dėl specialaus reglamentavimo nebuvimo neužtikrina vadovų teisinės padėties apibrėžtumo ir užtikrintumo. Teismų sprendimai priimami stichiškai, nesant bendrųjų vadovo atsakomybės kreditoriams kriterijų, todėl sunku prognozuoti, kiek plačiai teismas toliau bus linkęs kiekvienu atveju taikyti tiesioginę vadovo atsakomybę prieš kreditorius. Tokia situacija neužtikrina vadovų teisinės padėties apibrėžtumo, todėl teismai turėtų plačiau pasisakyti dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima numatyti bendrovės vadovų civilinės atsakomybės kreditoriams atvejus.

PASIŪLYMAI

1. Siūlytina deformalizuoti bendrovės vadovo, kaip tinkamo civilinės atsakomybės subjekto, sąvoką, reglamentavime įvedant tokį bendrovės vadovo apibrėžimą: „asmenys, kurie pagal įstatymus ar sutartis turi teisę vykdyti ar faktiškai vykdo su bendrovės valdymu susijusias funkcijas, atsako už valdymo funkcijų vykdymo metu savo veiksmais sukeltą žalą bendrovei pagal bendrovės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas”.

2. Atsižvelgiant į tai, kad galimybė vadovui ir bendrovei sudaryti sandorį *per se* nesuderinama su pareiga vengti interesų konflikto, siūlytina CK 2.87 straipsnio 3 dalį papildyti sakiniu, jog „ši nuostata [t.y. reikalavimas vengti interesų konflikto – aut. past.] netaikoma CK 2.87 straipsnio 6 dalyje numatytu atveju [t.y. tuomet, kai bendrovės vadovas ar bet kuris kitas bendrovės organo narys sudaro sandorį su bendrove – aut. past.]”. Taigi CK 2.87 straipsnio 3 dalį siūloma išdėstyti taip:

„Juridinio asmens valdymo organo narys privalo vengti situacijos, kai jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams. Ši nuostata netaikoma šio straipsnio 6 dalyje nurodytu atveju.”

Tokiu būdu CK 2.87 str. 3 dalyje įtvirtinta norma taptų nukreipiamąja į CK 2.87 str. 6 dalį, nurodančią, kokias konkrečiai pareigas turi bendrovės vadovas (ar kitas juridinio asmens organo narys), sudarydamas sandorį su bendrove.

3. Teisė kreditoriams iš sutartinių prievolių pasinaudoti kreditorių apsaugos priemone – bendrovės vadovo civiline atsakomybe – turėtų būti suteikta tik tuomet, jei įrodoma, kad toks kreditorius realiai neturėjo derybinės galios prieš bendrovę (silpnos derybinės galios kreditorius), todėl objektyviai negalėjo pats pasirūpinti savo interesų apsauga.

Ramunė Balkauskaitė
2011 m. kovo 25 d., Vilnius
ramunerosa@yahoo.co.uk

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

Lietuva

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. Nr. 19-138;
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 64-2569;
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1;
6. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914 (2003-12-11 redakcija // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574; 1990-07-30 redakcija // Valstybės žinios. 1990, Nr. 24-594);
7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 36-961;
8. Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 63-1581;
9. Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 98-2811;
10. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3424;
11. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymo 1, 2, 6, 7, 9, 10, 15, 16, 25, 28, 34, 65, 71, 74, 75, 79, 84, 85, 93, 94, 95, 96, 109, 110 straipsnių ir VIII skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3550;
12. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 16-412 (2001-12-17 redakcija // Valstybės žinios. 2001, Nr. 112-4074);
13. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626;
14. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-627; Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001. Nr. 99-3515;
15. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891;
16. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1832;
17. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246;
18. Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 2-33;
19. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75;
20. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010;

21. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 131, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo priedu įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 65-2456;
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107-4810;
23. Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių komisijos 2008 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 1K-17 „Dėl viešai neatskleistos informacijos konfidencialumo užtikrinimo taisyklių patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2008, Nr. 86-3453;

Didžioji Britanija

24. The Companies Act 2006. Interaktyvus: http://www.imolin.org/doc/amlid/UK_Companies_Act_2006.pdf. Prisijungimo laikas: 2011-02-01;

Europos Sąjunga

25. 1968 m. kovo 9 d. Europos Sąjungos Tarybos Pirmosios įmonių direktyva „Dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo” Nr. 68/151/EEB. Interaktyvus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:31968L0151:LT:PDF>. Prisijungimo laikas: 2011-02-04;

Specialioji literatūra

Lietuvių k.

26. Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999;
27. Advokatų kontora „Norcous ir partneriai“. Įmonių vadovų atsakomybė Lietuvoje: teismų praktikos apžvalga. Vilnius, 2004. Interaktyvus: www.rln.lt/download.php/fileid/25. Prisijungimo laikas: 2011-01-25;
28. Advokatų kontora Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai LAWIN. Bendrovių valdymas // Verslo žinios. Konsultacijos vadovui. 2009;
29. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
30. Bivainis J., Čilinskas K., Stankevičius R. ir kt. Akcinių bendrovių įstatymo komentaras // Verslo ir komercinė teisė: teisės mokslinis-praktinis žurnalas, 2001. Nr. 2001'4-6;

31. Bosaitė A., LL. M., Butov S., LL. M. in Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009;
32. Čerka P. Ar Vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei? // International Journal of Baltic Law. 2002, Nr. 1. Interaktyvus: http://www.fcsl.edu/sites/fcsl.edu/files/5-J_1_.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-09;
33. Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008. Nr. 3 (69);
34. Emitentų vadovų ir su jais glaudžiai susijusių asmenų prekybos finansinėmis priemonėmis gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių komisijos 2010 m. gruodžio 23 d. sprendimu Nr. 13K-10 „Dėl emitentų vadovų ir su jais glaudžiai susijusių asmenų prekybos finansinėmis priemonėmis gairių pakeitimo“. Interaktyvus: http://www.vpk.lt/new/documents/gaires_Nr_%2010.pdf. Prisijungimo laikas: 2011-02-03;
35. Gedeikis M. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė (1) // Vadovas, 2010. Nr. 4;
36. Greičius, R. Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007;
37. Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004. T. 55 (47);
38. Krivka E. Grupės ieškinio problemos Lietuvos civilinio proceso teisėje // Jurisprudencija, 2004. T. 52 (44);
39. Krivka E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija, 2006. T. 4 (82);
40. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003;
41. Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. Mykolo Romerio universitetas, 2008. Interaktyvus: http://www.amplegal.lt/dokumentai/Civiline_%20atsakomybe_%20bendroves_%20komerciniu_%20paslapciu_%20apsaugos_%20pazeidimu_%20atvejais.pdf. Prisijungimo laikas: 2011-02-03;
42. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995;
43. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003;
44. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002;
45. Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nustatos. Vilnius: Justitia, 2001;
46. NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas: [http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20\(galioja%20nuo%202010-01-01\).pdf](http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf). Prisijungimo laikas: 2011-01-25;

47. Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002. T. 28 (20);
48. Pacevičius Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą // Juristas, 2004. Nr. 4 (7);
49. Selelionytė-Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. Justitia. 2008, 1(67);
50. Stones J. A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R. Vadyba. Kaunas: Informatika ir poligrafija, 1999;
51. Ščukas L., Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Vadovo pasaulis, 2005. Nr. 4 (102);
52. Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008. Nr. 8 (110);

Vokiečių/anglų k.

53. Anderson, H. Directors' Liability to Creditors - What are the Alternatives? // Bond Law Review, 2006. Vol. 18: Iss. 2, Article 1. Interaktyvus: <http://epublications.bond.edu.au/blr/vol18/iss2/1>. Prisijungimo laikas: 2011-02-09;
54. Dinkhoff, M. Der faktische Geschäftsführer in der GmbH. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2003;
55. Eaton D. J., Casciola J. What of direct creditor claims after „Gheewalla”? // The National Law Journal. 2008. Interaktyvus: <http://www.bergersingerman.com/articles/>. Prisijungimo laikas: 2011-02-09;
56. Farrar John H., Furey Nigel E., Hannigan Brenda M. ir kt. Company Law. Third edition. London, Dublin, Edinburg: Butherworths, 1991;
57. Gellis M., Feil E. Kommentar zum GmbH-Gesetz § 25. Wien: Linde Verlag, 2000;
58. Hammilton R. W. The Law of Corporations. 3rd edition. St. Paul: West, 1991;
59. Hammilton R. W. The Law of Corporations in a Nutshell. 4th edition. St. Paul: West, 1996;
60. Herbert Zech. Haftung der Geschäftsführer einer GmbH gegenüber deren Gläubigern. 2009, Universität Bayreuth. Interaktyvus: http://www.ja-aktuell.de/cms/website.php?id=/de/studium_referendariat/aufs/geschaeftsfuehrer.htm. Prisijungimo laikas: 2011-02-09;
61. Honds J. Directors' duties in the context of insolvency. Norderstedt: GRIN Verlag, 2006;
62. Keay R. Andrew. The director's duty to take into account the interests of company creditors: when is it triggered? // Melbourne University Law Review, 2001. Interaktyvus: http://findarticles.com/p/articles/mi_go2438/is_2_25/ai_n28878283/pg_17/?tag=content;coll. Prisijungimo laikas: 2011-09-13;

63. Lock M. Gary. When Loyalty Means Liability. 2007. Ineteraktyvus: <http://www.directorship.com/when-loyalty-means-liability/>. Prisijungimo laikas: 2011-02-03;
64. Martin A. E. A Dictionary of Law. 3rd edition. New York, Oxford: Oxford University Press, 1994;
65. Palmiter R. Alan. Corporations. Fifth Edition. Examples and Explanations. New York: Aspen, 2006;
66. The Institute of Directors in association with Pinsent Masons. The Director's handbook: your duties, responsibilities and liabilities. London: Kogan Page Ltd, 2007;
67. Van Gerven, W., Larouche, P., Lever, J. (eds.). Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing. 2000;
68. Zöllner W. in Baumbach A., Hueck G. GmbH-Gesetz. Kurz-Kommentar, § 43. München: C. H. Beck Verlag, 2006;

Disertacijos

69. Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S). Vilnius, 2006;

Teismų praktika

Lietuva

70. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361;
71. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 90-3529;
72. LAT 1999 m. lapkričio 26 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Ūkio bankas“ v. UAB „Differens“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-602/1999;
73. LAT 2000 m. kovo 29 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vilniaus m. valdyba v. UAB „Sangreta“*, bylos Nr. 3K-3-383/2000;
74. LAT 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civ. byloje *V. P. v. Radviliškio raj. sav. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-760/2001;
75. LAT 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje AB „Laivitė“ v. G. Radzevičius, bylos Nr. 3K-3-1203/2001;
76. LAT 2002 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civ. byloje *V. S v. J. S. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-353/2002;
77. LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta civ. byloje *B. L. v. Vilniaus m. 22-ojo notarų biuro notarė S. B.*, bylos Nr. 3K-3-614/2002;

- 78.** LAT 2002 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civ. byloje *R. D. v. UAB „Setracont“*, bylos Nr. 3K-3-621/2002;
- 79.** LAT 2002 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. S. v. Kauno raj. 1-ojo notarų biuro notarė G. Pakerytė ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-645/2002;
- 80.** LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta civ. byloje *L. B. v. ADB „Snoro garantas“, AB bankas „Snoras“*, bylos Nr. 3K-3-880/2002;
- 81.** LAT 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. N. v. UAB „Antrimeta“*, bylos Nr. 3K-3-1090/2002;
- 82.** LAT 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Sūduvos vandenys“ v. A. D.*, bylos Nr. 3K-3-1444/2002;
- 83.** LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas Baltic v. V. S.*, bylos Nr. 3K-3-1590/2002;
- 84.** LAT 2003 m. kovo 3 d. nutartis, priimta civ. byloje *AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ v. L. L., A. K.*, bylos Nr. 3K-3-280/2003;
- 85.** LAT 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *AB „Simega“ v. UAB Radix Arboris*”, bylos Nr. 3K-3-807/2003;
- 86.** LAT 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis, priimta civ. byloje *R. G. v. UAB „Aviakompanija Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-1130/2003;
- 87.** LAT 2004 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. K. v. UAB „Interarbo“*, bylos Nr. 3K-3-192/2004;
- 88.** LAT 2004 m. liepos 16 d. nutartis, priimta civ. byloje *E. T. v. AB „Malsena“*, bylos Nr. 3K-3-334/2004;
- 89.** LAT 2004 m. spalio 27 d. nutartis, priimta civ. byloje *BAB „Dirbtinis pluoštas“ v. G. P.*, bylos Nr. 3K-3-480/2004;
- 90.** LAT 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis, priimta civ. byloje *J. Palevičius v. Kauno m. sav.*, bylos Nr. 3K-3-640/2004;
- 91.** LAT 2005 m. vasario 7 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika*, bylos Nr. 3K-3-16/2005;
- 92.** LAT 2005 m. kovo 21 d. nutartis, priimta civ. byloje *J. Kakura v. UAB „Kivija“*, bylos Nr. 3K-3-191/2005;
- 93.** LAT 2005 m. balandžio 4 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.*, bylos Nr. 3K-3-230/2005;
- 94.** LAT 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje *A. K. v. UAB „Actualy city media“*, bylos Nr. 3K-3-73/2006;

- 95.** LAT 2006 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civ. byloje *V. S. v. Lietuvos kooperatyvų sąjunga*, bylos Nr. 3K-3-123/2006;
- 96.** LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civ. byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-266/2006;
- 97.** LAT 2006 m. birželio 2 d. nutartis, priimta civ. byloje *Microsoft Korporacija, Adobe Systems Incorporated, Symantec Korporacija, Autodesk Incorporated v. UAB Verslo ir kompiuterių mokymo centras, J. R.*, bylos Nr. 3K-3-270/2006;
- 98.** LAT 2006 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje *AB „Autrolis“ v. G. Č.*, bylos Nr. 3K-3-388/2006;
- 99.** LAT 2006 m. spalio 31 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“*, bylos Nr. 3K-3-567/2006;
- 100.** LAT 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-604/2006;
- 101.** LAT 2007 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Birių krovinių terminalas v. I. U.*, bylos Nr. 3K-3-238/2007;
- 102.** LAT 2007 m. birželio 22. d. nutartis, priimta civ. byloje *V. M. v. UAB „Izabelita“*, bylos Nr. 3K-3-260/2007;
- 103.** LAT 2007 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Klevas“ v. UAB „Baltasis skroblas“*, bylos Nr. 3K-3-271/2007;
- 104.** LAT 2007 m. liepos 27 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Vakarų prekyba“ v. A. Z.*, bylos Nr. 3K-3-316/2007;
- 105.** LAT 2008 m. vasario 11 d. nutartis, priimta civ. byloje *Laivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-73/2008;
- 106.** LAT 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-295/2008;
- 107.** LAT 2008 m. birželio 9 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Rudeta“ v. AB „Lietuvos draudimas“*, bylos Nr. 3K-3-322/2008;
- 108.** LAT 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civ. byloje *Vilniaus m. vyr. policijos komisariatą ir Policijos departamentą prie VRM v. P. S.*, bylos Nr. 3K-7-496/2008;
- 109.** LAT 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.*, bylos Nr. 3K-7-444/2009;
- 110.** LAT 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, priimta civ. byloje *BUAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.*, bylos Nr. 3K-3-528/2009;
- 111.** LAT 2010 m. balandžio 8 d. nutartis, priimta civ. byloje *UAB „Vaivorykštė“ v. P. M.*, bylos Nr. 3K-3-147/2010;

112. LAT 2010 m. liepos 20 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I., bylos Nr. 3K-3-334/2010;
113. LAT 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civ. byloje UAB „Vombatas“ v. A. Š., bylos Nr. 3K-3-335/2009;
114. LApT 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis, priimta civ. byloje BUAB „Vakarų prekyba“ v. A. Z., bylos Nr. 2A-368/2006;
115. LApT 2011 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civ. byloje V. K. v. BUAB „Kavitas“, bylos Nr. 2-184/2011;

JAV

116. The Delaware Supreme Court's decision in *North American Catholic Educational Programming Foundation, Inc. v. Gheewalla*, 930 A. 2d 92 (Del. 2007);

Informacija internete

117. <http://www.stat.gov.lt/>;
118. <http://www.vpk.lt/>;
119. <http://www.infolex.lt/>;
120. <http://www.lat.lt/>;
121. <http://www.apeliacinis.lt/>;
122. <http://eur-lex.europa.eu/>;
123. <http://epublications.bond.edu.au/>;
124. <http://findarticles.com/>;
125. <http://www.ja-aktuell.de/>;
126. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/>;
127. <http://www.fcsl.edu/>;
128. <http://www.bergersingerman.com/>.

Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: vadovo civilinė atsakomybė, teisinis statusas, fiduciarinės pareigos, atsakomybė bendrovės kreditoriams.

Bendrovės vadovams įstatymai suteikia plačius įgaliojimus, o jų veikla ir priimami sprendimai susiję su didele rizika. Netinkamas vadovavimas gali sužlugdyti bendrovę, padarydamas nuostolių akcininkams ir kreditoriams bei žalą šalies ekonomikai. Teisinis reglamentavimas turi užtikrinti, kad dėl netinkamo bendrovės valdymo žalos patyrę asmenys turės realią galimybę įgyvendinti savo reikalavimo teisę, o už žalą atsakingi asmenys (bendrovės vadovai) neišvengs atsakomybės, prisidengę ribota juridinio asmens atsakomybe. Kita vertus, reglamentavimas, nustatantis vadovo atsakomybę, turi būti aiškus ir apibrėžtas, t.y. užtikrinantis bendrovės vadovų teisinės padėties apibrėžtumą.

Pastaraisiais metais, nepaisant ekonominio nuosmukio, Lietuvoje įregistruotų uždarytų akcinių bendrovių skaičius nuolatos didėjo. Atitinkamai išaugo poreikis užtikrinti, kad juridinio asmens ribotos atsakomybės režimas netaptų priedanga nesąžiningiems asmenims, siekiantiems pasinaudoti bendrovės vardu, kad išvengtų asmeninės atsakomybės. Darbe analizuojami bendrovės vadovo civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo Lietuvoje trūkumai ir spragos bei, remiantis užsienio valstybių praktika ir tendencijomis, pateikiami pasiūlymai identifikuotų trūkumų šalinimui. Darbe bendrovės vadovų atsakomybė vertinama ne tik iš kreditorių ir bendrovės pozicijų – į vadovo atsakomybės teisinį reguliavimą pažvelgta taip pat ir iš bendrovės vadovo pozicijų.

Darbe siūloma bendrovės vadovo, kaip civilinės atsakomybės subjekto, sąvoką, iki šiol neturinčią jokios aiškios koncepcijos ir turinio, deformalizuoti. Išnagrinėjus bendrovės vadovo pareigų bendrovei turinį, prieita išvada, jog šiuo metu galiojantys teisės aktai sudaro prielaidas klaidingai suvokti bendrovės vadovo pareigas bendrovei, kuomet vadovas sudaro sandorį su bendrove, todėl siūloma atitinkamai koreguoti reglamentavimą. Įvertinus vadovo atsakomybę bendrovės kreditorių atžvilgiu, prieita išvada, jog būtina išlaikyti pusiausvyrą, t. y. užtikrinti tik objektyviai pagrįstą kreditorių interesų apsaugą, nepagrįstai neišplečiant jos bendrovės vadovo atsakomybės sąskaita. Kartu atkreipiamas dėmesys, jog dabartinis kreditorių teisių įgyvendinimo mechanizmas dėl specialaus reglamentavimo nebuvimo neužtikrina vadovų teisinės padėties apibrėžtumo ir užtikrintumo.

The Civil Liability of a Company's Director

SUMMARY

Keywords: *director's civil liability, the legal status, fiduciary duties, liability to a company's creditors.*

Laws give a company's directors many powers, their activity and decisions are related to big risk. Inappropriate management can disrupt a company, cause damages to shareholders, creditors and even a country's economy. Legal regulation must ensure, that the persons, who have suffered damages due to inappropriate management of a company, will have a real possibility to implement their request right and the persons, who have caused damages (a company's directors), will not avoid the responsibility under cover of a legal person's limited responsibility. On the other hand, the regulation, which determines a director's responsibility, must be clear and well-defined. This means, it must ensure steady legal status of a company's directors.

During recent years despite the economic recession the number of closed joint-stock companies, registered in Lithuania, has been constantly increasing. Accordingly, the necessity to ensure, that a limited responsibility regime of a legal person would not help dishonest persons to use a company status in order to avoid a personal responsibility, has increased. Weaknesses and lacks of legal regulation of civil liability of a company's director in Lithuania are analyzed and suggestions, how to eliminate identified weaknesses, are given in this work, referring to the practice and tendencies of foreign countries. The liability of a company's directors is evaluated not only from the point of view of creditors and a company, but also legal regulation of a leader's responsibility is reviewed from the point of view of a company's directors.

In this work, the concept of a company's director, as a subject of civil liability, which has not had a clear concept and content so far, is suggested to be deformed. After analyzing the content of liability of a company's director for a company, it was concluded, that recent laws capacitate to wrongly understand, what responsibilities of a company's leader are to a company, when he transacts with a company; therefore, several suggestions to improve regulation are given. After evaluating the director's responsibility in respect of a company's creditors, it was concluded, that it is necessary to maintain the balance – to ensure just such interest security of creditors, which is objectively grounded, and gratuitously not to extend it for account of a liability of company's leader. What is more, attention is drawn to the recent mechanism of creditors' rights implementation, which does not ensure the determination and security of director's legal status due to the absence of special regulation.